

Bogdan Ficeac
Andrei Tinu
Dan Drăghia
Ioana Muntean
Adrian Basarabă
Mihai-Cristian Cojocaru
Dana Raluca Buturoiu
Liliana Lupescu
Alexandru Florian
Sebastian Țoc
Andreea Gheba
Teodora-Maria Daghie
Enache Tușa
Marius Stan
Silviu Petre

► RECENZII

Nicolae Drăgușin
Ionela Gavril

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA „ORIENT EXPRES”

APARIȚIE TRIMESTRIALĂ

VOLUM XXIII
NUMĂRUL
2 (184)
APR.-IUN. 2015

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

**Revista *Sfera Politicii*
a fost editată din anul 1992 de:**

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

EBSCO
PUBLISHING

ProQuest

 SCIOPIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Daniel Buti

REDACȚIE

Alexandru Climescu

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Imaginea de pe copertă: Honore Daumier

Sfera Politicii

VOLUMUL XXIII, NUMĂRUL 2 (184), aprilie-iunie 2015

Bogdan Ficeac	
<i>Unhappy Between Worlds Cultures and People in the Post-Communist Transition – an Ethological Approach</i>	3
Andrei Tinu	
<i>Poziția actorilor politici internaționali față de primăvara de la Praga</i>	19
Dan Drăghia	
<i>O perspectivă teoretică asupra contestării politice</i>	29
Ioana Muntean	
<i>Selecția și recrutarea elitelor parlamentare</i>	39
Adrian Basarabă și Mihai-Cristian Cojocaru	
<i>Methods for Converging the Romanian Economic Policy with the Circular Economy Model in the Context of Romania's European Integration</i>	50
Dana Raluca Buturoiu și Liliana Lupescu	
<i>Minimal Effects or Not YET? Do Media Still Have a Role on Audiences' Political and Social Involvement?</i>	58
Alexandru Florian	
<i>De la Ion Antonescu la „Sfinții închisorilor”. Embleme extremiste pe spațiul public</i>	66
Sebastian Țoc și Andreea Gheba	
<i>Family Background, Gender and Reading Achievement in Romania</i>	83
Teodora-Maria Daghie	
<i>Migration AND Development in Post-Totalitarian Argentina</i>	93
Enache Tușa	
<i>Școala sociologică de la București și mișcarea monografică din Dobrogea în secolul al XX-lea</i>	107
Marius Stan	
<i>The Intersection between Art and Politics in Interwar Romania</i>	117
Silviu Petre	
<i>Educația cavalerilor în Evul Mediu. Schiță comparativă între Occident și Bizanț...</i>	124
Recenzii	
<i>Critica religioasă a socialismului și anti-modernitatea politică la René Guénon (Nicolae Drăgușin)</i>	132
<i>René Guénon, Autoritate spirituală și putere temporală</i>	
<i>Cum influențează întrebările parlamentare orale angajamentul cetățenilor (Ionela Gavril)</i>	137
<i>Rob Salmond, „Parliamentary Question Times. How Legislative Accountability Mechanism Affect Mass Political Engagement”</i>	
Index de autori	142
Summary	145

Unhappy Between Worlds

Cultures and People in the Post-Communist Transition – an Ethological Approach

■ BOGDAN FICEAC

[Hyperion University of Bucharest]

Abstract

The mean value of happiness in the former communist countries in the European Union is considerably lower than the mean value of happiness in Western European countries. Nostalgia for the former totalitarian regimes has grown to a so far unthinkable extent. Those afflicted by nostalgia (by the unhappiness of transition) seem to live in a no man's land between two real worlds (the totalitarian and the democratic one), and an imaginary one (the utopian world created in their minds during decades of communist propaganda). The current work proposes an ethological and psycho-sociological approach of the fundamental mutations produced by communism and then by transition both at cultural and individual level. The only tried and tested antidote to frustration in the ex-communist space seems to be the „democratic happiness“.

Keywords

post-communism; happiness;
nostalgia; transition; culture; human
nature

1. From euphoria to despair

1989. The fall of the Berlin Wall was an unparalleled moment of collective euphoria. The wave of enthusiasm swept across Europe, causing communist regimes to tumble like so many pins in a bowling alley.

20 years later. Global studies and research concerning the subjective evaluation of happiness show without a doubt that in Europe the peoples in the former communist countries are unhappier than those in Western European countries, that their confidence in the future is at alarmingly low levels, and that nostalgia for the former totalitarian regimes has grown to a so far unthinkable extent. In *World Data Base of Happiness*¹, a simple comparison of the data made available for the European Union member countries (the results of scientific research carried out between 2000 and 2009) points out the clear difference between the seventeen Western states and the ten ex-communist countries (Figure 1). The mean value for happiness in the seventeen Western states of the EU is $mW = 7.22$, whereas the mean value for the former communist states is $mE = 5.82$.

1 Ruut Veenhoven, „Happiness in Nations“, *World Database of Happiness* (Rotterdam: Erasmus University, 2013), <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl> (accessed 30 May, 2013).

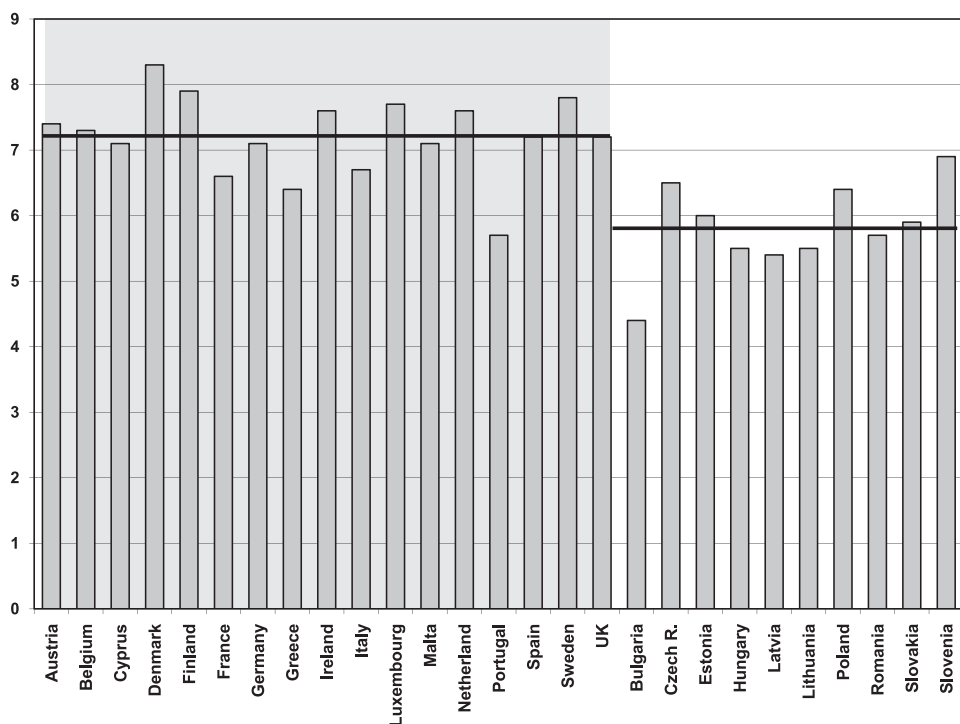

Figure 1. Happiness value for the 27 European Union member states (the chart uses the data in the *World Data Base of Happiness*).

A similar situation is presented by the *Map of Happiness*², drawn according to the statistics centralised in the ASEP/JDS database, by the *Happiness Map*³ made by the researchers at Gallup World Poll, or by the *World Bank Life in Transition Survey*⁴. Even though there are significant differences between the ex-communist countries, even though the difference between the mean value of happiness for the seventeen Western countries and the mean value of happiness for the ten former communist countries of the EU seems to decrease as the democratic system and the market economy gain strength⁵, the conclusion remains the same: the Iron Curtain of the Cod Ward era seems to have been replaced in the post-communist era by a genuine „iron curtain of unhappiness”⁶.

A number of researchers have pointed out the connection between the level of (un)happiness in the former communist states and the various aspects of

2 Jaime Diez Medrano, „Map of Happiness”, *Banco de datos ASEP/JDS*, 2013, <http://www.jdsurvey.net/jds/jdsurveyMaps.jsp?Idioma=I&SeccionTexto=0404&NOID=103>, (accessed 30 May, 2013)

3 <http://www.targetmap.com/viewer.aspx?reportId=2903> (accessed 30 May, 2013)

4 European Bank for Reconstruction and Development, „Life in Transition Survey II”, Cap. 2: Attitudes and Values, 2013, <http://www.ebrd.com/downloads/research/surveys/LITS2ec.pdf>, (accessed 30 May, 2013)

5 *idem*, 21

6 Orsolya Lelkes, „Tasting freedom: Happiness, religion and economic transition”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 59 (2006):173–194

transition such as the impact of market economy⁷, unemployment and the uncertainty of the labour market⁸, income inequality⁹, the role of social trust¹⁰, the depreciation of human capital, deterioration of public goods, and income volatility¹¹ or have reached conclusions that partially invalidate the Easterlin „paradox“¹², which is similar to the old adage, „money cannot buy happiness“; comparing the correlations between GDP per capita and Life satisfaction score, calculated for the ten ex-communist states currently in the EU, in two different periods, 1999 and 2008, Rodríguez-Pose and Maslauskaite find that „while GDP per head still generates happiness in EU10, its impact seems to be waning. This may signal that the threshold at which happiness stops following GDP may be approaching“¹³.

From the perspective of this paper, two remarks, made by Inglehart and Klingemann in the extensive study *Gender, Culture, Democracy and Happiness* are essential: „Virtually all societies that experienced communist rule show relatively low levels of subjective well-being, even when compared with societies at much lower economic level, such as India, Bangladesh, and Nigeria. Those societies that experienced communist rule for a relatively long time show lower levels than those that experienced it only since World War II“¹⁴. To the explanations offered by Inglehart and Klingemann in order to underline the correlation between happiness and the cultural and historical characteristics of each country, together with the possible connections with economic and democratic performance, we could add, in the case of former communist countries, a more profound analysis of the way in which the communist totalitarian system influenced people's way of thinking, feeling and behaving, and, last but not least, the way they perceive happiness.

2. Happiness as „subjective wellbeing“

Ruut Veenhoven¹⁵ defines happiness as „the degree to which an individual judges the overall quality of his life-as-a-whole favourably“. In order to clarify the

7 Bernd Hayo, „Micro and macro determinants of public support for market reforms in Eastern Europe“ (ZEI Working Papers B 25, Center for European Integration Studies, University of Bonn, 1999), <http://econstor.eu/bitstream/10419/39572/1/309765331.pdf>, (accessed 30 May, 2013); Bernd Hayo and Wolfgang Seifert, W. (2003). „Subjective economic well-being in Eastern Europe“, *Journal of Economic Psychology*, vol. 24(2003): 329-348.

8 David G. Blanchflower, „Unemployment, Well-Being, and Wage Curves in Eastern and Central Europe“, *Journal of the Japanese and International Economies*, vol. 15(2001): 364-402

9 Carola Grün and Stephan Klasen, „Has transition improved well-being? An analysis based on income, inequality-adjusted income, nonincome, and subjective well-being measures“ (Working Papers 04, Cape Town: Economic Research Southern Africa, 2005)

10 Stefano Bartolini, Malgorzata Micucka and Francesco Sarracino, „Money, Trust and Happiness in Transition Countries: Evidence from Time Series“ (Working Paper No. 2012-4, Luxembourg: CEPS/INSTEAD, 2012)

11 Serghei Guriev and Ekaterina Zhuravskaya, „(Un)Happiness in Transition“, *Journal of Economic Perspectives* 23 (2009): 143–68.

12 Richard Easterlin, „Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence“, in *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramowitz*, ed. P.A. David and M.W. Reder, 89-125 (New York and London: Academic Press, 1974)

13 Andrés Rodríguez-Pose and Kristina Maslauskaite, „Can policy make us happier? Individual characteristics, socio-economic factors and life satisfaction in Central Eastern Europe“, *Bruges European Economic Research Papers* 22 (2011): 20

14 Ronald Inglehart and Hans-Dieter Klingemann, „Genes, culture, democracy, and happiness“, in *Culture and subjective well-being*, ed. E. Diener and E.M.Suh, 171 (Cambridge, MA, US: The MIT Press, 2000).

15 Ruut Veenhoven, *Conditions of happiness*, (Dordrecht, Netherlands: Reidel Publishing Company, 1984), 22-24.

definition, Veenhoven¹⁶ proposed the model of the „four kinds of satisfaction“ (Figure 2). Thus, *pleasure* is viewed as a passing happiness, as a pleasant experience at a given moment, but it cannot be assimilated to happiness. *Part-satisfaction* is the enduring satisfaction generated by a certain domain of life (career, marriage etc.). *Peak experience* is an ecstatic moment, an experience of unique intensity or one that occurs very rarely in life. *Life-satisfaction* is the feeling of fulfilment, of general and lasting satisfaction generated by the evaluation of an individual entire life. This type of satisfaction is „happiness“ or „subjective wellbeing“¹⁷.

Table 2: The four kinds of satisfaction

	<i>Passing</i>	<i>Enduring</i>
<i>Part of life</i>	Pleasure	Part-satisfaction
<i>Life-as-a-whole</i>	Peak-experience	Life-satisfaction (happiness)

Source: R. Veenhoven, „How do we assess how happy we are?“, 2009

The definition of happiness given by Veenhoven combines the affective component (pertaining to the human nature in general and to each individual's personality, in particular) with the cognitive component (pertaining to the culture the individual lives in, to its values and norms, to the way in which the individual relates to the other members of society). A few considerations from the perspective of human ethology are useful for understanding better the complexity of the human mental life and implicitly the circumstances in which humans can reach a state of happiness.

3. Human nature and cultural evolution

The „feral state“ and the „cultural moulding“¹⁸

From an evolutionary point of view, the human being is completely different from all other animal species. Whereas for all other beings the information that characterises the species is encoded in the genome and transmitted from one generation to the next preponderantly in a genetic manner (and only some skills are acquired by the individuals throughout their life, such as hunting for predatory animals), in the case of humans, the information that characterises the behaviour of the species is encoded in the brain and is transmitted from one generation to the next in a preponderantly cultural manner. Cultural evolution, in the case of the human species, replaces to a great extent the biological one, becoming thus a *new and unique evolutionary principle*¹⁹.

A hypothesis can therefore be formulated, stating that, in the case of the human species, the specific behaviour for each particular individual has two defining

16 Ruut Veenhoven, „How do we assess how happy we are?“, in *Happiness, Economics and Politics: Towards a multi-disciplinary approach*, ed. A. K. Dutt and B. Radcliff, Chapter 3, 45-69 (Cheltenham UK: Edward Elgar Publishers, 2009)

17 The definition of happiness given by Veenhoven is used as a basis by the methodologies for measuring happiness values (as „subjective wellbeing“) employed by most studies performed worldwide. The two main measures are: 1. Happiness measure („Taking all things together, would you say you are very happy, quite happy, not very happy, or not at all happy?“) and 2. Life satisfaction measure („All things considered, how satisfied are you with your life as a whole these days?“ on a scale from 1 to 10).

18 Bogdan Ficeac, *De ce seucid oamenii* [Why men kill men] (București:RAO, 2011)

19 Irenäus Eibl-Eibesfeldt, *Krieg und Frieden aus der Sicht der Verhaltensforschung* (München: Piper, 1975)

dimensions: *the feral state*²⁰ and *the cultural moulding*²¹. *The feral state* is the native state of the human being, represented by genotype, manifested in terms of behaviour as the satisfaction of primary needs that are characteristic of all superior animals: hunger, thirst, „fight-or-flight“ defence, mating, minimum shelter. *Cultural moulding* is the one that shapes the individual's behaviour as a defining trait of the human species and is the exclusive attribute of this species. Due to cultural moulding, the evolution of the human species has been much faster (exponential even, after the invention of writing) compared to the evolution of all other species, because the information transmitted culturally from one generation to the next is constantly modified, selected, processed and enriched. But the information can also be manipulated, depending on the human phenotype that is required at a given time in history by various would-be all-powerful Creators.

Communication and information control

In the case of the human species, the acquisition of language has allowed the development of communication at a level that was unprecedented in the animal world. Communication is the main vector of *cultural moulding*. As a consequence, the control of communication channels is essential in order to guide cultural moulding in the direction desired by the history „puppet masters“. Control over communication channels and information control in general have maximum effectiveness when the individual or the group of individuals are made impermeable to any information coming from the exterior that has not been filtered and delivered by the single, official communication channel. The main basis of brainwashing is the insulation of individuals from any external influence: „every bit of factual information that leaks through the iron curtain, set up against the ever-threatening flood of reality from the other, nontotalitarian side, is a greater menace to totalitarian domination than counterpropaganda has been to totalitarian movements“²².

Always something different, always more

Unlike all other species of superior animals, which only have primary needs, pertaining to the survival of the individual in particular and to the perpetuation of the species in general, man's needs have a hierarchical structure, similar to the structure of a pyramid, according to Maslow²³. As certain needs are satisfied, man is no longer concerned with them, but instead goes on to satisfy needs of a higher level. Man always desires something else, always more, unlike the rest of superior animals, who satisfy their needs one at a time and without excesses. People are more easily controlled in a society in which the satisfaction of primary needs is a problem. When minor gratifications are obtained after long struggles, they can produce an intense state of satisfaction. Obtaining a bicycle in communist Albania or a colour television set in communist Romania, after years of unending waiting lists, would produce a satisfaction that was probably more intense and more enduring than earning a million dollars on Wall Street.

The society type also determines the prevalence of certain needs over others at the same hierarchical level. In societies based on private ownership, with great

20 Carl von Linné, talking about the rare but shocking cases of children that had grown in total isolation or in the wilderness, said that such children seem to belong to a completely different species from *Homo sapiens*, a species he called *Homo ferus* (from the Latin *ferus* – wild, feral).

21 We prefer to use this term in order to extrapolate into the anthropologic-cultural plane the concept of „social learning“, used predominantly in psychology. *Cultural moulding* concerns both the shaping of an individual's behaviour from the earliest age, as well as the sometimes dramatic modification of the behaviour of individuals, or the radical modification of thought, feeling and behaviour in the case of large groups of people, sometimes of entire peoples.

22 Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (New York: Meridian, 1958), 392.

23 Abraham Maslow, *Motivation and personality* (New York, NY: Harper, 1954)

social inequality, the greatest part of the disfavoured masses wishes for an egalitarian system. In egalitarian societies, based on common ownership, where each works according to capacity but is rewarded according to needs, there is still discontent, as even Aristotle noted: „those who labour hard and have but a small proportion of the produce, will certainly complain of those who take a large share of it and do but little for that“²⁴. If those who are unhappy with inequalities wish for an egalitarian society, while those unhappy with egalitarianism wish for a libertarian society, what could be the wishes of those living in transition and unhappy about the experience of both systems?

Times of peace and times of war

The configuration of human needs undergoes substantial changes in times of war compared to times of peace. In war times, the needs that pertain to the desire to survive come first and they result in the cancellation of innate taboos, including of the most powerful one, „thou shalt not kill“. Due to pseudospeciation²⁵, the enemies are viewed as lacking humanity and therefore fair game for killing. During war the rules that operate are different from those that operate in times of peace: command is centralised, orders are to be executed, not discussed, all state institutions are subordinated to the military rule, deserters are eliminated and loyalty to commanders and sacrifice in the name of the „final victory“ are fundamental values.

Military-type totalitarian rule causes the individual to be depersonalised, to repress any thoughts, feelings or behaviours that would distract his attention from his „combat mission“, to meld into the greater mass of „soldiers loyal to the party“. Hannah Arendt suggestively summarises the impact of totalitarianism on the human condition: „Totalitarian movements are mass organizations of atomized, isolated individuals. Compared with all other parties and movements, their most conspicuous external characteristic is their demand for total, unrestricted, unconditional, and unalterable loyalty of the individual member (...) Such loyalty can be expected only from the completely isolated human being who, without any other social ties to family, friends, comrades, or even mere acquaintances, derives his sense of having a place in the world only from his belonging to a movement, his membership in the party. Total loyalty is possible only when fidelity is emptied of all concrete content, from which changes of mind might naturally arise.“²⁶ Making the state of war permanent by constantly inventing new „enemies of the people“ is vital for the existence of totalitarian regimes. Nazism reached its extreme limits during the war, while communism was established through a revolution grafted on a state if war, operated on the principle of the „permanent revolution“ and nearly outlasted the Cold War. The end of the Cold War marked the collapse of the totalitarian communist system in Europe.

4. The communist legacy

The ultimate purpose of the leaders of a totalitarian system is not to rule their subjects through terror, but instead to make them genuinely believe in the ideology they preach. Especially that the ideology of the systems experienced by European countries was painstakingly grounded in „science“, and in the places where scientific argument might have reached a quagmire, the „higher reasons

24 Aristotle, *Politics: A Treatise on Government*, Book II, Chapter V, <http://www.gutenberg.org/files/6762/6762-h/6762-h.htm> (accessed: 5 June, 2013)

25 The term was used for the first time by Erik Erikson, quoted by L. J. Friedman in *Identity's Architect: A Biography of Erik H. Erikson* (Harvard: Harvard University Press, 2000).

26 Hannah Arendt, *The Origins, of Totalitarianism*, 323-324.

of party and state" were invoked, and these reasons were inaccessible to the ordinary citizen, who did not need to think, but only to have blind faith in the infallibility of the supreme leaders. The societal projects of totalitarian leaders were the same as grandiose: „supermen" would build and populate the „thousand-year Reich" and the „new men" would build „the best of worlds", „mankind's golden dream" – communism. What was achieved was in fact a different reality, as points out the Final Report of the Tismăneanu Committee: „a new form of slavery, which included, apart from control over the economic, political and social life, the mental conditioning of the subjects of the totalitarian state. In the communist totalitarian system, the party was the one that defined both what was allowed and what was forbidden. (...). Including the people's obligation to be happy despite the degrading conditions they were condemned by the system to live in"²⁷. Whereas Nazism had a short historical existence, around 12 years, and its effects on the collective consciousness were easier to combat, chiefly due to a real de-nazification process, communism lasted for much longer, almost seven decades in the Soviet space and over four decades in the European countries that had entered Moscow's sphere of influence after World War II, and its effects of the collective consciousness have been much stronger and longer lasting.

The process of „cultural moulding" devised by the communist leaders targeted all citizens, from the most tender age, and covered absolutely all the spheres of culture, be it material or ideatic. Impermeability to any kind of influences that were foreign to the communist ideology was to be achieved partly through the establishment of the impenetrable Iron Curtain, so that the only information source would be the official one, and partly through the rewriting of history, though the systematic restructuring of the education system²⁸, the aim being to sever all connections to the past, according to Orwell's principle: „Who controls the past controls the future; who controls the present controls the past".

Total censorship and massive propaganda, the redefinition of the entire system of norms and values, egalitarianism imposed on all planes, from the abolition of private ownership to the control of clothing and of hairdo (men wearing long hair and beards would be picked up from the street by the Militia, because they looked like some „degenerate elements of rotting capitalism") have produced fundamental mutations in the way most citizens thought, felt and behaved. Cognitive dissonance perfected the process in the direction desired by the communists, and wherever that didn't work, bullets took care of business. Mass murder at the time the communist system was being established – at global level there were downs of millions of victims – did not have as its ultimate purpose the enforcement of power through terror, but instead aimed to fulfil two other main goals:

1. the elimination of those who could not be „converted", because there was a huge risk that they would operate as residual elements of another mentality, of another

27 Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final*, 2006,10, http://www.corneliu-coposu.ro/u/m/raport_final_cadcr.pdf (accessed 4 June, 2013)

28 Even arithmetic schoolbooks were edited for ideology, cf. Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou"* [Communist Censorship and the Shaping of the „New Man"] (Bucharest: Nemira, 1999). For example, the problem „One poor farmer harvested 2026 kg of wheat from his land. He handed to the state the quota of 578 kg. How many kilograms of wheat were he left with?" was expunged by the communist censors in 1950s Romania, due to the serious ideological errors that it contained: 1. The farmer could not have harvested „his land", as private property could not exist even in memory. 2. He could not have handed the state the „quota", as the state did not take „quotas", but instead took over the entire farming, industrial etc. production, so that it could look after all citizens according to the principle „from which according to capacity, to each according to needs". 3. There is no such thing as a „poor farmer". Communism has eradicated poverty and all citizens are equal, prosperous and happy!

type of culture, possibly capable of generating currents of opinion and movements that would go against the communist ideology;

2. the constant identification of „enemies of the people“, a task that justified the perpetual state of war, that is the „permanent revolution“.

After the blood-drenched period of forced communisation, when the *cultural moulding* process was starting to bear fruit, and increasingly larger masses of citizens genuinely believed in the „bright future“, the party and the supreme leaders, terror remained a general but diffuse presence, mostly at psychological level, also due to the fact that it was gradually replaced by the reflex of self-censorship, of mistrust in one's peers, of isolation, of lack of reaction for any aspects that were incomprehensible or abusive.

In general, the process of creating the „new man“ had several major effects, detectable in all former communist states:

1. *The „infantilisation“ of society*²⁹. Like small children, the citizens had become accustomed to being obedient while expecting gratifications granted by „the grown-ups“, to reason superficially because the important decisions in life are made by „the grown-ups“, who are always right, and to accept constant, Big Brother type surveillance in their lives.

2. *Demotivation*. The abolition of private ownership and the system of wealth distribution according to the principle „from each according to capacity, to each according to needs“, resulted in the bitterly ironic adages „we pretend to work, they pretend to pay us“ and „those who work from dawn till night will have everything they want, those who sleep instead of working won't be lacking anything“. As a rule, any private initiative was a priori dubious; even when it followed the lines of the communist ideology; it was suspicious that it had emerged outside the perfectly controlled and pre-programmed institutional framework.

3. *Destruction of the feeling of social communion*. The constant suspicion that one's closest friend could be an informer of the political police (which was actually true in countless cases), caused the citizens to retreat in their family „shell“, to restrict to a formal level their relationships with friends, co-workers, acquaintances, in order to avoid any „unpleasant surprises“. However, suspicion was present even within families, manifested especially in the concern that children might overhear and then tell others what is being said at home, especially that communist propaganda pictured 13-year-old Pavlik Moruzov, the boy who turned his father over to the political police and then got killed by his own family, as a hero³⁰.

4. *The depersonalisation of the individual and the atomisation of society*. Anonymity was safer than the expression of opinions, or of differences of any kind. The depersonalisation of individuals and the atomisation of society were pursued programmatically through society-wide actions, starting from the dismantling of elites through the mass executions and imprisonments in the early years of communism, and up to the destructuring of families and of traditional communities, at first through mass deportations, then through forced industrialisation, a process that required the massive and random reallocation of the rural population in the newly-built working-class districts – grey conglomerates of standard apartment blocks, with small rooms and thin walls. In parallel, a process of *oversocialisation* took place, in order to instil the conviction that the individual did not matter, what mattered were the „collectives of labourers“, whose single goal was to fulfil the

29 B. Vacková, *Parallelen der Pathologie der Einzelnen und der Gesellschaft. Sigmund Freud House Bulletin*, 14 (1990), special issue, 36-41, cf. Martina Klicperová-Baker, *Post-Communist Syndrome*, Open Society Institute Research Support Scheme, 1999, 2, <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001062/01/62.pdf> (accessed 4 June, 2013)

30 The veracity of the episode was the topic of heated controversies in post-communist times, but its propaganda effect, at the time it was used, was the highest possible.

party programme. Any personal initiative could be classified straight away as a manifestation of „individualism“, which was a reprehensible and punishable behaviour.

5. *Duplicity*. The world pictured by the communist propaganda in accordance with the concept of „socialist realism“ and the realities of daily life were just two different faces of the same coin. Inevitably, „[t]his double *standard of truth* – a conflict between official ideology and reality – led to a system of double morality. The version of truth enforced by the regime was practiced in public, at work, and at school; the other was visible only in the private sphere of life“³¹.

6. *Aversion to laws and authorities*. The oppressive character of the communist regime, the discretionary, selective enforcement of laws according to the individual's social position and especially to his relationship with the authorities, the system of „double morality“, generated an instinctive aversion to laws and authorities, summarised in the frustrating verdict that „laws are for fools“.

7. *Using „short circuits“ in order to obtain advantages*. Hard work, outstanding professional and intellectual capacity, honesty and fairness had the status of fundamental values for the „new man“, but they were appreciated and glorified only in propaganda speeches; at times the „model workers“ and „norm breakers“ were given medals and held up as an example for their collective of co-workers. In actual fact, the great advantages, such as short-circuiting the unending waiting lists for the assignment of housing, for buying cars or TV sets, the privileged supply of food and consumer goods using „home delivery agencies“ reserved for the „red bourgeoisie“, the rapid advancement of one's career, and even the much-coveted assignment of an exclusivist „protocol house“ depended on the one hand on the manifest expression of attachment to party politics, on the enthusiastic participation in political and ideological actions, on one's ascension through the ranks of the „driving belts“ (children and youth organisations, trade unions etc.) or directly through the party ranks to the upper echelons of the nomenklatura, on the effective collaboration with the political police, and, on the other hand, on the extent of one's connections with influential officials or with high-ranking party executives, on the favours done for them, or even on one's family ties to such persons – be they biological or acquired through marriage or affinity.

8. *The internalisation of fraud and corruption*. Aversion to laws and authorities, together with the use of „short circuits“, were the main structures of opportunity for the internalisation of frauds committed against the common property and for the vast networks of corruption. Small, but repeated theft from the output of state-owned businesses (farming, food processing, consumer goods etc.) had become a widespread factors; the perpetrators considered themselves entitled to „top up their income“, especially that ownership of the assets was held jointly and therefore they were their property as well, while the others, who worked in factories or institutions where there was nothing to steal, or from where they could not steal anything, looked acquiescently upon this practice because thus they could benefit, in their turn, from buying goods at prices that were much lower than the official ones. Even in the army, whenever a conscript noticed that a component of his gear was missing he considered himself entitled to steal that component from another soldier, and the commanding officers turned a blind eye to this sort of acts, because they did not view them as theft, but instead as „restocking“ the equipment. On the other hand, the growing shortage of food and of consumer goods caused the general spread of „blat“, defined by Alena Ledeneva³² as „the use of personal networks and informal contacts to obtain goods and services in short supply and to

31 Martina Klicperová-Baker, *Post-Communist Syndrome*, 2.

32 Alena Ledeneva, *Russia's Economy of Favors: Blat, Networking and Informal Exchange* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 1

find a way around formal procedures". The „blat", using one's connections to the highest institutional or party levels, including (but not necessarily) the payment of bribes in order to obtain advantages were not perceived as crimes, but instead as practices that were crucial to the improvement of personal and family life under the circumstances of a rigid and oppressive system. Similarly, offering „thoughtful gifts" consisting of money, services or products to doctors or to various public officers in exchange for their services had come to be considered a „fitting" and „common sense" practice. In Romania, but not only, the pack of Kent cigarettes (or the 200 pack, depending on the size of the problem) had become the most common and elegant form of „compensating" for the services received from officials. The „gift", however, would grow according to the value of services. Last but not least, huge smuggling networks developed in order to supply the population with Western merchandise, in particular with cigarettes, whisky, blue jeans, video recorders and videotapes (bearing in mind that in Romania, for instance, the public television's schedule had been reduced in the '80s to two hours per evening, the entire programming being dedicated to Nicolae Ceaușescu's cult of personality), but also with cosmetics, foodstuffs etc.; the „importers" were the few citizens who had the right to cross through the Iron Curtain (staff working on ships, planes, international trains, foreign students, contractors who worked abroad, and even a few members of the nomenklatura or of the political police).

9. *Reaching the utopia.* Apart from all the frustrations generated by life in a closed, grey, oppressive system, the communist propaganda had its own powerful and lasting effects on the collective consciousness. The restructuring of the education system according to the communist ideology, the mandatory classes of „political education" taught in absolutely all institutions, at all levels, the redefinition of the entire culture around „socialist realism", the censorship that eliminated all information concerning the more sordid aspects of life in a communist system, allowing only the glorification of leaders and the presentation of the „great accomplishments" on the road to „mankind's bright future" have inoculated in the larger categories of population the latent belief that a society such as the one described by the political education handbooks was truly possible. From a psychological point of view, there could be an explanation: *the belief in a just world*³³ was projected into the future in order to solve thus the strong internal discomfort generated by the cognitive dissonance caused by the antagonism between the „fabricated world" and the real one. The „scapegoat" was some times imperialism, other times the „hostile elements" that did everything in their power to stop the construction of „the best of worlds", as the communist propaganda asserted, and yet other times the totalitarian leaders who were unable to put into practice those „noble ideals", as many citizens genuinely believed, of course without stating this belief out loud. It is not by accident that many who suffer from nostalgia in post-communist countries, when their opinion about communism is asked during polls say that it was „a good idea, applied wrongly". Moreover, certain aspects of the communist society – the provision of a home and of a job for every (able-bodied) citizen, the egalitarian spirit, reflected in a payroll system based on position rather than on the individual, the elimination of discrimination (even though it still existed, censorship made sure it was not discussed, the way there was no discussion about crime rates, abandoned children, AIDS sufferers etc. – and what was not discussed did not exist), the predictability of life, grey as it was etc. made the nostalgists think that „a just world", where everyone gets what they deserve, can exist.

33 Melvin Lerner and Dale Miller, Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85 (1978), 1030-1051.

5. The shock of transition

The collapse of the communist system offered the citizens in these countries the freedom they had so long dreamed about. But in the early days of the construction of the new democratic system on the ruins of totalitarianism, freedom was not understood and exercised in its democratic sense, that is within legal limits, as Montesquieu explained: „It is true that in democracies the people seem to act as they please; but political liberty does not consist in an unlimited freedom. (...) Liberty is a right of doing whatever the laws permit“³⁴. The old laws, still applicable, were disregarded and even manifestly breached, because they were viewed as belonging to the „communist legacy“, and new laws had not been issued yet. On the backdrop of this „legislation vacuum“, a state of chaos began to reign, with great profits to be made by individuals without scruples: „society has freed itself, true, but in some ways it behaves worse than when it was in chains. Criminality has grown rapidly, and the familiar sewage that in times of historical reversal always wells up from the nether regions of the collective psyche has overflowed into the mass media, especially the gutter press. But there are other, more serious and dangerous, symptoms: hatred among nationalities, suspicion, racism, even signs of fascism; vicious demagoguery, intrigue, and deliberate lying; politicking, an unrestrained, unheeding struggle for purely particular interests, a hunger for power, unadulterated ambition, fanaticism of every imaginable kind; new and unprecedented varieties of robbery, the rise of different mafias; the general lack of tolerance, understanding, taste, moderation, reason.“³⁵

Those who profited from this state of chaos were mainly former high-ranking communist dignitaries and superior officers of the political police, because they were the ones that had the monopoly of information and could use the former organisational structures and their own connections, both inside the country and abroad, capable of helping them exploit the „legislation vacuum“ and to manipulate the population for their own interest. Their ranks were soon joined by individuals from the crime world, accustomed to lawbreaking and to corrupt practices. The two categories – the „exes“ and the criminals – soon were in a position to make „the rules of the game“ in the new society „with a democratic face“. The explanation for their rise is similar to that given by Hayek for the rise of totalitarian leaders, in a different, but the same as murky historical context. In the chapter „Why the Worst Get on Top“ of *The road to Serfdom*³⁶, Hayek notes that the access to power is very quick for individual lacking scruples and inhibitions, because they do not have the moral dilemmas that would stop others from using any means available in order to satisfy their interests, including, or particularly the means that are contrary to the interests of their peers and of the common good.

The premeditated perpetuation of the „legislation vacuum“ allowed the structures coordinated by former members of the nomenklatura and by officers of the political police to accumulate increasingly more economic power, especially though the process of privatising according to their own interests of the former collectivist economy and through massive fraud perpetrated against public finances, as well as to acquire political power by controlling and manipulating the political scene. The new society, in which fraud, corruption and imposture were becoming the rule rather than the exception, was far from the albeit idealised

34 Charles de Secondat Baron de Montesquieu, *The Spirit of the Laws* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), XI, 3

35 Vaclav Havel, „Paradise lost“, *The New York Review of Books*, 9 April, 1992, <http://www.nybooks.com/articles/archives/1992/apr/09/paradise-lost/?pagination=false> (accessed 4 June, 2013)

36 Friedrich Hayek, *The Road to Serfdom* (London and New York: Routledge Classics, 2005)

„democratic“ model desired by most citizens. Frustration returned, generating a dramatic „post-communist syndrome“, manifested in „learned helplessness“, „specific immorality“ and „lack of civic virtues“³⁷.

From a psycho-sociological perspective, both the enthusiastic anticommunist manifestations of 1989 and the unfortunate „post-communist syndrome“ of the following years and even decades can also be explained through the *relative deprivation theory*. Ted Gurr defines relative deprivation as „the actors' perception of discrepancy between their value expectations and their value capabilities. Value expectations are the goods and conditions of life, to which people believe they are rightfully entitled. Value capabilities are the goods and conditions they think they are capable of getting and keeping.“³⁸

During communist regimes, the information that seeped through the Iron Curtain about the realities of Western democracies, which were totally different from what the communist propaganda described, generated in the collective consciousness expectations regarding the living standards people believed were entitled to have. We must note that such expectations had a certain dose of idealism, on the one hand due to the projection of the ideal society preached by the communist ideology (especially in terms of „social justice“) towards the model of a democratic society, given that the standards of living were perceived as indisputably higher than in a communist society, where the social climate was worsening inexorably, and on the other hand due to an instinctive rejection of the totalitarian propaganda, which had crossed the persuadability threshold, producing the opposite of the effects pursued by the system leaders; thus, increasingly more citizens believed that the official information focussing exclusively on the „dark side“ of capitalism (inequality, unemployment, greed, drug trafficking, organised crime etc.) were lies or exaggerations, and gave greater credit to its „bright side“: a society in which „everyone gets what they deserve“, where average people live in beautiful residential district and where, despite all difficulties, the „good guys“ always win – as all American movies trafficked through the Iron Curtain clearly showed. The events of 1989 then generated the second condition of relative deprivation: the citizens of the entire „socialist bloc“ became aware not only that they deserved a better life, but also that they were capable of obtaining it. The frustration generated by the experience of relative deprivation fired up the anticommunist movements in Central and Eastern Europe, causing, one by one, the collapse of communist regimes, and reaching as far as Moscow.

During the transition period, the manifestation of the two circumstances that define relative deprivation is debatable. After the traumatising experience of communist times and the chaotic reality of a growing democracy, the many that are frustrated are no longer sure that the life they believe they deserve and that they are capable of obtaining can really exist. Here we have two essential notes made by Inglehart and Klingemann's study:

1. the peoples of the former communist countries are unhappier than those with a much lower economic level; and
2. the overall level of unhappiness is higher in the peoples that have experienced communism for almost seven decades, compared to that of peoples who experienced it for four decades. In general, metaphorically speaking, those made miserable by the transition are somewhere in a *no man's land* between two real worlds (the totalitarian and the democratic one), and an imaginary one (the utopian world created in their minds during decades of communist propaganda). In other words, forcing a paraphrase of great philosophical ideas, after spending decades chained

37 Martina Klicperová-Baker, *Post-Communist Syndrome*, 6-7.

38 Ted Robert Gurr, *Why men rebel* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1970), 24.

up in the dark cave of totalitarianism, on the walls of which were projected the shadows of „the best of the worlds“, they broke their chains and rushed outside, where, blinded by sunlight, they started a war waged by everyone against everyone.

The differences between one former communist country and another are major, and so seem to be the differences between their destinies after more than two decades since the fall of the totalitarian system. However, three large categories can be identified:

1. *States that used to be part of the Soviet Union and have experienced the communist system for approximately seven decades.* These states have no democratic tradition to speak of, as they transitioned straight from an autocratic system to a totalitarian one. In this space, the „communist legacy“ is deeply ingrained, and the construction of the democratic system has translated into the rapid monopolisation of economic and political power by the „red“ oligarchs coming from the former nomenklatura and from the former political police or having very close ties with these structures. The population's frustrations cannot speed up the process of real democratisation in the country, because the system of the „red“ oligarchy is much too strong, and the democratic culture is much too weak. As a result, the system in operation is a hybrid one, a so-called „guided democracy“, which combines the formal implementation of democratic norms and liberties, while the power is in fact concentrated in the hands of a „papa dear“. The real democratisation of these countries is a complex and lengthy process. Its success will depend on the dynamics of the crystallisation and spread of democratic culture, but also on the access to the top decision-making level of visionary, competent individuals who espouse democratic values and are capable of setting this process on an irreversible course.

2. *Some states in Central and Eastern Europe that have experienced communism for four decades, but where the communisation process has not been fully completed.* Here, the democratic pre-communist traditions, religion, the cultural connections with the space outside the Iron Curtain have survived to a significant extent throughout the communist regimes. In these countries, the „communist legacy“ has not become ossified, and the dual process of transition towards democracy and the market economy has started on an irreversible path, even though the bouts of nostalgia sometimes reach considerable proportions. As a rule, however, nostalgia is manifested in a democratic framework, sometimes in the wide support given to left-wing or populist forces, but this also happens in established democracies going through difficult periods, without reaching the point where the legitimacy democratic system is challenged. A brief comparative overview shows that the level of happiness in these countries is higher than in all the other countries that used to belong to the former Soviet-influenced space, and close to the median of Western democracies.

3. *Some states in Central and Eastern Europe that have experienced four decades of communist regime, but where the communisation process has been as tough as the one carried out in the former Soviet space.* In these countries, among them two European Union members – Romania and Bulgaria –, as well as aspiring or future aspiring members – Albania, Moldova etc.), unhappiness is accompanied by a gloomy feeling of hopelessness. The communist experience has been suffocating, democracy appears to be chaotic, and the performance of the new political elite, with major integrity issues and lacking political vision, is deplorable. The incoherent, tangled and unstable legal system, endemic corruption, precarious infrastructure and the absence of country strategies increase the reluctance of major international players about investing in the country, powerful groups specialised in defrauding the public budget hinder the materialisation of innovative initiatives, and the members of the most dynamic segment of the active population have chosen to leave the country in droves, heading West. The disappearance in a relatively

short period of time of millions of individuals from the taxable population, corroborated with mass tax evasion, with huge fraud in public finances and with the lack of appetite for the absorption of European funds, have all but demolished the pension and welfare system, the health system, the education system and in general all public institutions, which face chronic underfunding. However, although the civil society is extremely feeble, the pre-communist democratic tradition and the increasingly stronger connections with Western democracies have helped the development of a latent democratic culture, which is strong enough not to erode the legitimacy of the democratic system. A way out of this vicious circle of poverty, corruption and imposture is possible through the coagulation of a concerted, genuine and competent political will at the top of political decision-making. In this respect, accelerating the implementation of the community acquis for the EU member states and accelerating the process of European integration of aspiring countries, as well as empowering the most important decision-makers in the honest, pragmatic and rapid application of the „roadmap“ are vital for breaking this vicious circle.

6. Instead of conclusions: „democratic happiness“

In former communist states, ascertaining the general level of happiness as „the degree to which an individual judges the overall quality of his life-as-a-whole favourably“ is difficult, as most citizens have to calculate an average between the experiences they have had in two completely different systems, to which they have to add the mental remanence of the ideal model of society inoculated by the communist propaganda. Moreover, the data are rare, and they have been obtained according to different methodologies, fact that makes the performance of a comparative study even more difficult. The multi-disciplinary and systematic approach of the issue of happiness in this space is a research path that needs to be consolidated, because it can yield crucial information for adapting successful transition models to the cultural specificities of each people. Because the successful journey through transition from totalitarianism to democracy increases, in its turn, the general level of happiness. Drawing a parallel with the theory of „democratic peace“, we could propose the hypothesis of the „democratic happiness“: at least for the ex-communist countries in transition, so far the only tried and tested way for increasing the general level of happiness is the consolidation of the democratic system.

REFERENCES

- Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (New York: Meridian, 1958)
- Richard Easterlin, „Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence“, in *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramowitz*, ed. P.A. David and M.W. Reder, 89-125 (New York and London: Academic Press, 1974)
- Irenäus Eibl-Eibesfeldt, *Krieg und Frieden aus der Sicht der Verhaltensforschung* (München: Piper, 1975)
- Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou“* [Communist Censorship and the Shaping of the „New Man“] (Bucharest: Nemira, 1999)
- Bogdan Ficeac, *De ce se ucide oamenii* [Why men kill men] (București:RAO, 2011)
- Ted Robert Gurr, *Why men rebel* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1970)
- Friedrich Hayek, *The Road to Serfdom* (London and New York: Routledge Classics, 2005)

Ronald Inglehart and Hans-Dieter Klingemann, „Genes, culture, democracy, and happiness”, in *Culture and subjective well-being*, ed. E. Diener and E.M.Suh, 171 (Cambridge, MA, US: The MIT Press, 2000).

Alena Ledeneva, *Russia's Economy of Favors: Blat, Networking and Informal Exchange* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998)

Abraham Maslow, *Motivation and personality* (New York, NY: Harper, 1954)

Charles de Secondat Baron de Montesquieu, *The Spirit of the Laws* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989)

Ruut Veenhoven, *Conditions of happiness*, (Dordrecht, Netherlands: Reidel Publishing Company, 1984)

Ruut Veenhoven, „How do we assess how happy we are?”, in *Happiness, Economics and Politics: Towards a multi-disciplinary approach*, ed. A. K. Dutt and B. Radcliff, Chapter 3, 45-69 (Cheltenham UK: Edward Elgar Publishers, 2009)

Stefano Bartolini, Malgorzata Micucka and Francesco Sarracino, „Money, Trust and Happiness in Transition Countries: Evidence from Time Series” (Working Paper No. 2012-4, Luxembourg: CEPS/INSTEAD, 2012)

David G. Blanchflower, „Unemployment, Well-Being, and Wage Curves in Eastern and Central Europe”, *Journal of the Japanese and International Economies*, vol. 15(2001): 364-402

Carola Grün and Stephan Klasen, „Has transition improved well-being? An analysis based on income, inequality-adjusted income, nonincome, and subjective well-being measures” (Working Papers 04, Cape Town: Economic Research Southern Africa, 2005)

Serghei Guriev and Ekatetrina Zhuravskaya, „(Un)Happiness in Transition”, *Journal of Economic Perspectives* 23 (2009): 143–68.

Bernd Hayo, „Micro and macro determinants of public support for market reforms in Eastern Europe” (ZEI Working Papers B 25, Center for European Integration Studies, University of Bonn, 1999), <http://econstor.eu/bitstream/10419/39572/1/309765331.pdf>, (accessed 30 May, 2013)

Bernd Hayo and Wolfgang Seifert, W. (2003). „Subjective economic well-being in Eastern Europe”, *Journal of Economic Psychology*, vol. 24(2003): 329-348.

Melvin Lerner and Dale Miller, Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85 (1978), 1030-1051.

Orsolya Lelkes, „Tasting freedom: Happiness, religion and economic transition”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 59 (2006):173–194

Andrés Rodríguez-Pose and Kristina Maslauskaitė, „Can policy make us happier? Individual characteristics, socio-economic factors and life satisfaction in Central Eastern Europe”, *Bruges European Economic Research Papers* 22 (2011): 20

Aristotles, *Politics: A Treatise on Government*, Book II, Chapter V, <http://www.gutenberg.org/files/6762/6762-h/6762-h.htm> (accessed: 5 June, 2013)

Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final* [Final Report], 2006, http://www.corneliu-coposu.ro/u/m/raport_final_cadcr.pdf (accessed 4 June, 2013)

European Bank for Reconstruction and Development, „Life in Transition Survey II”, Cap. 2: Attitudes and Values, 2013, <http://www.ebrd.com/downloads/research/surveys/LiTS2ec.pdf>, (accessed 30 May, 2013)

Vaclav Havel, „Paradise lost”, *The New York Review of Books*, 9 April, 1992, <http://www.nybooks.com/articles/archives/1992/apr/09/paradise-lost/?pagination=false> (accessed 4 June, 2013)

Martina Klicperová-Baker, *Post-Communist Syndrome*, Open Society Institute Research Support Scheme, 1999, 2, <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001062/01/62.pdf> (accessed 4 June, 2013)

Jaime Diez Medrano, „Map of Happiness”, *Banco de datos ASEP/IDS*, 2013, <http://www.jdsurvey.net/jds/jdsurveyMaps.jsp?Idioma=1&SeccionTexto=0404&NOID=103>, (accessed 30 May, 2013)

TargetMap Directory. (2010). *World map of happiness. Map by Country*. Retrieved May 5, 2013 from <http://www.targetmap.com/viewer.aspx?reportId=2903>

Ruut Veenhoven, „Happiness in Nations”, *World Database of Happiness* (Rotterdam: Erasmus University, 2013), <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl> (accessed 30 May, 2013).

Poziția actorilor politici internaționali față de primăvara de la Praga

■ ANDREI TINU

[Titu Maiorescu University of Bucharest]

Abstract

The intervention of the USSR, Poland, Bulgaria, the German Democratic Republic and Hungary in Czechoslovakia on the night of 20 to 21 August 1968 produced a huge shock in the international community, but also a deepening of cleavage of relationships between the countries from the socialist camp. This study is an analysis of „hot” reactions of key actors on the world political stage. The main source of information was the Agerpres Archive: unpublished documents (news, letters, analysis, translations of editorials in Western media) and the external news flow.

Keywords

Prague Spring; USSR; communism; Warsaw Pact; Czechoslovakia; invasion

Introducere

Primăvara de la Praga reprezintă un moment de cotitură în istoria universală și un punct nodal pentru relațiile dintre țările Tratatului de la Varșovia. Anul 1968 este, în acest sens, vârful de lance al rupturii, chiar dacă nu definitive, de URSS a unora dintre țările satelite ale *vecinului de la Răsărit*, cu precădere în ceea ce privește viziunea comună de înfăptuire a socialismului. Ampla demonstrație de forțe din Praga și din întreaga Cehoslovacie a constituit o bună ocazie pentru producerea faliei ce avea să anunțe dispariția de mai târziu a regimurilor democrațiilor populare și a URSS. „*Cele zece zile ale crizei din august 1968*”¹ au contribuit la înlăturarea oricărei speranțe de a da comunismului o față umană, așa după cum își propuneau, cel puțin la nivel declarativ, liderii cehoslovaci. Invazia în Cehoslovacia a reprezentat o încălcare a normelor de drept internațional, o intervenție brutală în politica internă a unui stat suveran și a generat, în dorința sovieticilor de a justifica acțiunea, un nou concept: acela al suveranității limitate.

Prin eșecul reformelor începute în ianuarie de către echipa Dubček, eșec datorat intervenției *frățești* a celor cinci țări semnatare ale Tratatului de

1 Mircea Malița, Dinu C. Giurescu, *Zid de pace, turnuri de frăție: deceniul deschiderii: 1962-1972* (București: Compania, 2011), 204.

la Varșovia, Cehoslovacia va continua să rămână sub protectorat sovietic, prelungind astfel, cu două decenii, hegemonia Moscovei în această zonă. Invazia în RS Cehoslovacă a adâncit falia existentă între Est și Vest, dar și în interiorul lagărului socialist, unde Iugoslavia și România nu numai că nu s-au raliat poziției liderului de la Kremlin, dar au și condamnat intervenția.

Invazia Uniunii Sovietice și a acoliților săi – Polonia, Ungaria, Bulgaria și RD Germană – în Cehoslovacia a arătat atât imperfecțiunile și limitele democrației socialiste, cât și lipsa de interes a Occidentului față de această parte a Europei. Vestul a considerat că e îndeajuns să condamne verbal sau cel mult la nivel diplomatic intervenția militară. Pătrunderea celor peste 600.000 de militari² ai trupelor țărilor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia în RS Cehoslovacă a reușit să divizeze și lumea comunistă între adepți și contestatari ai acțiunii în forță. La 26 august 1968, ora 9.00, doar o mică parte din partidele comuniste, socialiste și muncitorești din lume (Partidul Comunist din Siria, Partidul Comunist din Cuba, Partidul Comunist din SUA, Partidul Comunist din RFG, partidele comuniste arabe etc.) și-a exprimat atașamentul față de prezența trupelor celor cinci țări pe teritoriul cehoslovac. În schimb, majoritatea s-a pronunțat împotriva intervenției, reporterii Agerpres împărțind partidele în „partide care condamnă și cer retragerea trupelor străine”, „partide care dezaprobă prezența trupelor străine” și „partide care condamnă prezența trupelor străine”.³ Se constată faptul că principalele partide comuniste din lume (PC Chinez, UCI, PCR, PC Italian, PC Francez, Partidul Muncii din Albania și altele) s-au manifestat ferm împotriva încălcării de către URSS a normelor de drept internațional și ale prevederilor Tratatului de la Varșovia. Ulterior, numărul contestatarilor a crescut, o parte a celor dintre cei care aprobau în primă fază acțiunea militară s-a alăturat grupului de partide care vedeau greșeala strategică a URSS. Într-o știre a United Press International (UPI), preluată de Agerpres, se arată că liderul cubanez, Fidel Castro, a revenit asupra deciziei inițiale, considerând că nu era necesară recurgerea la forță și la măsuri „atât de drastice, atât de teribile, care încalcă dreptul internațional și suveranitatea”.⁴

Primele luări de poziție

Primele reacții înregistrate în Ziua Z a invaziei – 21 august 1968 – au venit din îndepărtata Australia, Partidul Comunist Australian protestând cu energie împotriva agresiunii militare, cerând retragerea imediată a trupelor de ocupație și amenințând că va face presiuni asupra ambasadei sovietice de la Canberra.⁵ Pe fluxul Agerpres urmează imediat reacția comuniștilor austrieci, în care se arată că PC din Austria deși „se simte legat de Uniunea Sovietică, de PCUS și de celelalte țări socialiste și partidele lor comuniste, Biroul Politic al CC al PC din Austria dezavuează intervenția militară”⁶. Și PCMB se raliază poziției de condamnare a intervenției militare. Englezii au ținut să evidențieze falia între partidele comuniste europene și faptul că au existat și comuniști care nu au acționat în direcția stabilită de Moscova. „Partidul Comunist din Marea Britanie deplânge intrarea trupelor anumitor țări ale Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia (...) Oricare ar fi divergențele se vederi între țările socialiste (...) noi considerăm că intervenția militară este total nejustificată”⁷.

2 AMAE, fond *Telegrame. Moscova 1968*, vol. IV, f. 273, în ***1968: *Primăvara de la Praga: documente diplomatice: ianuarie 1968-aprilie 1969*, (București: MondoMedia, 2009), 328.

3 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 41/24-25 august 1968, f. 1250/A-B.

4 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 44/29-30 august 1968, f. 1342/9.

5 Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 60/19-22 august 1968, f. 50.

6 Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 60/19-22 august 1968, ff. 50-51.

7 Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 60/19-22 august 1968, f. 57.

O reacție imediată a venit și la Secretarul General al ONU, U. Thant, care a declarat că pătrunderea armatelor străine pe teritoriul unui stat independent contravine principiilor de drept internațional și Chartei Națiunilor Unite.⁸

Reacția lumii occidentale

Țările democratice s-au rezumat la a critica invazia, ele nefiind în poziția de a provoca forțele militare sovietice din Europa Centrală, în mijlocul Războiului Rece, întrucât nici ele nu acționaseră în conformitate cu normele internaționale de drept, ca și în cazul Vietnamului, senatorul american Mike Mansfield remarcând faptul că există o similitudine între „*argumentele invocate de URSS în Cehoslovacia și cele invocate de SUA în Vietnam*”⁹. Statele Unite au încuviințat tacit prezența militară în Cehoslovacia, documentele studiate conducându-ne spre ideea unui *gentlemen's agreement* între cele două superputeri, parcă prefigurând perioada de destindere din anii 1969-1979. Americanii fuseseră anunțați despre invazie cu câteva ore înainte ca aceasta să se întâmple, spre deosebire de unii aliați din cadrul Pactului de la Varșovia. Ambasadorul Anatoli Dobrynin primește misiunea de a comunica decizia conducerii PCUS către președintele Lyndon Johnson în intervalul expres 18.00-20.00.¹⁰ Adică în chiar momentul în care se desfășurau operațiunile militare. Experimentatul Brejnev intuise că reacția americană va fi una conformă cu înțelegerile de la Yalta, unde se trasaseră zonele de influență. „*Spre marea mea surprindere – rememorează fostul ambasador sovietic la Washington – președintele (Lyndon Johnson – n. A.T.) nu a reacționat deloc. Mi-a mulțumit pentru informare și a declarat că va discuta probabil mesajul cu Rusk (ministrul de Externe) și cu alții dimineața următoare și ne va da un răspuns, dacă va fi nevoie. După care a trecut la un alt subiect în care el părea mult mai interesat*”.¹¹

Condamnarea ulterioară a intervenției sovietice s-a făcut pentru satisfacerea electoratului și pentru a contracara ascensiunea forțelor de dreapta americane, reprezentate de Richard Nixon, cel care avea să și câștige președinția SUA. Pentru americani o reacție în forță ar fi însemnat recunoașterea *de facto* a justiției motivelor intervenției celor cinci țări, în sensul în care sovieticii ar fi arătat că într-adevăr exista pericolul restaurației elementelor imperialiste în Cehoslovacia și că în spatele reformelor de la Praga și Bratislava se aflau occidentalii. De aceea, reacția mai dură nu a venit din partea americanilor, ci din partea partenerilor europeni din Alianța nord-atlantică, respectiv RFG, care, prin vocea cancelarului Kiesinger, amenința URSS-ul cu eventuale riposte armate în cazul unei intervenții pe teritoriile țărilor membre NATO.¹² Între multe articole din presa internațională care condamnau intervenția am identificat și câteva materiale care subliniau rolul de conducător al lumii comuniste al Uniunii Sovietice, așa cum este și cazul unui articol din *The Guardian*: „...*Trebuie să recunoaștem că sovieticii sunt stăpâni în Europa răsăriteană și Occidentul nu le poate contesta această poziție decât riscând un al treilea război mondial*”¹³. Dovada faptului că sovieticii erau stăpânii în Europa de Est și că americanii au respectat această poziție este și aceea că presa americană, deși a

8 Arhiva Agerpres, fond 1968. Știri externe, dosar 60/19-22 august 1968, f. 60.

9 AMAE, fond *Telegrams. Washington 1968*, vol. III, f. 50, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 351.

10 Michael Nicholas Blaga, „În numele omenirii, vă cerem să nu invadați România”, *Lumea* 7/232 (2012): 75.

11 Anatoly Dobrynin, „In Confidence: Moscow's Ambassador to American's Six Cold War Presidents: 1962-1986”, 180, în Blaga, „În numele” 75.

12 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 41/25-27 august 1968, f. 1247/7.

13 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 44/29-30 august 1968, f. 1326/5.

relatat pe larg evenimentele din Cehoslovacia, nu a avut o abordare critică la adresa intervenției și s-a ferit să facă publică poziția Administrației americane.¹⁴ Analizând la rece, înțelegerea dintre Washington și Moscova a fost una informală, ceea ce a permis ambelor tabere să-și atingă obiectivele, fără ca un acord să se le lege în vre-un fel. Este și cazul comunicatului purtătorului de cuvânt al Departamentului de Stat al SUA, Robert McCoskey, prin care se dezmințeau zvonurilor legate de un presupus acord între cele două mari puteri pre-invăzie.¹⁵

Țările prietene, pe poziții divergente

Lumea comunistă, împărțită în două, a reacționat diferit. Partide comuniste minuscule, precum cel din Peru, susțineau fără echivoc, acțiunea în forță a URSS, Carnero Checo, justifica intervenția militară prin aceea că „*de câțva timp Cehoslovacia se transformă într-o bază de agresiune împotriva socialismului, a păcii și a poporului cehoslovac însuși, sub pretextul liberalizării, care nu era altceva decât un camuflaj pentru revanșarii naștiști și imperialismul yankeu*”¹⁶.

Albania, Iugoslavia și România foloseau intervenția pentru a justifica îndepărtarea de Moscova. Motoarele propagandei din aceste țări erau la turăție maximă, fiecare segment social și de activitate avea obligația de a lua poziție, de a condamna acțiunea împotriva unui stat frățesc a URSS și, evident, de a lăuda poziția curajoasă și justă a liderilor comuniști din propriile țări. Scrisori și felicitări venite pe adresa comitetelor centrale din partea muncitorilor, scriitorilor, tinerilor, țăranilor cooperatori etc. Dar mai ales comunicate în care se condamna explicit invazia. În acest tipar se încadrează și *Scrisoarea Uniunii Tineretului din Iugoslavia* adresată tuturor organizațiilor progresiste de tineret din lume. Se arăta că acțiunea celor cinci la Praga și Bratislava este o eroare, apreciind că „*nici asemenea greșeli istorice grosolane, cum este agresiunea asupra Cehoslovaciei, nu pot zdruncina credința tineretului lumii și progresul socialismului democrat*”¹⁷. În această frază este evidențiată ruptura între socialismul de tip stalinist al lui Brejnev și socialismul democrat, cu față umană, manifestat de reformiști. În corul denunțătorilor invaziei s-au aflat și cei 90 de comuniști eleni, aflați în detenție în lagărul Parthenion din Leros, conduși de scriitorul Manolis Glezos. Aceștia își exprimau solidaritatea cu cehii și slovaci.¹⁸

Dar, cu siguranță, cel mai mare adversar al centrului comunismului mondial nu era reprezentat nici de Statele Unite, nici de rebelii din Blocul răsăritean, nici de o altă țară imperialistă a lumii, ci de *marea republică galbenă* – Republica Populară Chineză. China acuza „*natura reacționară și imperialistă a clicii renegate revizioniste sovietice; ea a avut loc cu înțelegerea tacită a imperialismului american*”¹⁹. La recepția oferită la Ambasada României din Beijing, prilejuită de Ziua Națională – 23 August, premierul Zhou En-lai (Ciu En-lai) a atacat în termeni duri URSS-ul. Moscova se făcea vinovată în opinia înaltului oficial chinez de „*cel mai nerușinat și tipic exemplu de politică de putere fascistă*”²⁰. Zhou explicita cu această ocazie și teoria proprie a Războiului Rece²¹, conform căreia cele două puteri acționează complementar

14 AMAE, fond Cehoslovacia. Problema 224 (1)/1968, vol. III, fasc. 2, f. 1, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 411.

15 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 50/9-11 septembrie 1968, f. 1544/8.

16 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 39/23-24 august 1968, f. 1191/13.

17 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 44/29-30 august 1968, f. 1350/1.

18 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1499/7.

19 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 50/9-11 septembrie 1968, f. 1555/35-38.

20 AMAE, fond *Telegrame. Pekin 1968*, vol. II, f. 283, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 389-390.

21 Martin McCauley, *Rusia, America și războiul rece: 1949-1991*, traducere de Mihaela Barbă (Iași: Polirom, 1999), 41-42.

pentru a împărți lumea, făcând analogia cu acțiunea lui Hitler în Cehoslovacia în 1938 și agresiunea americană în Vietnam. El a concluzionat că „*revizionismul sovietic a degenerat în social-imperialism și social-fascism*”²². De cealaltă parte, în RDG se încerca sugrumarea oricărei reacții adverse acțiunii în forță, al cărei inițiator era considerat de mulți liderul Ulbricht²³. Este și cazul celor peste o sută de tineri arestați de către autoritățile est-germane, după cum informa o stație de radio din Berlinul Occidental, preluată de AFP și ulterior de Agerpres: „*În Germania răsăriteană au fost arestați peste o sută de tineri pentru motivul că și-au manifestat ostilitatea împotriva invaziei din Cehoslovacia. La domiciliul unor tineri, printre care cei doi fii ai profesorului Havemann și fiica directorului Institutului de marxism-leninismului s-au efectuat percheziții.*”²⁴

În rândul comuniștilor occidentali, deși s-a condamnat la unison intervenția, au existat poziții nuanțate, cum a fost și cazul Stângii franceze. În timp ce, Partidul Comunist Francez se rezuma doar la dezaprobarea acțiunii în forță a URSS, partidul socialist *Section Française de l'Internationale Ouvrière* (SFIO) hotăra să se retragă din Asociația Franța-URSS, argumentând că „*agresiunea sovietică în Cehoslovacia și dictatul de la Moscova care i-a urmat fac astăzi iluzorii și lipsite de eficacitate participarea socialiștilor la organizația de prietenie și colaborarea cu Uniunea Sovietică*”²⁵. În paralel cu delimitarea clară a socialiștilor francezi de acțiunea sovieticilor are loc o re poziționare a membrilor Partidului Comunist Francez, care, prin intermediul oficiosului *France Nouvelle*, arătau că deși intervenția reprezintă „*o greșală tragică*”, „*ea nu are efect retroactiv în ce privește aprecierea acordată URSS și principiilor socialismului*”.²⁶ Într-un editorial din *The Observer*, Neal Acherson acuza „*nebulia generalilor și mareșalilor (sovietici – n. A.T.) de a invada Cehoslovacia*”²⁷, subliniind că o eventuală invazie ar constitui o lovitură devastatoare pentru partidele comuniste occidentale, care doreau să demonstreze propriilor lor electorale viabilitatea modelului cehoslovac. Lucru care s-a și întâmplat, „*dezastrul ceh a completat dezintegrarea*”²⁸ internaționalismului de tip moscovit. În opinia lui Paul Niculescu-Mizil, anul 1968 reprezintă „*anul puternicului recul al partidelor comuniste din Europa Occidentală*”.²⁹ Și nu numai am spune noi. 1968 reprezintă un recul pentru întregul spectru al egalitarismului subordonat Moscovei, slăbind poziția de *primus inter pares* a URSS și dând un imbold comunismului națiunilor.

O caracteristică aparte a reformelor cehoslovace a fost aceea că intelectualii au jucat un rol esențial în elaborarea și punerea în aplicare a proiectelor reformiste. De aceea, după strivirea sub șenilele tancurilor a visului cehoslovac, primii care au sărit în apărarea inițiatorilor *ideilor lui ianuarie* au fost tot intelectualii. Astfel, cel de-al XIV-lea Congres internațional de filozofie de la Viena a adoptat o rezoluție de condamnare a intervenției celor cinci țări pe teritoriul cehoslovac, manifestându-și solidaritatea cu intelectualii cehi și slovaci și, în același timp, speranța că nu se vor mai întoarce vremurile „*când căutarea adevărului antrena închisoarea, deportarea sau exilul*”.³⁰ Printre semnatarii se aflau personalități de renume ale culturii universale precum Karl Popper, Jean Hyppolite sau Herbert Spiegelberg.³¹ Atitudinea

22 AMAE, fond *Telegrame. Pekin 1968*, vol. II, f. 283, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 390.

23 AMAE, fond *Telegrame. Londra 1968*, vol. II, f. 129, în ***1968: *Primăvara de la Praga*, 98-99.

24 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 46/1-2 septembrie 1968, f. 1398/2-3.

25 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 48/4-7 septembrie 1968, f. 1486/1.

26 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1515/5.

27 Neal Acherson, „Red Army Keeps. Czechs guessing”, *The Observer*, 14 iulie 1968, 2.

28 Acherson, „Red Army”, 2.

29 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită: memorii*, vol. II, București, Moscova, Praga, Bologna, (s. I, s. e, s. a), 272.

30 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1519/14.

31 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/7-9 septembrie 1968, f. 1519/14.

antisovietică a intelectualilor nu a fost doar un episod prilejuit de criza cehoslovacă, ea manifestându-se frecvent în cursul anului 1968.

O reacție mai vizibilă a avut loc în România comunistă, unde Nicolae Ceaușescu, opozant ferm al influențelor sovietice și susținător declarat al lui Dubček, a ținut în ziua invaziei un discurs public la București, criticând politica sovietică în termeni neobișnuit de duri. Opoziția Bucureștilor a consolidat imaginea României în cancelariile occidentale pentru următoarea perioadă, Nicolae Ceaușescu fiind considerat un partener serios de discuție. RDG acuza liderii cehi că au pactizat cu imperialiștii și că făceau jocul celor din Germania Federală. De fapt, era un război germano-german la nivelul declarațiilor și al pozițiilor publice. În timp ce Berlinul a participat activ la ocuparea Cehoslovaciei, Bonn-ul s-a situat la antipodi, solicitând, încă din primele zile ale invaziei, acordarea lui Alexander Dubček a Premiului Nobel.³²

Și în celelalte state comuniste se conturau poziții similare celor din Germania Răsăriteană. În Finlanda, țară cu o puternică influență sovietică la acea dată, ocupația a provocat un imens scandal. Partidul Comunist din Finlanda a denunțat ocupația, la fel ca Partidul Comunist Italian și cel francez. Președintele Finlandei, Urho Kekkonen, a fost primul politician vestic care a vizitat oficial Cehoslovacia după august 1968, fiind întâmpinat cu cele mai mari onoruri cehoslovace de către președintele Ludvík Svoboda, în data de 4 octombrie 1969. Occidentul nu a acordat niciun sprijin semnificativ reformiștilor cehi, considerând că trebuie să-și îndrepte atenția către consolidarea puterii în alte zone.

Invadarea Cehoslovaciei și poziția neconformă a României și Iugoslaviei fac parte din ceea ce istoricii numesc a fi una dintre cele mai importante crize ale Războiului Rece³³.

România, prin vocea lui Nicolae Ceaușescu, a condamnat invazia

Un caz aparte l-a reprezentat România, care s-a opus intervenției brutale a URSS în Cehoslovacia. Evident că acest lucru s-a datorat unei decizii extrem de bine gândite, care a avut drept scop – apreciem, după cercetările întreprinse – slujirea interesului național.

Relațiile româno-cehoslovace s-au derulat în cele mai bune condiții, lucru ce a consolidat o fațiune aparte a lagărului socialist, punând în pericol rolul de lider autoritar al Moscovei. Îngrijorarea sovietică este redată și de spusele premierului sovietic Kosîghin din ședința Biroului Politice, conform cărora cehoslovaci, prin apropierea de România și Iugoslavia, vor să arate că acum sunt mai puternici și mai greu de doborât, dar atenționarea lui Brejnev, tot către Biroul Politic al PCUS, din 19 iulie, prin care acuza „cârdășia dunăreană”³⁴. Vizitele repetate ale conducerii PCR și PCC în Cehoslovacia și, respectiv, România, culminând cu vizita, din 15 – 17 august 1968, a lui Nicolae Ceaușescu la Praga și primirea prietenească a acestuia de către președintele Svoboda și Alexander Dubček sunt tot atâtea dovezi că unitatea de monolit a Blocului comunist se fisurase, o fisură care poate fi văzută ca un semn al destrămării Pactului de la Varșovia și dispariția URSS peste ani.

Fără îndoială, cea mai înaltă formă de exprimare a independenței României față de Moscova a fost reprezentată de manifestarea din Piața Palatului, din

32 Consiliul vest-german pentru mișcarea europeană propunea printre altele acordarea Premiului Nobel lui Dubček și îi solicita generalului De Gaulle, președintele Franței, să reintegreze forțele militare ale țării sale în NATO. Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 39/23-24 august 1968, f. 1186.

33 Jean Carpentier și François Lebrun (coord.), *Istoria Europei*, (București: Humanitas, 2006), 373.

34 Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a III-a, (București: Univers Enciclopedic, 2002), 479.

21 august 1968, unde Nicolae Ceaușescu „s-a înflăcărat și s-a montat sincer”³⁵, susținând, probabil, cel mai bun discurs al său. „Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia – spunea Ceaușescu – reprezintă o mare greșeală și o greșeală pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume”³⁶, considerând de neacceptat „ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea și independența altui stat”³⁷, răspunzând Doctrinei Brejnev că „nu există nicio justificare, nu poate fi acceptat niciun motiv de a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frățesc”³⁸. Discursului înflăcărat al liderului român îi era atașată Declarația din 22 august 1968 a Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României, conform căreia „numai organele alese ale partidului și statului poartă răspunderea asupra destinului unei națiuni socialiste”³⁹ și că „a nescoti aceste organe, a acționa în pofida voinței și peste capul lor, a aprecia situația dintr-o țară socialistă – și a acționa în consecință – pe baza informărilor unilaterale sau tendențioase făcute anumite grupuri sau persoane înseamnă a călca în picioare principiul sacru al suveranității unui popor socialist”⁴⁰.

Manifestația din 21 august a fost un gest frumos, de independență față de Moscova, care scotea la iveală starea extraordinară de spirit a românilor, ce au răspuns „chemării partidului, nu pentru a apăra partidul și pe Ceaușescu (...), ci mai ales datorită unei trăsături dominante în ultimele decenii: antisovietismul.”⁴¹ Curând, Nicolae Ceaușescu și conducerea partidului vor conștientiza faptul că nu puteai să lupți împotriva URSS sub stindardul unui partid comunist și, deși se creaseră gărzile patriotice, primite cu „aplauze, urale puternice, prelungite”⁴², capacitatea de apărare a României în fața pericolului sovietic era practic inexistentă. Încă din cea de a doua zi a invadării Cehoslovaciei, oficialii români îndemneau la prudență, o prudență care avea să rezolve în mod fericit cea mai importantă criză a Războiului Rece din Europa.

„Prietenia” româno-cehoslovacă a funcționat nu doar înainte de 21 august 1968, ci și în timpul intervenției militare inițiate și conduse de sovietici. Discursul lui Ceaușescu din Piața Palatului a devenit laitmotivul distanțării României față de Moscova și a apropierii de Cehoslovacia și de celelalte țări socialiste care-și doreau un alt fel de comunism. Fiecare ceh și fiecare slovac se simțeau adoptați parcă de conducerea de la București. Treptat, adaptându-se situației existente în Cehoslovacia, liderul român a devenit din ce în ce mai puțin vehement la adresa Uniunii Sovietice, dar ecoul reacțiilor sale s-a auzit mult timp după aceea. Martor ocular al evenimentelor, Ilie Ciurescu apreciază că România a reacționat prompt și curajos, „respingând hotărât și direct, fără echivoc, fără diplomație ocolitoare”⁴³ acțiunea în forță a celor cinci țări membre ale OTV. Iar „marele miting din Piața Palatului, la care au participat peste o sută de mii de români, a avut un ecou internațional fără seamăn. La dimensiuni planetare.”⁴⁴ Într-adevăr, lumea democratică „aplauda” discursul lui

35 Florin Constantiniu, *O istorie*, 481.

36 „Cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu din Piața Palatului Republicii”, *Scânteia*, 22 august 1968, 1.

37 „Cuvântarea”, 1.

38 „Cuvântarea”, 1.

39 „Declarația MAN a RS România cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României”, *Scânteia*, 23 august 1968, 1.

40 „Declarația”, 1.

41 Mihai Retegan, 1968: *Din primăvară până-n toamnă: schiță de politică externă românească* (București: Rao, 1998), 229.

42 Mihai Retegan, 1968, 229.

43 Ilie Ciurescu, *Aduceri aminte din Cehoslovacia 1968 (II)*, interviu acordat lui Andrei Tinu, București, 8 ianuarie 2014.

44 Ilie Ciurescu, *Aduceri aminte*.

Nicolae Ceaușescu și, deopotrivă, poziția românească în problema cehoslovacă. Într-o analiză a ziariștilor de la Radio Europa Liberă, difuzată în cadrul emisiunii în limba română din data de 22 august 1968, se arăta că „*solidarizarea regimului de la București cu poporul cehoslovac este un act de lealitate față de un prieten aflat la grea încercare, dar și unul de curaj, din moment ce Kremlinul a renunțat pentru moment să mai practice politica rațiunii*”⁴⁵. Se evidenția atașamentul populației față de PCR, care înțelesese la rândul său că sprijinul acesteia este vital pentru politica de independență față de Moscova. Se sublinia faptul că regimul instaurat în 1965 înțelesese nevoia unei schimbări de atitudine. Se vorbea atunci de „umanism socialist”, de „dezvoltarea multilaterală a personalității umane” și de „dreptul fiecăruia de a-și dezvolta și fructifica talentul și capacitățile proprii”.⁴⁶

Jurnalul lui Jean Vincent, trimis special la București al AFP, surprindea puternica emoție care se instalase la București, manifestările de simpatie față de politica partidului și „atmosfera de mobilizare”.⁴⁷ 23 august era Ziua Națională a României, o ocazie mai mult decât oportună pentru Ceaușescu de a-și arăta atașamentul pentru partidul frate cehoslovac și de a-și spori autoritatea în interiorul țării. Poziția tranșantă în problema cehoslovacă, manifestată cel puțin în primele zile ale intervenției militare în Cehoslovacia, a contribuit la scăderea șanselor oricărui contracandidat al lui Nicolae Ceaușescu la funcția de secretar general al partidului. Toți ceilalți s-au raliat poziției liderului român. Nu puteau să acționeze altfel, *efectul pervers al îndepărtării de Moscova*⁴⁸ se vedea deja. Membrii conducerii centrale de partid și de stat, dar și liderii județeni s-au exprimat fără echivoc de partea secretarului general al PCR. Unul dintre liderii momentului a fost și Ion Iliescu, pe atunci prim-secretar al Uniunii Tineretului Comunist. Acesta „a acuzat URSS și cei patru aliați ai ei că se fac vinovați de «agresiune» împotriva Cehoslovaciei. Este pentru prima oară, a subliniat el, când state socialiste săvârșesc o agresiune împotriva altui stat socialist”⁴⁹. Jean Vincent sublinia în corespondența sa ideea că discursul lui Ion Iliescu nu era „decât un fel de epilog spectaculos la marea cuvântare rostită în Adunare de Nicolae Ceaușescu”⁵⁰. Un discurs care prelua temele majore ale cuvântării președintelui Consiliului de Stat și secretar general al PCR.

Pe parcursul lunii septembrie, tonul ascutit al Bucureștilor s-a mai estompat, realismul și reticența luând locul dorinței de a îmbrăca într-o haină națională comunismul. Problema cehoslovacă era trecută în plan secund, România manifestând o poziție de reținere.⁵¹ Într-un articol din „Sun”, apărut la 7 septembrie și intitulat „Țara ridicărilor din umeri și a zvonurilor dejucate”, John Akass surprindea această schimbare de atitudine a românilor. „*Tactica lui Ceaușescu în dirijarea țării sale prin criza actuală – conchidea Akass – pare să fie eficace, deși extrem de monotona. El a devenit pur și simplu chiar și mai ortodox decât era înainte. Cuvântările lui recente au fost pur și simplu platitudini marxist-leniniste, material luat din textul cărților, pe care nici cel mai erudit și bănuitor autor de fonduri de la «Pravda» nu le-ar putea considera ca erezie*”⁵². Odată cu domolirea tonului din discursurile oficiale, și organul de presă „Scânteia” și celelalte publicații au acordat spații mai puțin generoase crizei cehoslovace, așa după cum sublinia și ziaristul britanic: „*Ziarele*

45 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1166/1.

46 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1166/1.

47 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1167/1.

48 Adrian Cioroianu, *Istorie, eroi, cultură politică: reflecții despre cavalerii memoriei și partizanii uitării*, (Craiova: Scrisul Românesc, 2008), s.f.

49 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1167/1.

50 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 38/22-23 august 1968, f. 1167/1.

51 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 48/04-07 septembrie 1968, f. 1483.

52 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/07-09 septembrie 1968, f. 1507.

ignorează (sic!) virtual criza cehoslovacă. Principalul articol din pagina 1 dintr-un ziar din București săptămâna aceasta marca faptul că România a reușit să obțină ciment colorat”⁵³.

„Inteligența nativă, abilitatea politică și un notabil simț al situației”⁵⁴ au transformat pe Nicolae Ceaușescu într-o vedetă a politicii internaționale, un om cu care și despre care discuta toată lumea. Criza cehoslovacă, în speță poziționarea României față de măsurile reformiste de la Praga și, mai ales, față de intervenția militară, a arătat capacitatea liderului de la București de a se plia rapid, în funcție de interesele personale și ale României.

Concluzii

Primăvara de la Praga nu a fost doar o explozie a exuberanței libertății ce a cuprins întreaga societate cehoslovacă, ci, mai ales, o încercare de independență față de Moscova. *Vecinul de la Răsărit*, identificând în gestul conducerii comuniste de la Praga un act de nesupunere, de atentat asupra intereselor strategice ale URSS, a intervenit în forță. Uniunea Sovietică nu putea permite un astfel de gest (distanțarea – n. A.T.), chiar dacă datele problemei se schimbaseră în mod categoric. Disidența față de politica de la Moscova pornea, spre deosebire de anii '50, de la cadrele de partid.⁵⁵ De remarcat este, în acest sens, poziția României, care a fost considerată de mulți dintre liderii occidentali drept începutul unei rupturi definitive în partea răsăriteană a Europei, în Blocul comunist. Nu a fost decât un foc de paie, care nu a putut să ardă din temelii Blocul Răsăritean, cu toate că i-a scos în evidență o parte din slăbiciuni.

Studiul de față, face parte dintr-un efort mai amplu de cunoaștere a evenimentelor circumscrise *Primăverii de la Praga*, efort concretizat în teza de doctorat a autorului, coordonată de renumitul istoric Mihai Retegan. Momentul '68 constituie pentru specialiștii în științe politice și pentru istorici imboldul de a găsi noi explicații ale cauzelor producerii acestei mișcări reformatoare, de a reface în mod obiectiv schema mentală a unui popor dornic de a se elibera de sub *cizma sovietică*. Un moment pe care Václav Havel îl considera ca fiind acela al „*cetățeniei regăsite*”⁵⁶. Pentru Havel, remarcabil om de cultură, anul 1968 reprezintă în sine o cotitură unică și importantă în istorie, o bornă care marchează, care „*jalonează evoluția societății moderne*”⁵⁷. Nu este doar o înfruntare între două tabere politice, soldată, în primă fază, cu victoria unei echipe și urmată de victoria finală a celei de-a doua, mai puțin liberală, ajutată de intervenția brutală a URSS și aliaților ei.⁵⁸ *Primăvara de la Praga* este „*apogeul unui lung proces de luare la cunoștință, de eliberare a societății*”⁵⁹.

53 Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 49/07-09 septembrie 1968, f. 1507.

54 Adrian Cioroianu, *Istorie, eroi*, 19.

55 Nicolae Drăgușin, „Praga 1968 și reforma imposibilă a comunismului”, *Aldine* (2008), <http://www.romanialibera.ro/cultura/aldine/praga-1968-si-reforma-imposibila-a-comunismului-132460.html>, accesat 03.05.2015.

56 Václav Havel, „Préface. La citoyenneté retrouvée”, în François Fejtő et Jacques Rupnik (coord.), *Le printemps tchécoslovaque 1968*, (Paris, Édition Complexe, 2008) 11-13.

57 Václav Havel, „Préface” 11.

58 Václav Havel, „Préface” 11.

59 Václav Havel, „Préface” 11.

BIBLIOGRAFIE

Documente de arhivă

Arhiva Agerpres, fond 1968, dosar 36-50/12.08-11.09.1968, ff. 1097-1565;

Arhiva Agerpres, fond 1968. *Știri externe*, dosar 59-64/15.08-12.09.1968.

Cărți

1968: *Primăvara de la Praga: documente diplomatice: ianuarie 1968 – aprilie 1969*, ediție de Dumitru Preda, București, MondoMedia, 2009;

CARPENTIER, Jean, LEBRUN, François (coord.), *Istoria Europei*, București, Humanitas, 2006;

CIOROIANU, Adrian, *Istorie, eroi, cultură politică: reflecții despre cavalerii memoriei și partizanii uitării*, Craiova, Scrisul Românesc, 2008;

CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a III-a, București, Univers Enciclopedic, 2002;

FEJTŐ, François, RUPNIK, Jacques, *Le printemps tchécoslovaque 1968*, Éditions Complexe, 1999, 2008;

MALIȚA, Mircea, GIURESCU, Dinu C., *Zid de pace, turnuri de frăție: deceniul deschiderii: 1962-1972*, Compania, 2011;

McCAULEY, Martin, Rusia, *America și războiul rece: 1949-1991*, trad: Mihaela Barbă, Iași, Polirom, 1999;

NICULESCU-MIZIL, Paul, *O istorie trăită. Memorii*, 2 volume, București: Enciclopedică, 1997;

RETEGAN, Mihai, 1968: *Din primăvară până-n toamnă: schiță de politică externă românească*, București, Rao, 1998.

Articole, interviuri

ACHERSON, Neal, „Red Army Keeps. Czechs guessing”, *The Observer*, 14 iulie 1968;

BLAGA, Michael-Nicholas, „În numele omenirii, vă cerem să nu invadați România”, *Lumea* 7/232 (2012);

CIURESCU, Ilie, „Aduceri aminte din Cehoslovacia 1968 (II)”, interviu acordat lui Andrei Tinu, București, 08.01.2014;

„Cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu din Piața Palatului Republicii”, *Scânteia*, 22 august 1968.

„Declarația MAN a RS România cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României”, *Scânteia*, 23 august 1968;

DRĂGUȘIN, Nicolae, „Praga 1968 și reforma imposibilă a comunismului”, *Aldine*, 22 august 2008.

Resurse online

<http://www.romanialibera.ro>

O perspectivă teoretică asupra contestării politice¹

■ DAN DRĂGHIA

[University of Bucharest]

Abstract

This article represents a brief theoretical overview of the contentious politics field. Its broad aim is to present the emergence of a research domain and of its basic characteristics. But, more importantly, the purpose is to highlight its approach toward political protest and toward the outcomes of contentious politics across time and space. In this way we can shape a framework of interpretation that can help us better understand and explain events otherwise difficult to be seen through a theoretical lense. And this could be the more helpful in a political reality that brought protest in the centre stage of political activity, both internally, in Romania, as well as externally, in Europe and elsewhere.

Keywords

contentious politics; political actors; collective action; mobilization; protest

Dacă privim realitatea politică internă și internațională după izbucnirea crizei economice din 2008, dar mai ales după anul 2011, atunci când Primăvara Arabă a adus în prim plan contestarea violentă, până la răsturnarea regimurilor, putem observa cu ușurință că protestul a devenit oarecum norma și nu excepția, luând în multe cazuri locul politicii de rutină, reglementată de norme și desfășurată după un tipar bine stabilit. Deși mulți clamează explicații simple pentru această evoluție, pe care de multe ori le încadrează în tipare minimale de genul pauperizării economice sau a conflictului etnic și/sau religios, lucrurile sunt întotdeauna mai complicate, iar cauzele nu sunt aproape niciodată singulare.

Este suficient să privim situația Greciei, aproape intrată în faliment de stat din cauza unui răspuns neadecvat la criză, sau pe cea a Siriei, acolo unde aparenta claritate a dorinței de înlăturare a lui Bashar al-Assad s-a transformat într-un război civil în care nu ținta de început este acum privită drept cel

¹ Acest articol este rezultatul cercetării făcută posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/132400, intitulat „Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional”.

mai mare rău, ci Statul Islamic. Sunt doar două exemple în cazul cărora privirea simplistă și rigidă asupra evenimentelor din ultimii șapte nu este suficientă pentru a înțelege și explica apariția și dezvoltarea protestului și conflictului, uneori foarte violent, ca principală modalitate de a face politică.

Prin urmare, orice explicație a protestului, și mai ales a celui sistemic, necesită o analiză mult mai detaliată, care, foarte important, trebuie să aibă la bază un cadru teoretic de interpretare capabil să permită comparații de-a lungul unui spectru mai amplu al proceselor contestatate. Un astfel de cadru putem găsi în teoria contestării politice, pe care o vom prezenta mai jos în coordonatele sale principale de urgență, evoluție și al instrumentelor de analiză pe care le oferă.

Un domeniu nou, cu rădăcini foarte vechi

Istoric vorbind, contestarea politică își are originile la începuturile analizei mișcărilor sociale, pe care le putem localiza începând cu jumătatea secolului al XIX-lea, în lucrările economistului german Lorenz von Stein (*History of the French Social Movement From 1789 to the Present* (1850), 1846) și ale sociologului francez Gustave Le Bon (*Psihologia mulțimilor*, 1895)². Într-o formă primordială și mai degrabă descriptivă, fără un inventar de concepte și termeni specifici, aceștia au încercat explicarea unor episoade și mișcări sociale care puneau în discuție autoritatea cu obiectivul de a schimba în parte sau radical mersul lucrurilor într-o societate. Obiectul de studiu îl constituiau evenimente relativ recente, uneori contemporane la scara istoriei, ținând cont de faptul că ideile și modificările aduse de acestea își făceau încă efectul, cum era cazul Revoluției Franceze. Acest tip de interacțiune socio-politică (mișcarea socială) ce va suscita interesul cercetătorilor dezvoltând un subiect de studiu care va contura mult mai târziu domeniul amplu al contestării politice, a apărut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în spațiul britanic și nord-american³. Între timp, evoluția cercetării asupra diferitelor forme de contestare politică a parcurs un drum foarte lung, în care a predominat fragmentarea teoretică și preferința pentru o determinantă privilegiată a declanșării evenimentului contestatar. Practic, s-a pornit de la evenimente și procese sociale dintre cele mai diverse, care erau analizate și explicate separat prin abordări ce puneau în centru anumiți determinanți (pornirile individuale, constrângerile structurale sau aspectele identitare), ajungându-se apoi la o formulă conciliatoare, prin integrarea tuturor acestor exemple de contestare într-un domeniu mai amplu, contestarea politică, bazat pe o construcție teoretică mai generală⁴.

Principalul resort intelectual care a stat la baza necesității de a dezvolta un cadru teoretic general care să poată include orice tip de contestare politică și să o poată explica pe fiecare în parte conform caracteristicilor sale unice a fost observarea unei combinații recurente de variații și regularități în ce privește contestarea politică. Aceasta înregistrează un spectru foarte larg de probleme, actori, interacțiuni, revendicări, secvențe și rezultate de la o perioadă la alta și dintr-un loc în altul, dar, în același timp, prezintă și importante puncte comune în formele pe care le ia⁵.

2 François Chazel, „Mișcările sociale”, în Raymond Boudon, (coord.), *Tratat de sociologie*, traducere de Delia Vasiliu și Anca Ene (București: Humanitas, 2006), 322 – 323.

3 Charles Tilly, *Social movements, 1768 – 2004* (Boulder, Colorado, USA: Paradigm Publishers, 2004), 25.

4 Doug McAdam, Sidney Tarrow, Charles Tilly, „Comparative perspectives on contentious politics”, în Mark Irving Lichbach, Alan S. Zuckerman, (eds.), *Comparative Politics. Rationality, Culture, and Structure* (Cambridge University Press, 2009), 260.

5 Sidney Tarrow, Charles Tilly, *Contentious politics* (Boulder, London: Paradigm Publishers, 2007), 11.

Propriu-zis însă, ca și domeniu în sine, contestarea politică reprezintă o arie tematică relativ nouă în evoluția și în forma de astăzi. Deși, așa cum am afirmat mai sus, realitatea socio-umană a înregistrat și a fost confruntată cu forme ale conflictului politic încă din cele mai vechi timpuri⁶, acestea au făcut mai degrabă obiectul unor analize separate, cantonate în tiparele unor discipline ca sociologia, istoria sau științele politice și delimitate teoretic sub forma unor domenii ca studiul mișcărilor sociale sau al revoluțiilor⁷. Având ca obiect de cercetare evenimente și procese cu un impact puternic asupra mentalului colectiv, studiul contestării politice în sine este unul sensibil la toate evoluțiile din lumea reală. Acesta a reprezentat numai unul din motivele pentru care valul de mișcări sociale care au marcat lumea occidentală în anii '60-'70 a dus la o creștere exponențială a interesului pentru acest tip de evenimente politice. Iar odată cu acest interes au apărut în mod firesc și încercările de reformulare teoretică, conturate în noi paradigme interpretative și într-o efervescentă intelectuală care a reprezentat practic originea contestării politice ca arie tematică distinctă, și nu colaterală ca până atunci⁸. Punctul de cotitură a fost reprezentat de lucrarea lui Charles Tilly, *From Mobilization to Revolution* (1978), în care acesta a dezvoltat atât o teorie cât și o metodă integrantă de analiză a mișcărilor și schimbărilor sociale. Potrivit acesteia, interesele, organizarea și oportunitățile acționează unele asupra celorlalte într-un amalgam de interacțiuni care conturează evenimentele contestatate⁹.

Dezvoltarea unui cadru teoretic coerent și sistematic, recunoscut ca atare, a fost desăvârșită abia în anii '90¹⁰. Baza au reprezentat-o lucrările câtorva cercetători aparținând unor discipline ca sociologia și științele politice, cel mai reprezentativ fiind sociologul american Charles Tilly, alături de colegii săi Doug McAdam și Sidney Tarrow¹¹. Practic, ei au încercat și în bună măsură au reușit să creeze un astfel de cadru, prin intermediul căruia să poată fi analizată o paletă cât mai largă de interacțiuni conflictuale care să implice într-un fel sau altul politicul, pe baza unor teoretizări și concepte cât mai general aplicabile¹².

Deși separarea între diferitele forme de contestare politică este încă prezentă, în mare parte din cauza diferențelor geografice și a întrebărilor diferite la care trebuie să răspundă cercetătorii diverselor fenomene sociale, efortul creării unui cadru teoretic integrant a dat roade în sensul apariției domeniului *contestării politice*. Ideea principală care a venit dinspre această abordare a fost posibilitatea combinării cunoștințelor teoretice dezvoltate mai ales în câmpul de cercetare al mișcărilor sociale cu acelea elaborate asupra revoluțiilor, democratizării și a conflictelor etnice¹³. Practic, contestarea politică însumează legăturile și punctele comune care se pot observa de-a lungul tuturor evenimentelor și proceselor contestatate, mergând

6 Sidney G. Tarrow, *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics* (Cambridge University Press, 1998), 2.

7 Sidney G. Tarrow, „The People's Two Rhythms: Charles Tilly and the Study of Contentious Politics. A Review Article”, *Comparative Studies in Society and History* 3 (Jul., 1996): 586.

8 McAdam, Tarrow, Tilly, „Comparative ...”, 266.

9 George Ritzer, (ed.), *Encyclopedia of Social Theory*, Volume II (Thousands Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 2005), p. 836.

10 Tarrow, *Power*, XI. Vezi și Marco Giugni, Doug McAdam, Charles Tilly, (eds.), *How social movements matter* (Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1999), XI.

11 Vincent Boudreau, David S. Meyer, „Social Movements”, în Todd Landman and Neil Robinson, (eds.), *The Sage Handbook of Comparative Politics* (Sage Publications, 2009), 350. Vezi și Iulius Rostas, „Romii în România post-comunistă: mobilizare și discurs identitar”, *Sfera Politicii* 138 (2009): 59-60.

12 Doug McAdam, Sidney Tarrow, Charles Tilly, *Dynamics of Contention* (Cambridge, New York, Port Melbourne, Madrid, Cape Town: Cambridge University Press, 2004), XI.

13 Donatella Della Porta, Mario Diani, *Social Movements: An Introduction* (Oxford: Basil Blackwell, 1999), 20.

de la activitatea localizată mai ales în interiorul instituțiilor politice convenționale și până la cele mai violente fenomene revoluționare¹⁴. Justificat de convingerea că procesele sociale pot fi mai bine înțelese și explicate dacă sunt privite în complexitatea și integralitatea lor, care implică automat incursiuni în toate aspectele sociale, politice și economice cu care intră în contact, scopul construcției teoretice a fost acela de a facilita și încuraja trecerea diferitelor granițe, fie că era vorba de cele disciplinare, istorice, geografice sau între diferitele forme de contestare¹⁵. În esență, a fost vorba de efortul de a construi studii de caz detaliate, și cu toate aceste foarte analitice, ale politicii conflictuale, care să trezească în aceeași măsură interesul istoricilor preocupați de protestul social, cât și al sociologilor și politologilor¹⁶.

La nivel de paradigme interpretative, acest lucru a însemnat evoluția de la o tradiție structuralistă, specifică și dominantă în anii '60-'70, la *perspectiva realismului relațional*¹⁷, trecând prin perioade în care un cuvânt important de spus l-au avut și interpretările culturaliste sau cele raționaliste¹⁸. Prima dintre acestea, cea *structuralistă*, care și astăzi este îmbrățișată de mulți cercetători, se caracterizează prin mai multe trăsături generale. Cea mai importantă, și definitorie în același timp, este aceea că evidențiază interpretarea comportamentului în termeni de constrângeri structurale în detrimentul scopurilor voluntare ale indivizilor. De asemenea, ea se concentrează pe relațiile dintre unități și nu pe atributele intrinseci ale acestor unități, reliefând relațiile structurale între acestea ca fiind influente asupra comportamentelor sociale, oricum mai influente decât interacțiunile dintre individ și grupul din care face parte¹⁹.

Punând accentul, de o parte, pe variabilele culturale, iar, pe de altă parte, pe excluderea determinantei ideilor în procesele sociale²⁰, abordările *culturaliste*²¹ și cele *raționaliste* nu au mulțumit pe deplin comunitatea cercetătorilor. Iar aceasta mai ales pentru că ignorau prea mult faptele individuale și sociale, lucru ce aducea greutate în explicarea optimă a unor aspecte legate de apariția, dezvoltarea și manifestarea formelor de contestare politică. În special din aceste considerente, posibilitatea de analiză relațională observată și dezvoltată cu precădere de către sociologul american Charles Tilly a căpătat o influență considerabilă²², deși nu consensuală²³. Principalul avantaj al acestei abordări era faptul că, în cadrul unei construcții teoretice care pune accentul pe atenția sistematică la interacțiunea dintre actori, instituții și curente de contestare politică, propunea un model integrat de analiză, care lua în calcul aspecte dezvoltate de toate abordările anterioare²⁴. În această

14 Boudreau, Meyer, „Social”, 350.

15 McAdam, Tarrow, Tilly, „Comparative”, 260.

16 Michael Hanagan, recenzie la Tarrow, Tilly, *Contentious, Journal of Social History Societies & Cultures* 3 (Spring 2008): 762.

17 Sidney Tarrow, „Charles Tilly and the Practice of Contentious Politics”, *Social Movement Studies*, 3 (December 2008): 226.

18 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, XVII.

19 Wayne te Brake, Michael P. Hanagan, Leslie Page Moch, *Challenging Authority. The Historical Study of Contentious Politics* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998), X-XI.

20 Richard Price, „Detecting Ideas and Their Effects”, in Robert E. Goodin, Charles Tilly, *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (New York: Oxford University Press, 2006), 252.

21 O detaliere foarte bună a acestei abordări găsim în Rhys H. Williams, „The Cultural Contexts of Collective Action: Constraints, Opportunities, and the Symbolic Life of Social Movements”, în David A. Snow, Sarah A. Soule, Hanspeter Kriesi, *The Blackwell Companion to Social Movements* (Malden, Oxford, Carlton, Victoria: Blackwell Publishing, 2004), 91 – 115.

22 Ritzer, *Encyclopedia*, 836.

23 McAdam, Tarrow, Tilly, „Comparative”, 261.

24 Mario Diani, „Introduction: Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: 'From Methaphor to Substance'”, in Mario Diani, Doug McAdam, (eds.), *Social Movements and Networks. Relational Approaches to Collective Action* (Oxford University Press, 2003), 1.

linie de gândire, acțiunea colectivă poate fi prezisă și explicată pornind de la mobilizare, oportunitate sau amenințare și putere. Prin această abordare s-a încercat schimbarea unghiului de analiză dintr-unul static într-unul dinamic, care pune accent mai degrabă pe identificarea și explicarea relaționărilor dintre diversele elemente ale unui proces de contestare decât pe aceste elemente în sine.

Ce este contestarea politică?

Aria de cercetare a contestării politice este plasată prin construcție undeva la granița dintre sociologie și științe politice²⁵, așa cum se observă și din termenul care desemnează domeniul. Analiza pe baza reperelor sale teoretice înclină într-o direcția sau în alta în funcție de actorul asupra căruia se pune accentul în demersul de cercetare. De regulă, cu cât accentul cade mai mult asupra actorilor politici recunoscuți ca atare, cu atât se intră mai mult în zona de știință politică, iar cu cât accentul cade mai mult pe actorii sociali, întâietatea este preluată de sociologie. În mod evident, trebuie spus că și istoria, ca disciplină esențială care furnizează material documentar de interpretare pentru studiul contestării politice, a avut un rol esențial în conturarea acestui domeniu teoretic²⁶. Deci este vorba de un domeniu interdisciplinar prin excelență.

Prima dificultate apare în momentul în care dorim să traducem formula verbală ce desemnează acest câmp de cercetare, în condițiile în care variantele în română ale lucrărilor ce sunt parte ale acestui domeniu lipsesc cu desăvârșire, iar studiile și cercetările care prezintă referințe bibliografice sunt foarte puține²⁷. Tocmai de aceea, unele definiții și concepte vom încerca să le menținem în formularea lor primară, pentru a le păstra cât mai bine înțelesul. În engleză, domeniul ca atare este desemnat prin termenul „contentious politics”, iar substantivul simplu folosit pentru a numi acțiunile care se încadrează în acest domeniu teoretic este „contention”²⁸.

Se poate spune că, la bază, contestarea politică reprezintă un fel de conversație sau schimb între grupuri de cetățeni. Asemenea oricărui dialog, contestarea politică reprezintă un complex de semne, comunicativ și direct, care folosește simboluri pentru a prezenta revendicările unui grup către celălalt. Deși apare într-un cadru existent al dialogului social, contestarea permite exprimarea unor idei noi și dă naștere altor convenții decât cele stabilite deja. În același timp, grupurile existente resping de multe ori eforturile grupurilor protestatare de a comunica și chiar neagă faptul că protestele lor reprezintă încercări de comunicare²⁹. Se naște astfel un schimb amplu și multidirecțional între grupuri, schimb ce reprezintă contestarea politică.

Termenul de „contestare politică” a apărut pentru a desemna un mediu socio-politic cât mai extins în care să poată fi încadrate diverse tipuri de acțiuni mai degrabă decât pentru a defini acțiunile respective, care sunt semnalate oricum prin alte concepte. Iar aceste manifestări sociale și politice pot îmbrăca o mare varietate de forme și pot veni fie din partea subiecților autorității, fie din partea autorităților, domeniul având tocmai scopul de a crea un cadru cât mai larg în interiorul căruia

25 Tarrow, „Charles Tilly”, 241.

26 Brian Dill, Ronald Aminzade, „Historians and the Study of Protest”, în Bert Klandermans, Conny Roggenband, (eds.), *Handbook of Social Movements Across Disciplines* (New York: Springer Science, 2007), 302.

27 Spre exemplu, singura referință în acest sens pe care am întâlnit-o îi aparține lui Iulius Rostas, care traduce termenul în română prin formula „politică conflictuală” – Rostas, „Romii”, 58.

28 Karen Stanbridge, recenzie la Tilly, Tarrow, *Contentious*, *Canadian Journal of Sociology Online*, (November-December 2006): 2.

29 te Brake, Hanagan, Moch, *Challenging*, XVII.

acestea să poată fi analizate prin intermediul unui sistem de referință comun³⁰. Contestarea politică implică deci interacțiuni în care diverși actori produc revendicări ce grevează asupra interesului altcuiva (*contestare*), ducând la eforturi conjugate în numele unor interese și programe împărtășite (*acțiune colectivă*), în care guvernele sunt implicate ca ținte, inițiatori ai revendicărilor sau părți terțe (*politică*)³¹.

Ca urmare, prin „contentious politics” înțelegem planul care aduce laolaltă contestarea, acțiunea colectivă și politica, trei dintre însușirile cele mai importante ale vieții sociale, plan care include evenimentele și procesele sociale ce întrunesc fiecare în parte toate aceste trei caracteristici³². Mențiunea aceasta este foarte importantă și delimitează într-o primă fază aria de acoperire a contestării politice, având în vedere faptul că marea majoritate a faptelor contestatate, ca și acțiunile colective în general, au loc în afara acestei arii și chiar în afara ariei mai largi a politicii în general. Prezența cheie în această ecuație este politica, la nivel teoretic pentru că este definită ca atare, iar la nivel empiric deoarece nivelul de implicare al autorității reprezintă factorul decisiv pentru evoluția mișcării de contestare. Este de ajuns să enumerăm trei dintre caracteristicile guvernelor pentru a ne da seama de acest lucru: cetățenii care au influență asupra unui guvern prezintă evident un avantaj față de cei care nu au astfel de mijloace, guvernele sunt cele care fac regulile ce guvernează contestarea și, nu în ultimul rând, controlează mijloacele de coerciție în societate³³. În plan practic, justificarea este dată de faptul că zona de convergență a acestor trei elemente (contestarea, acțiunea colectivă și politica) capătă, față de alte manifestări politice, proprietăți distincte, potențial periculoase la adresa sistemului social unde au loc. Puterea, interesele comune și politica guvernamentală intră în joc, revendicările devin astfel colective și politice, dând naștere unui nou actor politic³⁴.

Această definire ține cont și de faptul că realitatea înregistrează evenimente și mișcări de contestare politică foarte diverse. Având în vedere faptul că pe marginea afirmării interacțiunii dintre cetățeni și stat drept obiectiv al acestui domeniu se poate susține că întreaga politică este una de contestare, vom merge și mai departe cu delimitarea acestei arii tematice pornind de la observația opusă, și anume că, în virtutea definiției de mai sus, nu toată politica este una de acest tip. Într-adevăr, dacă privim atent, cea mai mare parte a vieții politice se compune din evenimente cu caracter continuu, cum sunt de exemplu votul, legiferarea, munca administrativă, ceremoniile, consultările, serviciul militar, plata taxelor sau implementarea politicilor și se desfășoară în cadrul unor relații sociale interne care au loc în cadrul partidelor, la birou, în uniuni, comunități sau grupuri de interese. Toate acestea implică acțiuni de contestare fie într-o măsură foarte mică, fie deloc în cele mai multe cazuri. Cu alte cuvinte, *contestarea* la care ne referim este acea parte a politicii mai degrabă incidentală decât normată, care survine în public, implică interacțiuni între cei ce revendică și alții, este recunoscută de aceștia din urmă ca afectându-le interesele și aduce în scenă guvernul ca mediator, țintă sau reclamant³⁵. Spre exemplu, contestările care apar în interiorul instituțiilor sau în zone care implică autoritatea nu sunt lăsate în afară, de vreme ce nu sunt nominalizate zone particulare de unde pot să apară astfel de mișcări, iar temenii folosiți arată numai însușirile generale pe care trebuie să le întrunească aceste acțiuni și desemnează doar actori generici. Scopul acestei definiții largi este acela de a permite gruparea tuturor evenimentelor care au caracter contestatar, fie că este vorba de un îngust proces instituțional

30 Tarrow, „Social Movements”, 874.

31 Tarrow, Tilly, *Contentious*, 4.

32 Tarrow, Tilly, *Contentious*, 7.

33 Tarrow, Tilly, *Contentious*, 5.

34 Tarrow, Tilly, *Contentious*, 9.

35 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, 5.

de genul punerii sub acuzare a unui înalt funcționar sau de unul foarte amplu de genul conflictului industrial sau al revoluțiilor.

Pe această linie generală, definiția mai cuprinzătoare identifică politica de conflict:

„as a collective activity on the part of claimants – or those who claim to represent them – relying at least in part on noninstitutional forms of interaction with elites, opponents, or the state”³⁶.

Ceea ce am definit mai sus aproximativ și care în mod brut ar putea însemna luptă colectivă politică („collective political struggle”), este detaliat de cei trei autori reprezentativi pentru domeniu (McAdam, Tarrow, Tilly) în lucrarea „Dynamics of Contention”, însemnând:

„a episodic, public, collective interaction among makers of claims and their objects when (a) at least one government is a claimant, an object of claims, or a party to the claims and (b) the claims would, if realized, affect the interests of at least one of the claimants”³⁷.

Astfel definită, politica de contestare ne apare drept un domeniu cauzal coerent, deoarece relații similare cauză – efect se pot aplica de-a lungul întregului domeniu, având însă și trăsături distincte în sensul că anumite însușiri ale sale nu apar nicăieri altundeva în viața socială. Așa cum explică autorii, termenul *episodic* exclude, spre exemplu, evenimente programate regulat, cum sunt votul, alegerile sau întâlnirile asociaționiste, deși asemenea evenimente pot fi elemente componente ale unei mișcări de contestare, cel mai adesea chiar punctul lor de plecare. De asemenea, este folosit termenul *public* pentru a exclude revendicările ce apar în întregime în interiorul unor organizații bine delimitate, cum sunt biserica sau firmele³⁸. După cum se observă, definiția se concentrează asupra interacțiunii politice neregulate care poate să apară între cetățenii unei autorități, între aceștia și alte componente ale ansamblului social, între categorii sociale și stat, adică orice interacțiune socială care prezintă ramificații politice manifeste.

Ținând cont de aceste particularități, următoarea delimitare se face în interiorul domeniului politicii conflictuale și urmează linia ce desparte activitățile politice de rutină și cele care ies din aceste cadre, mai ales având în vedere că reconsiderarea graniței dintre politica instituționalizată și cea non-instituționalizată este una dintre mizele teoretizării³⁹. Deși există dihotomia mult mai des folosită dintre *institutional* și *nonconventional*, s-a preferat divizarea contestării politice între două subcategorii, intitulate generic *contestare limitată/conținută* („contained contention”) și *contestare transgresivă* („transgressive contention”). Motivul principal este acela că permite să fie utilizată transgresiunea și în interiorul instituțiilor, precum și în cazul numeroaselor activități de rutină care îi au în centru pe contestatarii din exteriorul spațiului instituționalizat⁴⁰.

La rigoare, așa cum transpare din denumirea celor două concepte, dar și din motivația alegerii lor, marea majoritate a evenimentelor care fac obiectul contestării politice se încadrează în categoria transgresivă, dihotomia având în principiu rolul de a sublinia tocmai specificul domeniului, și anume accentul pus pe formele emergente și neconvenționale de contestare. Este vorba de o evoluție firească pe linia studiului mișcărilor contestatate, care s-a concentrat dintotdeauna asupra

36 Tarrow, „Social Movements”, 874.

37 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, 5.

38 McAdam, Tarrow, Tilly, „Comparative”, 261.

39 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, 6.

40 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, 7.

formelor incerte, greu de încadrat și definit, specifice mai degrabă mișcărilor incipiente și în proces de formare, decât asupra formelor existente⁴¹. Această abordare răspunde mult mai bine imperativelor teoretice și empirice de cercetare ale contestării, având în vedere că scopul ultim al oricărui actor contestatar este chiar influențarea instituțiilor și grupurilor prestabilite. De asemenea, mult mai aplicată și mai potrivită demersului de cercetare pe care îl propunem, este motivarea conform căreia schimbările sociale și politice cu un orizont de așteptare scurt își au originea mai degrabă în contestarea de tip transgresiv. Faptul că aria empirică a contestării își găsește covârșitor teoretizarea în modelul transgresiv se poate observa cel mai ușor prin excluderea părții care întruchipează celălalt model, al contestării limitate. De altfel, încadrarea definițională a acestui din urmă model, se face prin simpla precizare că se referă doar la acele cazuri de contestare în care toate părțile sunt actori deja existenți, ce apelează la mijloace de revendicare bine stabilite⁴². Aceasta este pur și simplu adăugată definiției contestării de mai sus, reducându-i practic aria de acoperire la formele de acțiune politică instituționalizate și normate.

În ce privește partea transgresivă a contestării, aceasta beneficiază de o atenție sporită, întruchipată printr-o definiție mai amplă. Deși aceasta îi îngustează aria de acoperire empirică, nu o reduce foarte mult în raport cu definiția inițială, mai ales dacă ținem cont de literatura în domeniu, predilectă către studiul proceselor și evenimentelor non-instituționale. Vom reproduce întreaga formulă care o definește, pentru a beneficia de o imagine cât mai exactă a ceea ce se înțelege prin contestarea transgresivă, și anume:

„episodic, public, collective interaction among makers of claims and their objects when (a) at least one government is a claimant, an object of claims, or a party to the claims and (b) the claims would, if realized, affect the interests of at least one of the claimants, (c) at least some parties to the conflict are newly self-identified political actors, and/or (d) at least some parties employ innovative collective action⁴³.

Cea mai importantă distincție față de contestarea politică în sens general, este aceea a noutății formei sale transgresive în contextul politic unde se manifestă, în sensul în care acțiunile pe care le întreprinde pot fi catalogate drept inovative pentru că încorporează revendicări, selectează obiecte ale revendicărilor, include auto-reprezentări colective și/sau adoptă mijloace care fie nu au un corespondent în realitatea dată, fie sunt interzise în cadrul regimului în care funcționează⁴⁴.

Se poate observa cu ușurință cât de sensibilă este problematica protestului și cât de difuză este linia dintre pașnic și violent într-un mediu dinamic și în permanență schimbare, așa cum este societatea contemporană. Cu atât mai importante sunt analiza atentă și decelarea nuanțelor în acest peisaj plin de incertitudini, iar cadrul conceptual oferit de contestarea politică, chiar și fără a intra în detaliile acestuia, ne oferă un punct de plecare în acest sens.

41 Doug McAdam, W. Richard Scott, „Organizations and Movements”, în Gerald F. Davis, Doug McAdam, William Richard, Scott Mayer, Nathan Zald, (eds.), *Social Movements and Organization Theory* (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2005), 11.

42 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, 7.

43 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, 7-8.

44 McAdam, Tarrow, Tilly, *Dynamics*, 8.

BIBLIOGRAFIE

- te BRAKE, Wayne, HANAGAN, Michael P., MOCH, Leslie Page, (eds.), *Social Movements, Protest, and Contention*, Vol. 7, *Challenging Authority. The Historical Study of Contentious Politics*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998.
- CHAZEL, François, „Mișcările sociale”, în Raymond BOUDON, (coord.), *Tratat de sociologie*, traducere de Delia Vasiliu și Anca Ene, Editura Humanitas, București, 2006, pp. 312-372.
- DELLA PORTA, Donatella, DIANI, Mario, *Social Movements: An Introduction*, Oxford, Basil Blackwell, 1999.
- DIANI, Mario, McADAM, Doug, (eds.), *Social Movements and Networks. Relational Approaches to Collective Action*, Oxford University Press, 2003.
- DILL, Brian, AMINZADE, Ronald, „Historians and the Study of Protest”, In: Bert KLANDER-MANS, Conny ROGGEBAAND, (eds.), *Handbook of Social Movements Across Disciplines*, Springer Science – Bussiness Media, LLC, New York, 2007, pp. 267-311.
- GIUGNI, Marco, McADAM, Doug, TILLY, Charles, (eds.), *Social Movements, Protest, and Contention*, Vol. 10, *How social movements matter*, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 1999.
- HANAGAN, Michael, recenzie la Charles TILLY și Sidney TARROW, *Contentious Politics*, Boulder: Paradigm, 2007, În: *Journal of Social History Societies & Cultures*, Vol. 43, No. 3, Spring 2008, pp. 761-763.
- LANDMAN, Todd, ROBINSON, Neil, (eds.), *The Sage Handbook of Comparative Politics*, Sage Publications, 2009.
- McADAM, Doug, SCOTT, W. Richard, „Organizations and Movements”, in Gerald F. DAVIS, Doug McADAM, William RICHARD, Scott MAYER, and Nathan ZALD, (eds.), *Social Movements and Organization Theory*, Cambridge University Press, Cambridge – New York, 2005, pp. 4-40.
- McADAM, Doug, TARROW, Sidney, TILLY, Charles, „Comparative perspectives on contentious politics”, in Mark Irving LICHBACH and Alan S. ZUCKERMAN, (eds.), *Comparative Politics. Rationality, Culture, and Structure*, Cambridge University Press, 2009, pp. 260-290.
- McADAM, Doug, TARROW, Sidney, TILLY, Charles, *Dynamics of Contention*, Cambridge University Press, Cambridge – New York – Port Melbourne – Madrid – Cape Town, 2004.
- PRICE, Richard, „Detecting Ideas and Their Effects”, In: Robert E. GOODIN, Charles TILLY, (eds.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, Oxford University Press, New York, 2006, pp. 252-265.
- RITZER, George, (ed.), *Encyclopedia of Social Theory*, Volume II, SAGE Publications, Thousand Oaks – London – New Delhi, 2005.
- ROSTAS, Iulius, „Romii în România post-comunistă: mobilizare și discurs identitar”, în *Sfera Politicii*, Nr. 138/2009, pp. 58-68.
- STANBRIDGE, Karen, recenzie la Charles TILLY, Sidney TARROW, *Contentious Politics*, Paradigm Publishers, 2006, In: *Canadian Journal of Sociology Online*, November-December 2006, accesat pe <http://www.cjsonline.ca/reviews/contentiouspolitics.html>.
- TARROW, Sidney, „Charles Tilly and the Practice of Contentious Politics”, in *Social Movement Studies*, Vol. 7, No. 3, December 2008, pp. 225-246.
- TARROW, Sidney G., *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press, 1998.
- TARROW, Sidney, „Social Movements in Contentious Politics: A Review Article”, in *The American Political Science Review*, Vol. 90, No. 4, December 1996, pp. 874-883.
- TARROW, Sidney, „The People's Two Rhythms: Charles Tilly and the Study of Contentious Politics. A Review Article”, in *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 38, No. 3 (Jul., 1996), pp. 586-600.
- TARROW, Sidney, TILLY, Charles, *Contentious politics*, Paradigm Publishers, Boulder – London, 2007.

TILLY, Charles, *Social movements, 1768 – 2004*, Boulder, Colorado, USA: Paradigm Publishers, 2004.

WILLIAMS, Rhys H, "The Cultural Contexts of Collective Action: Constraints, Opportunities, and the Symbolic Life of Social Movements", in David A. SNOW, Sarah A. SOULE & Hanspeter KRIESI, *The Blackwell Companion to Social Movements*, Blackwell Publishing, Malden – Oxford – Carlton – Victoria, 2004, pp. 91 – 115.

Selecția și recrutarea elitelor parlamentare

■ IOANA MUNTEAN

[University of Bucharest]

Abstract

This paper presents models of political recruitment of candidates for legislative elections, in the Romanian context. We outline models, as well as other theoretical frameworks of the recruitment process, and discuss whether the Romanian parties recruit candidates for parliament by the book. Romania is at the second parliament elected under the reform implemented in 2008 when the PR system was replaced by a majoritarian one with single-member districts. And nothing seems to have changed. People still vote parties or alliances, and the selectorates are still characterized by lack of transparency when it comes to selecting candidates. The selectorates' power is intact, even though the new system was meant to make them more inclusive and to democratize the selection process.

Keywords

Legislative elections; selection of candidates; selectorate; primary elections; PR system; single-member district

1. Introducere

Partidele reprezintă de cele mai multe ori intermediarul dintre funcțiile publice și cetățeanul de rând. Lor le aparține această funcție de selecție și de recrutare a candidaților pentru poziții politice, deci sunt o cale de acces în rândurile elitei politice a unei țări. Procesul de recrutare și selecție a candidaților la alegerile parlamentare oferă acces la rețeaua relațiilor de putere din interiorul organizației politice, ceea ce furnizează explicații pentru acțiuni politice ale viitorilor parlamentari și membri de partid.

Considerăm important acest demers de cunoaștere, întrucât selectoratul unui partid are puterea de a decide cine anume intră în parlament din colegiile sigure. În aceste colegii în care partidul are majoritate în structurile administrației de la nivel local, sunt șanse foarte mari ca un candidat să iasă învingător chiar și după o campanie electorală formală, în care nu se investesc prea multe resurse. Iar în cazul unui partid sau a unei alianțe aflate pe primul loc ca intenție de vot la nivel național, acest prerogativ al selectoratului este de mare însemnătate.

Recrutarea și formarea elitelor parlamentare sunt particularități ale democrațiilor și una dintre sarcinile partidelor. Selecția candidaților este un pas esențial pentru orice partid, întrucât de reușita acestor candidați va depinde anvergura pe care o va avea partidul și

importanța acestuia în jocurile de putere, dar și calitatea viitoarelor politici promovate de parlamente.

Recrutarea parlamentarilor este „o unealtă analitică folositoare pentru a înțelege partidele politice: cât de descentralizate, cât de democratice și cât de permeabile sunt la influența grupurilor de interes”.¹

În timp ce sistemele electorale sunt cercetate îndelung, analizele proceselor de selecție a candidaților din partide sunt foarte puține. Din cauza lipsei de date empirice pe această temă, unii cercetători au denumit acest teren ca fiind „gradina secretă a politicii”.² Bowler³, susține că „cea mai bună explicație pentru acțiunea colectivă a legislatorilor rezidă în procedurile de nominalizare în general și în cei care fac nominalizările în particular”.

Prezentul articol are două secțiuni. În prima secțiune discutăm despre cadre teoretice de analiză a selecției candidaților. În cea de-a doua secțiune expunem modele de selecție și recrutare utilizate în științele politice cu discuții aplicate la România. Articolul va fi încheiat în secțiunea a 3-a, de concluzii.

2. Cadrul de analiză a selecției candidaților

Hazan și Rahat⁴ propun un cadru de analiză a selecției candidaților, bazat pe patru dimensiuni, situate pe un continuum inclusiv-exclusiv. În primul rând apare problema candidaturii, a celor care pot deveni candidați. Se poate pleca de la o bază formată din întreg electoratul. În această situație ne aflăm la polul inclusiv al dimensiunii „candidatură”. Pe măsură ce se impun condiții care restrâng accesul la candidatură, procedura se mută spre polul exclusiv. Criteriile de vârstă și de vechime în partid sunt considerate uzuale.

A doua dimensiune este reprezentată de selectorat (Fig.1). Selectoratul este alcătuit din cei care fac nominalizările pentru candidați într-un partid. Poate fi compus dintr-o singură persoană, de exemplu președintele partidului, până la întreg electoratul dintr-un stat. Fără a utiliza termenul de selectorat, Schattschneider arată că, observând procesul de nominalizare de candidați, un observator poate să afle care este distribuția de putere și centrul de putere al unui partid: „cel care face nominalizările este proprietarul partidului”.⁵

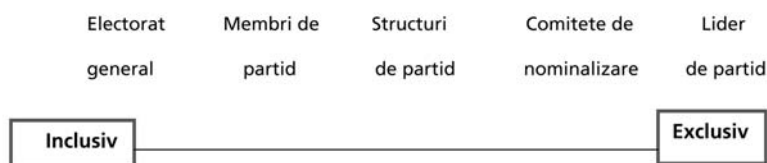

Figura 1. Selectorate de partid (adaptare după Hazan și Rahat 2006, p 110)

1 Mihail Chiru, Ionuț Ciobanu, „Legislative Recruitment and Electoral System Change: The case of Romania”, *CEU Political Science Journal* Vol. 4, No. 2, (2009): 193

2 Elmer Eric Schattschneider *Party government: American government in action, third printing* (New Jersey, Transaction Publishers, New Brunswick 2009)

3 Shaun Bowler, „Parties in Legislatures: Two Competing Explanations”, în R.J. Dalton and M.P. Wattenberg (coordonatori), *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2000), pp.157–79

4 Reuven Y. Hazan & Gideon Rahat, „Candidate selection, Methods and Consequences”, în Richard S Katz, William J Crotty, (coordonatori), *Handbook of Party Politics*, (London: Sage Publications Ltd, 2006)

5 Schattschneider, *Party government*, 100

Pe continuumul exclusiv – inclusiv primul nivel este cel mai inclusiv și cuprinde întreg electoratul unui stat; la al doilea nivel găsim procedurile care permit membrilor unui partid să se implice în procesul de selecție. De exemplu, în cazul alegerilor primare din statele unde există această practică, membrii de partid pot să determine lista de candidați și ierarhia acestora, caz care se situează mai aproape de polul inclusiv, sau pot să aleagă o lista deja stabilită, ceea ce mută procedura spre mijlocul continuumului. Atunci când selectoratul este reprezentat de structuri de partid, procedurile se mută la mijlocul continuumului. Și structurile de partid se pot situa pe acest continuum, în funcție de complexitatea acestora, plecând de la Congrese, la comitete, birouri sau chiar un singur decident. Cu cât este mai exclusiv un selectorat, cu atât este mai puțină competiție între candidați⁶. Dacă selectoratul este inclusiv, aleșii vor avea o mai mare loialitate pentru electorat, și o mai mare autonomie față de partid, ceea ce se va traduce într-o mai redusă coeziune în partid.

O altă dimensiune se referă la nivelul de descentralizare. Metodele centralizate implică selectorate la nivel național, în timp ce metodele descentralizate de selecție implică selectorate la nivel local, indiferent dacă sunt exclusive sau inclusive. În acest context apare problema influenței unor membri din teritoriu, supranumiți de presă „baroni locali”. Dacă selecția se face exclusiv și descentralizat procedura nu poate fi considerată mai democratică decât cea anterioară, centralizată (Hazan și Rahat 2010).

Kirster Lundell⁷ (2004) utilizează cinci nivele de descentralizare pentru un partid. Cea mai descentralizată selecție este cea realizată la reuniunile locale de partid, fie că sunt comitete locale de selecție sau alegeri primare, unde participarea este deschisă tuturor membrilor de partid.

La al doilea nivel, selecția se face la nivel de district (județ) de către un comitet de selecție, de către o structură executivă districtuală (județeană) sau de către delegați ai filialelor locale în cadrul unei convenții sau a unui congres.

La cel de-al treilea nivel selecția se face ca la primele două, doar că organele de partid regionale sau naționale pot influența procesul, de exemplu prin veto sau prin adăugarea sau eliminarea de candidați de pe liste. Decizia este luată totuși la nivel districtual.

Dacă există doar aprobare formală din partea organelor regionale sau naționale, procesul intră în cea de-a doua categorie. La nivelul al cincilea selecția se face de către liderul de partid, organul executiv național, comitete de selecție la nivel național sau alegeri primare la nivel național. Dacă decizia este luată la nivel național dar procesul de selecție se face la nivel local, districtual sau regional, procesul se află la nivelul 4 de descentralizare⁸.

Pe scala Lundell a descentralizării, partidele mari din România se află la mijlocul scalei, iar cele mai mici, la extreme. Astfel, PSD se află mai degrabă spre 3 decât spre 4, PDL se situează la nivelul 3, iar PNL la mijlocul scalei. UDMR este la nivelul 1 de descentralizare în schimb ce PRM și PC la nivelul 5⁹. UNPR și PPDD nu au fost cuprinse în cercetarea realizată în 2009, întrucât au participat ca partide politice în alegerile parlamentare abia în 2012. Pe pagina de internet a PPDD¹⁰ nu sunt afișate informații pe această temă, dar putem presupune că mecanismul este unul puternic centralizat, având în vedere faptul că partidul este unul relativ nou și construit în

6 Hazan și Rahat, *Candidate selection*, 111

7 Kirster Lundell, *Determinants of candidate selection. Party Politics*, Sage Publications 10(1), (2004) p. 25-47

8 Lundell, *Determinants*, 34

9 Chiru, *Legislative*

10 <http://www.ppdd.ro/node/43>, accesat 05.04.2013, la secțiunea Statut apare mesajul „în lucru”, dar nici în altă secțiune a site-ului partidului nu există informații referitoare la modul de desemnare a candidaților la alegerile parlamentare

jurul și de către un lider carismatic, fost proprietar de televiziune tabloidă. UNPR se situează la nivelul 5 al descentralizării, candidații fiind desemnați de un organism executiv național (art. 42 din statut¹¹). Chiru și Ciobanu remarcă, de asemenea, că după introducerea sistemului de vot uninominal niciun partid nu și-a modificat statutul referitor la selecția candidaților pentru parlamentare, ceea ce demonstrează prevalența practicilor informale în materie.

Revenind la dimensiunile lui Hazan, ultima dimensiune descrisă de acesta se referă la numire de candidați versus votare de candidați. Acesta consideră că partidele care utilizează procedura votării candidaților (dintr-un tur de scrutin sau mai multe) sunt în direcția democratizării procedurilor de selecție.

Formațiunile politice din România, cu excepția UDMR, nu sunt un model de democratizare a selecției de candidați. Asta deși mai toate partidele au cochetat la un moment dat cu ideea de alegeri primare. În 2004, Institutul Ovidiu Șincai¹² lansa un raport intitulat „Alegerile primare în partide – componentă a reformei clasei politice”¹³ prin care argumenta necesitatea introducerii acestui sistem, pentru consolidarea democratică a societății, pentru a da predictibilitate carierei politice și pentru a spori competitivitatea inter-partide prin creșterea competitivității intra-partide. Institutul lansa pe atunci și o propunere, denumită „Sistemul celor 4 sferturi”¹⁴. PSD a fost primul partid românesc care a organizat în 2004 alegeri primare pentru stabilirea candidaților la parlamentare. Alegerile de atunci au fost controversate, existând suspiciuni de fraudă și nemulțumiri în rândul candidaților¹⁵. Ideea de alegeri interne a fost abandonată ulterior de PSD.

Și alte partide au utilizat mai apoi alegerile primare pentru stabilirea candidaților. PDL l-a utilizat în 2013 pentru stabilirea candidatului la președinție, când toți membrii partidului ar fi putut să voteze. În realitate, aproape jumătate și-au exprimat opțiunea. Și cu ocazia alegerilor parlamentare și pentru desemnarea candidatului la Primăria Capitalei au fost voci din partid care au cerut să se aplice acest sistem, însă fără reușită¹⁶. Și în PNL a existat o propunere de votare a candidatului la președinție în cadrul unor alegeri primare, însă propunerea a fost respinsă de președintele partidului, care era și desemnat la candidatură.

Atât PSD cât și PDL și PNL au tatonat cu ideea de alegeri primare. Totuși marile formațiuni politice sunt reticente în a utiliza acest sistem de desemnare a candidaților. Deși este un bun exercițiu de transparență, deschidere, și reformare, liderii de partide nu îl utilizează, decât atunci când nu mai au nimic de pierdut. PSD a încercat acest exercițiu de transparență după guvernarea Năstase, puternic asociată de opinia publică de tema corupției. PDL a fost tot într-un moment de umbră, fiind în opoziție, după o guvernare grea și nepopulară din cauza crizei economice și a măsurilor de austeritate. Democratizarea selecției candidatului la prezidențiale a venit astfel ca o modalitate salvatoare de reformare, care a captat agenda publicului în lipsa altor teme. Dar observăm că atunci când partidele sunt la putere nu fac aceste exerciții de democrație intra-partinică. Motivul este unul simplu: desemnarea

11 http://www.unpr.eu/statut_tipar.pdf, accesat 05.04.2013

12 Institutul este apropiat de PSD și este condus de Adrian Năstase, fost prim-ministru și președinte al PSD. Adresa web este www.fisd.ro

13 http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20alegeri%20interne.pdf, accesat 25.11.2013

14 25% candidați erau desemnați de către conducerea centrală a partidului, 25% de către conducerea județeană a partidului (Delegația Permanentă), 25% de către Organizația Județeană de Tineret, iar restul de 25% erau desemnați de către Organizația Județeană de Femei

15 Emilian Isăilă „La alegerile interne din 2004, PSD-istii s-au furat între ei”, Hotnews, 21 iunie 2005, <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1223189-alegerile-interne-din-2004-psd-istii-furat-in-tre.htm>, accesat 25.11.2013

16 http://stiri.tvr.ro/blaga-candidatul-pdl-la-presedintie-va-fi-ales-de-toti-cei-pest-300-000-de-membri-ai-partidului_33906.html#sthash.OYkrI4t5.dpuf, accesat 25.11.2013, http://www.realitatea.net/catalin-predoiu-este-candidatul-pdl-la-prezidentiale_1341233.html, accesat 10.01.2014

candidaților de către un selectorat, de regulă exclusiv și de la nivel național, este un exercițiu de putere și influență, la care partidele nu doresc să renunțe, cel puțin nu atunci când stau bine în sondaje.

3. Modele de selecție și recrutare a candidaților

În literatura recentă sunt propuse mai multe modele de recrutare, printre care modelul cerere-ofertă și cel al alegerii raționale. Acesta din urmă a fost influențat de cercetările lui Joseph Schlesinger și este foarte popular în Statele Unite ale Americii. Politicienii sunt oameni caracterizați de ambiție și caută să își maximizeze șansele de reușită, iar ambiția este dependentă și de structura de oportunități disponibilă, care acționează ca un factor declanșator al acesteia¹⁷. Teoria alegerii raționale presupune că toți politicienii sunt agenți raționali care gândesc în termeni de costuri și beneficii. Acest lucru poate să fie foarte corect, întrucât orice doritor pune în balanță ce pierde și ce câștigă de pe urma intrării în politică, din punct de vedere financiar sau al vieții de familie.

Ambiția de a candida este răspunsul la structura de oportunități politice și la structura competiției electorale de la un moment dat. Structura competiției electorale, potrivit lui Schlesinger, poate direcționa ambițiile politicienilor prin definirea șanselor de reușită. Structura oportunităților politice se referă într-o democrație la numărul de locuri disponibile pentru candidați și la totalitatea regulilor care guvernează acea competiție.

Ambiția poate să fie de 3 categorii¹⁸. Ambiția discretă îl face pe un politician să își dorească un singur mandat, pentru o perioadă finită iar apoi să se retragă. Ambiția statică se referă la dorința de a face carieră într-o funcție anume, de exemplu de parlamentar. Iar ambiția progresivă, se referă la dorința de a avansa în politică și de a ocupa cele mai înalte funcții. De-a lungul carierei unui politician, direcția ambiției poate să varieze, iar pe măsură ce posibilitățile se schimbă, politicienii rezonabili își ajustează și ambițiile.

Însă pentru Schlesinger, jocul partidelor care dețin monopolul structurilor de oportunitate limitează alegerile indivizilor. Partidele politice dețin poziția dominantă deoarece fabrică *framework-ul* carierei politice, contabilizează și distribuie locurile eligibile.

Un alt model din literatura de specialitate este modelul cerere-ofertă (Fig. 2), propus de Pippa Norris și Joni Lovenduski¹⁹. Dinamica procesului poate fi urmărită ca interacțiunea dintre oferta din partea celor care doresc să candideze și cererea *gatekeeper*-ilor partidelor. Modelul este utilizat și pentru analiza reprezentării pe criterii de gen în parlamente.

Factorii care influențează partea de cerere se referă la judecățile despre candidați pe care le fac cei care îi selectează, cum ar fi caracterul acestora, calificările, experiența politică, abilitățile de comunicare, competența, cinstea, dacă poate fi de încredere și nu va trăda politic partidul, etc. Întrucât selectorii, *gatekeeperii*, nu îi pot cunoaște personal chiar pe toți aplicanții, aceștia operează cu discriminări²⁰. Acestea pot fi directe (judecăți pozitive sau negative ale unui individ pe baza caracteristicilor grupului din care provine) sau indirecte (anticiparea unor reacții ale electoratului la prezentarea candidatului).

17 Joseph Schlesinger, *Ambition and Politics: Political Careers in the United States*, (Chicago: Rand McNally and Co, 1966)

18 Schlesinger, *Ambition*, 1991, 39-41

19 Pippa Norris, Joni Lovenduski *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament* (Cambridge: Cambridge University Press 1995)

20 Pippa Norris folosește termenul de discriminare „într-un sens neutru, ca însemnând evaluarea individului pe baza caracteristicilor grupului”

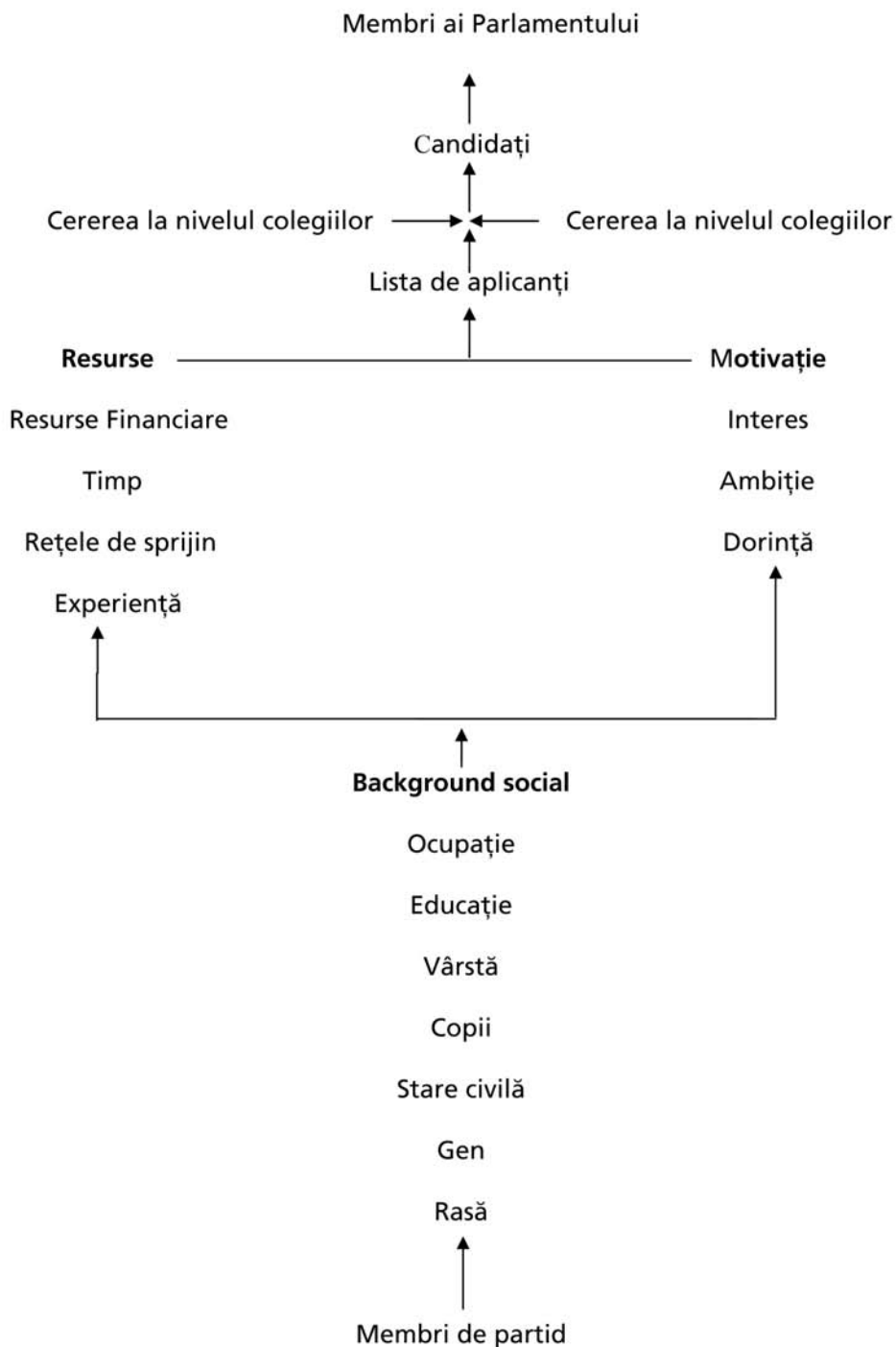

Figura 2. Modelul Cerere-Ofertă al Recrutării
(adaptare după Norris și Lovenduski, 1995, p 144)

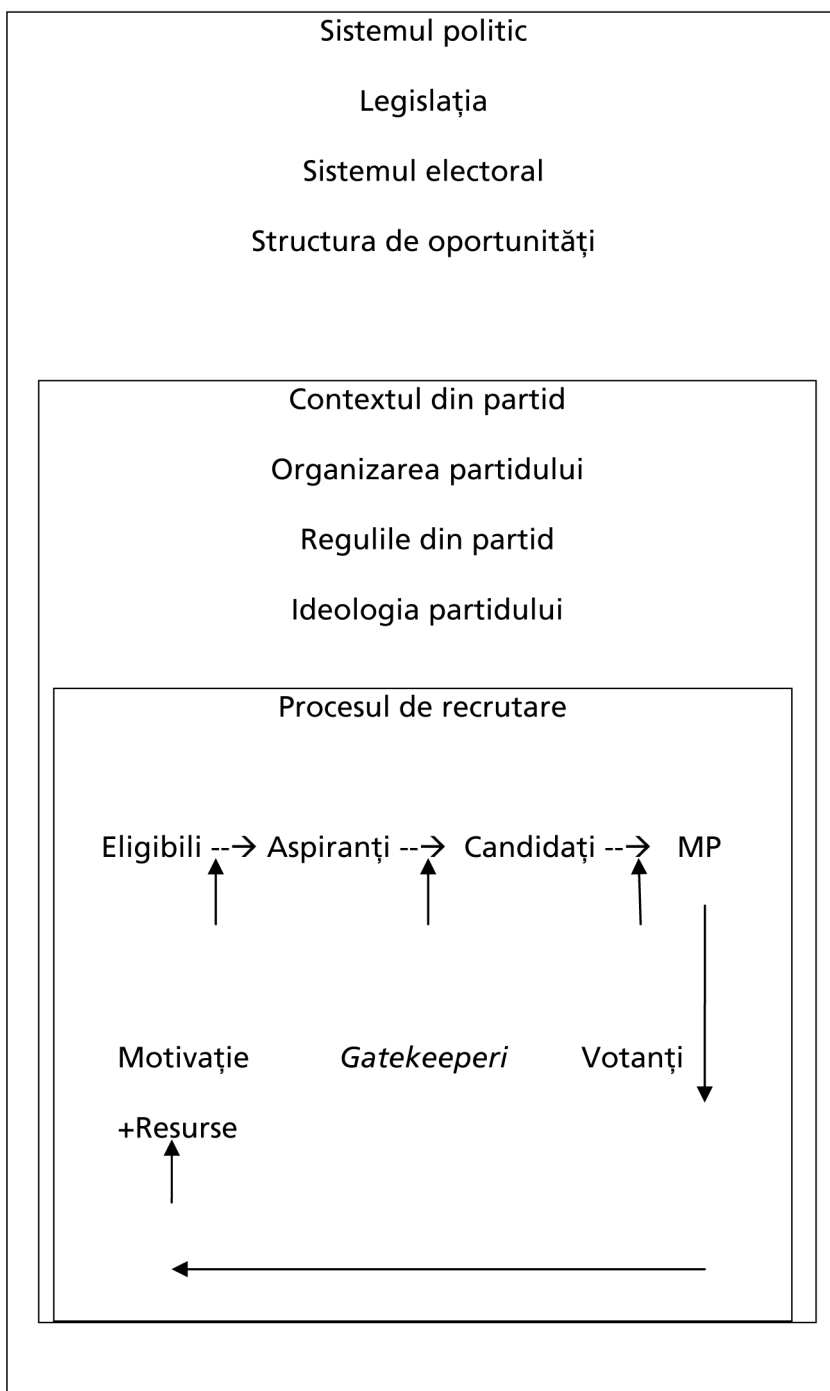

Figura 3. Factori care influențează procesul de recrutare. Model comparativ.
Adaptarea autorului după Norris și Lovenduski, 1995, p 184

Pe partea de ofertă apar constrângerile de timp, de bani sau experiență invocate de posibiii candidați dar și factori motivaționali, ambiție, interes și dorință sau impuls (*En. Drive*). Astfel că, persoane care sunt calificate să candideze renunță să facă acest lucru din cauza propriei evaluări a situației. În acest model rețelele de sprijin și experiența politică, alături de timpul disponibil pentru activități politice și finanțare sunt considerate resurse importante care pot să influențeze un rezultat politic.

Analiza procesului de recrutare a candidaților la parlamentare a fost detaliat de cei doi cercetători într-un model comparativ de recrutare care să poată fi aplicat mai multor sisteme politice (Fig. 3). Astfel, analiza procesului trebuie să țină cont de trei tipuri de factori. Fiecare țară are particularitățile ei de sistem – politic, electoral, legal și de structură a oportunităților. În al doilea rând fiecare partid este construit diferit, de la organizare până la ideologie. În al treilea rând diferențele care influențează direct procesul sunt motivațiile și resursele de care dispun candidații, atitudinea *gatekeeper*-ilor – mai exact suspiciunea de lipsă de echidistanță din partea acestora ²¹.

Factorii de sistem generează practic regulile jocului. De exemplu, în România, Constituția²² introduce ca limita de vârstă pentru a fi ales în Camera Deputaților 23 de ani, iar în Senat 33 de ani. De asemenea, regulamentele interioare ale Parlamentului și o serie de legi stipulează incompatibilitățile funcției de parlamentar.

Pluripartidismul românesc face ca oportunitățile de a candida să fie mai numeroase ca într-un regim monopartid. Oportunitățile de a candida depind direct de numărul de partide din sistem și de apariția de partide tinere, în căutare de aderenți și reprezentanți. Dar, așa cum notează Pippa Norris²³, relația dintre sistemul de partide și elitele legislative este una complexă și trebuie evitat a se trage concluzii simpliste despre legătura dintre recrutare și elitele parlamentare.

În schimb, sistemul electoral pare la o primă vedere să aibă o legătură directă cu componența elitei parlamentare. Cel puțin trei factori influențează procesul de recrutare a candidaților și implicit componența legislativului: tipul de sistem electoral (majoritar, proporțional sau mixt), tipul și numărul de tururi de scrutin (uninominal sau pe liste, într-un tur sau două) și numărul de colegii²⁴ dintr-o circumscripție electorală.

Acest ultim factor contează mai ales pentru desemnarea de candidați care trebuie să câștige neapărat un loc în parlament, cum ar fi notabilii partidului, trimiși „de la centru” să candideze într-un colegiu dintr-o circumscripție sigură, unde partidul din care fac parte deține funcții de conducere în administrația publică, influența lui este sporită iar șansele de eșec minime. Se ajunge la situații în care, pentru a păstra onoarea proprie dar și pe cea partidului, parlamentari care reprezentaseră într-o legislatură cetățeni dintr-o parte a țării, ajung să candideze în alt capăt de țară, doar pentru a ajunge în parlament. Alegerile din 2012 au oferit mai multe exemple de acest gen, mai ales din partea liderilor fostului partid de guvernământ, care s-au retras în colegii sigure, fără nicio legătură cu preocupările lor anterioare sau cu rădăcinile lor de familie²⁵. Oricum, anul 2012 ne-a demonstrat din nou că, în România, la fel ca în alte țări cu democrații tinere, oamenii aleg în

21 Norris, *Political*, 183

22 Articolul 37 din Constituția României

23 Norris, *Political*, 1995

24 Colegiul uninominal este subunitatea unei circumscripții electorale, în care este atribuit un singur mandat. În România există 43 de circumscripții electorale, corespunzătoare județelor și municipiului București

25 Romulus Georgescu, „Colegiul Director al PDL a stabilit unde candidează „greii” partidului”, *Adevarul*.ro, 11 octombrie 2012, http://adevarul.ro/news/politica/colegiul-director-pdl-stabilit-candideaza-greii-partidului-1_50aec7197c42d5a663a04976/index.html, accesat 07.10.2013

continuare partidul, iar nu individul. Croitoru²⁶ susține că oamenii aleg partidele pe baza reputațiilor lor, iar nu în urma analizării de programe politice. În democrațiile mature, reputația și programele politice sunt concordante, dar în economiile emergente nu există concordanță între reputație și fapte.

Venind mai aproape de România, Alexandru Radu consideră că partidele s-au constituit în entități clientelare, bazele lor sociale fiind substituite cu grupuri de clienți politici²⁷. Exemple de acest tip sunt relevate de presă la fiecare schimbare de putere, când instituțiile publice sunt eliberate de clienții fostului regim și populate cu oameni apropiați noii puteri.

La rândul lui, Lucian Croitoru completează ideea lui A. Radu, însă analiza identifică o cauză economică pentru eșecul instituțiilor publice. Acesta susține că sunt numiți în posturi cheie oameni fără competențe specifice deoarece libertatea economică este slabă. Libertatea economică este definită ca fiind libertatea de a prospera în interiorul unei țări fără intervenția guvernului sau a unei autorități economice. Cu libertatea economică redusă, însăși libertatea politică se reduce și se pervertește: „Oamenii au putut vota, dar politicienii votați au numit politicieni în posturi care cer competențe specifice, ceea ce nu reflecta intenția inițială a votanților”²⁸.

4. Concluzie

În România, pentru recrutarea candidaților la parlamentare este nevoie o mai mare transparență în procedurile pe care le aplică partidele deși în 2011 – și nu numai – partidele au promis să își nominalizeze noii candidați prin mecanisme transparente, în baza unor criterii minimale de profesionalism și integritate.

La 6 ani de la schimbarea sistemului electoral în România organizarea de tip partidocratic pare să fie în continuare de actualitate în contextul în care beneficiile uninominalului nu sunt foarte vizibile. Selectoratele românești au în continuare foarte multă putere, la care nu renunță, cel puțin când partidele stau bine în sondaje. De asemenea, descentralizarea procedurilor de selecție a candidaților pentru parlamentare nu este un exercițiu pe care îl fac partidele puternice ci doar cele slăbite în urma unor guvernări nepopulare.

Rezultatul deciziilor selectoratelor, adică parlamentele românești, sunt investite cu foarte puțină încredere din partea cetățenilor, comparativ cu alte instituții românești dar și cu media europeană. Eurobarometrul²⁹ publicat de Comisia Europeană în noiembrie 2014 arată că 17% dintre români au încredere în parlamentul național, față de 30% media europeană. În Guvern încrederea este de 26% față de 29% media UE. De asemenea, 77% dintre români tind să nu aibă încredere în parlament, față de 62 % media UE. În Guvern procentul celor care nu au încredere este de 74%, cu 3 pp mai mult decât media UE. De asemenea, o analiză recentă³⁰ arată că 6% dintre legiuitori au problema cu legea, fiind trimiși în judecată, urmăriți penal, condamnați în prima instanță sau definitiv.

26 Lucian Croitoru, „Democracy, Political Competition and Public Debt”, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 45E, June (2015).

27 Alexandru Radu, *Sisteme politice contemporane* (București, Editura Cartea Universitară 2003), 183

28 Lucian Croitoru, *Jaful vs. Dreptul de a nu minți*, (București: Editura Curtea Veche 2012), 46

29 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_fact_ro_en.pdf, accesat 18.05.2015

30 <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-18318529-cati-condamnati-trimisi-judecatata-cercetati-penal-fac-legi-parlamentul-romaniei-lista-completa.htm>, accesat 05. 02.2015

Și atunci, ce este de făcut? În mod clar o transparentizare a criteriilor utilizate de selectorate în selecția și recrutarea de candidați, însoțită de o reformă a salarizării concomitent cu o reducere numărului de parlamentari și o reformă a sistemului electoral. De actualul sistem nu sunt mulțumite nici partidele, dovadă numeroasele discuții și încercări de modificare. Astfel încât, cel puțin primul pas, al recunoașterii problemei, a fost făcut deja.

BIBLIOGRAFIE

Alexandru Radu, *Sisteme politice contemporane* (București, Editura Cartea Universitară 2003)
Claudiu Tufiș, *Valorile Românilor, Newsletter*, seria 2013-2014, No 2, Iunie, (2013), <http://www.romanianvalues.ro/newsletter/2013>

Elmer Eric Schattschneider, *Party government: American government in action, third printing* (New Jersey, Transaction Publishers, New Brunswick 2009)

Joseph Schlesinger, *Ambition and Politics: Political Careers in the United States*, (Chicago: Rand McNally and Co, 1966)

Joseph Schlesinger, *Political Parties and the Winning of Office*, (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1991)

Kirster Lundell, Determinants of candidate selection. *Party Politics*, Sage Publications 10(1), (2004) p. 25-47

Lucian Croitoru, *Jaful vs. Dreptul de a nu minți*, (București: Editura Curtea Veche 2012), 46

Lucian Croitoru, „Democracy, Political Competition and Public Debt”, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 45E, June (2015)

Mihail Chiru, Ionuț Ciobanu, „Legislative Recruitment and Electoral System Change: The case of Romania”, *CEU Political Science Journal* Vol. 4, No. 2, (2009): 192-231

Pippa Norris, Joni Lovenduski *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament* (Cambridge: Cambridge University Press 1995)

Reuven Y. Hazan & Gideon Rahat– „Candidate selection, Methods and Consequences”, în Richard S Katz, William J Crotty, (coordonatori), *Handbook of Party Politics*, (London: Sage Publications Ltd, 2006)

Reuven Y. Hazan & Gideon Rahat *Democracy within Parties, Candidate Selection Methods and their Political Consequences*, (Oxford: Oxford University Press 2010)

Shaun Bowler, „Parties in Legislatures: Two Competing Explanations”, în R.J. Dalton and M.P. Wattenberg (coordonatori), *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2000), pp.157–79

Resurse Web, în ordinea apariției în text:

www.ppdd.ro

www.unpr.ro

www.fisd.ro

www.hotnews.ro

www.stiri.tvr.ro

www.adevarul.ro

www.europa.eu

Methods for Converging the Romanian Economic Policy with the Circular Economy Model in the Context of Romania's European Integration

■ ADRIAN BASARABĂ
[West University of Timișoara]

■ MIHAI-CRISTIAN COJOCARU
[Nice Sophia-Antipolis University]

Abstract

Based on the European Integration paradigm, the present paper aims to elaborate a set of prescriptions for the Romanian economic policy that would integrate the principles of circular economy. The hypothesis of this analysis consists of demonstrating the fact that accelerating the catching-up processes, respectively accelerating the convergence in real terms of the Romanian economy with the European average and reducing the socioeconomic disparities present in Romania, can be achieved based on the socioeconomic benefits resulting from integrating the principles of circular economy in the Romanian economic policy.

Keywords

convergence; the Romanian economy; circular economy; European Integration; catching-up processes

1. INTRODUCTION

1.1. Recontextualisation and the interest of the subject

Until 2007, Romania's main political objective was adhering to the European Union. For Romania, the date of January 1st 2007 marked the inclusion in the European Union, but most significantly the redefinition of a new objective, that of European Integration. Eight years later, the social-economic gaps between this state and the European average began to subdue, the GDP rising from 42% in 2007 to 55% in 2013¹. The literature on economic policy, one of the main marks of the European Integration strategy is the criterion of convergence². Even though this upward trend indicates a reduction of the socio-economic gaps, there seems to be a political-economic

1 Eurostat, „GDP per capita in PPS”, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tcc00114&plugin=1>, consulted on 10. 04. 2015

2 Ramona Marinela Precup Simuț, *Rezumat Teză de doctorat, Convergența economică a României: de la paradigme la strategii concrete*, (Oradea: Universitatea din Oradea, Școala Doctorală de Științe Sociale), 1

consensus on this subject in the sense of establishing a unanimously accepted minimum degree of convergence between an economy and the European Union average. In the Romanian Government's *Convergence Programme* for 2014-2017, a minimum GDP per capita level that exceeds 60%³ is considered realistic in order to consider the Romanian economy as being completely integrated and mature in relation to the other European economies.

The interest of the subject is partly comprised of the necessity to reduce the social-economic gaps between Romania and the EU average. Thus, the aim of this analysis will be to propose a set of economic policy measures that can accelerate the Romanian economy's degree of convergence in real terms. Concurrently, in the economically detrimental context of the last years, in the OECD states we witness a rising rate of adoption of the principles of circular economy in the overall economy, this economic model being valued for its positive externalities for both the environment, but especially for stimulating the social-economic environment.⁴

For reasons concerning ethics and the rigors of plagiarism, it must be mentioned that this subject, together with some public policy prescriptions have been integrated in the Government Program of the National Liberal Party (PNL) of February 2015.

1.2. Theoretical framework

The present paper is based on the paradigm of European Integration. This theoretical perspective consists in the cultural, social and especially political and economic overlapping of multiple synchronization processes. Thus, the theoretical framework of this analysis is circumscribed and favorable to the idea of European Integration and the element of *economic policy integration* will be definitive for the identity of this analysis. From a theoretical and definitional standpoint, the analysis is based, on the one hand, on the idea of economic policy integration in the sense taken into account by Ignat and Pralea in *Economie Mondială*, namely developing activities that are difficult to achieve in the limits of national markets, generating more coherence in the economic policies and accelerating economic development⁵. On the other hand, the sense taken into account by the phrase '*increase in the degree of convergence in real terms*', even though it makes use of the same term, '*convergence*', will take on the meaning given by Ovidiu Cristian, namely the rise in GDP per capita⁶.

1.3. The research hypothesis

The research hypothesis results from the constitutive elements of this study's problematic. Our aim is to demonstrate that, based on the theoretical model of circular economy that will be presented, we can extrapolate the set of economic policy measures that would generate social-economic benefits and could lead to the acceleration of the degree of convergence between Romania's economy and the European average. This research hypothesis itself is based not only on the rising number of policies that support the development of this area⁷, but also on the

3 Government of Romania, „Convergence Programme”, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/cp2014_romania_en.pdf, consulted on 10. 04. 2015

4 European Commission, DG Environment, „Towards a circular economy: A zero waste programme for Europe”, <http://www.oecd.org/env/outreach/EC-Circular-economy.pdf>, consulted on 10. 04. 2015

5 Spiridon Pralea, Ion Ignat, *Economie mondială*, (Iași: Synpozion, 1994), 158

6 Cristian Ovidiu, *Rezumat Teză Doctorală, Politica monetară a Uniunii Europene. Implicații macroeconomice pentru România*, (Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor), 20

7 European Commission, „Scoping study to identify potential circular economy actions, priority sectors, material flows and value chains”, http://www.ieep.eu/assets/1410/Circular_economy_scoping_study_-_Final_report.pdf, consulted on 10. 04. 2015

fact that a rising number of economic actors are reaping the economic benefits of reorganizing their activities based on the principles of circular economy.⁸

1.4. Data and methodology

1.4.1. The object of study

The object of study based on which this research will take form consists of the theoretical model of circular economy, in its generally accepted sense.⁹ The selection criterion of this object of study as opposed from all others is based on two fundamental aspects. On the one hand, the effervescence and popularity of the circular economy model makes it so that this model's theorization is ample and constantly expanding, which is the reason why two identical theoretical fundamentals will never be found.¹⁰ On the other hand, the focal point in which this model's most theoretical fundamentals overlap is related to its graphical expression. Even though, from case to case, the graphs can show slight differences in form, the logic of the majority of these graphs can be subscribed to the above-mentioned model, which is the reason why we consider it highly representative for our study.

1.4.2. Methodology

From a methodological standpoint, in the first phase we will focus on a qualitative analysis of the circular economy model, while attempting to observe the interactions that take place both in the model's ensemble and in its closed circuits, underlining the social-economic benefits generated. Based on the short qualitative analysis of these interactions, in the second phase we will generate a set of economic policy prescriptions meant to lead to the synchronization of this theoretical model with the fundamentals of the Romanian economic policy. Implicitly, in the third phase we will conduct a qualitative analysis of the social-economic effects associated with the synchronization of the two entities.

2. THE CORPUS OF THE ANALYSIS

2.1. Analysis of the theoretical circular economy model

Conceptually, Circular Economy represents a generic expression of an economic model that puts sustainability and sustainable development first. From a definitional standpoint, circular economy is based on two series of material flux which flow independently in closed circuits inside this model. On the one hand, there are the biological nutrients which, through their non-toxic and environmentally safe design, can safely return to the biosphere, while on the other hand, we have the technical materials, which are designed to be recycled and infinitely recirculated without ever entering the biosphere. In the graphic model of circular economy, the biological cycle is represented on the left side, while the technologic cycle is shown on the right side, each of these circuits having independent interactions and different properties. This model was conceived as opposed to the linear economy model, which is prevalent in today's society. The *exploitation* (of raw materials and fossil fuels) – *transformation* (of raw materials based on the energy consumption gener-

8 Ellen MacArthur Foundation, <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/ce100#>, consulted on 10. 04. 2015

9 Ellen MacArthur Foundation, <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/circular-economy/interactive-system-diagram>, consulted on 10. 04. 2015

10 Ellen MacArthur Foundation, <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/circular-economy/the-circular-model-brief-history-and-schools-of-thought>, consulted on 10. 04. 2015

ated by fossil fuels) in consumption goods, *consumption* – then *land filling*¹¹ type linear model is completely unsustainable because it is based on a false paradigm of cheap raw materials and energy which constantly generates increasing consumption and massive pollution.

2.1.1. The mechanic of the interactions

2.1.1.1. The biological cycle

In the circular economy model there is a clear dichotomy between *consumer* and *user*. In the biological cycle, man has the role of consumer because he takes elements from the biosphere and degrades them through consumption (e.g.: water, apples, air). The interactions in the biological cycle are multiple and include a number of possible processes:

1. The extraction of biochemical feedstock represents the entirety of energy (as biofuels, bioethanol for example) and chemical element extraction processes from natural elements which are transformed into biomass (e.g.: the transforming of crops in biorefineries).
2. Anaerobic digestion is another method of energy extraction (biogas) from organic materials (food and human waste) using microorganisms that exist naturally in the biosphere.
3. Composting makes use of the same type of microorganisms in order to produce chemical elements (natural fertilizers) using organic materials from the biosphere (food waste, leaves, agricultural waste).
4. Soil restoration is the step that follows the application of natural fertilizers, also obtained using microorganisms already existent in the biosphere.

The large scale replication of these steps in the biological cycle synchronizes the human activity with the biosphere activity, all while generating minimal waste (all waste becomes food in another interaction) and using as little energy as possible.

2.1.1.2. The technological cycle

Here, the consumer from the biological cycle becomes the user. The reason why the circular economy model makes this distinction is related to the fact that in the technological cycle, the accent falls on the usage of a good, the service generated, rather than its possession. If in the current model of linear economy, after the user of the good (who is also its owner) considers that the object has reached its performance limit or has simply broken, he sees himself as the owner of latent raw material that theoretically has market value but cannot be monetized. In the pure circular economy model, what is proposed is the rental of a product and not the acquisition of the product itself, focusing on the idea of selling that product's performance and not the idea of owning a consumer product. The classic example is that of airlines, which sell mobility/access at a price. What remains essential is the idea of ownership that is shifted from the user of a product to its manufacturer. The intellectual explanation behind this model is tied to the fact that every product has two values: the value of its raw materials and the value of its performance, the user being only interested in the second. In this sense, in the circular economy model the interaction between the user and the product subscribes to the steps regarding *Maintenance*, *Reuse/redistribution*, *Refurbishing/remanufacturing*, and only ultimately *Recycling*.

¹¹ Ellen MacArthur Foundation, http://www.ellenmacarthurfoundation.org/uploads/new_article_cbf802f9fb4be6451d70b64045fcc0f86f16f32b.pdf.jg, consulted on 10. 04. 2015

2.2. Convergence methods of the Romanian economic policy with the circular economy model. Economic policy catalysts.

The economic policy catalysts used for the integration of the circular economic principles are divided under multiple axes, as follows:

1. The material purity domain: It is necessary to reduce the diversity of alloys used in product construction. The approximately 250 types of polymers present in product alloys make recycling very difficult. It is therefore imperative to create a *Code of Material Purity*, based on the on the Cradle-to-Cradle continuous quality standard, which can be used in order to encourage producers to deliver goods that have a lower raw material make-up (i.e. are more pure).

2. The reverse logistics domain: Romania's problem is that it focuses almost solely on the recycling stage (which is also extremely low as only 3% of the total wastes are recycled, the rest being land filled/incinerated) which has become the least valued in the EU states, as it destroys the repair-remanufacture value (which is intrinsically linked to the creation of new employment opportunities). New *consumer – producer economical interactions* need to be institutionalized – *take back system* – so that the latter can become co-interested with not only collecting the market placed product, but also with raising its quality in order to make it easier to repair and resale. Theoretically, the profitability rate grows due to the recirculation of the same product and not having to incur the costs of new raw materials. One of the methods, still in its experimental phase, is to introduce *chips that record the amount of remaining life* in the technological components, *which will in fact lessen the work carried out by waste management companies in order to establish if the analyzed good/component must be directly placed back on the market after cleaning, either through repair and then market placement, either by ultimately being recycled*. In order to raise the component capture rate it is also necessary to create a *Technological component Sorting and Recycling Network*, as well as a *Waste Intermediating On-line Platform* in order to be able to institutionalize and merge the relationships between the waste management companies and the recycling firms.

3. The multi-sector management domain: Due to the fact that the principles of circular economy are tangent with regards to the majority of legislative spheres, the synchronization of circular economic principles with the foundations of Romanian economic policy can only be attained based on the creation of a *multi-sector team* that can understand the holistic functioning of the systems.

4. The fiscal regime domain: The creation of a motivating economical context for all economic actors that are heading towards the creation of *durable, resistant, modular design, easy to assemble and disassemble (i.e. ecodesign) products* is recommended so that the product *reutilization, repair/remanufacture, recycling* activities will be stimulated. It is necessary to stimulate the idea of creating products whose design does not include *planned obsolescence*. Due to the fact that circular economy tends to require more work force than the linear, energy-hungry and industrial/technological equipment (that ultimately tend to replace the human work-force) economy, we consider that a fiscal reform should have the following in view: *a finance sector fiscal reform* to stimulate and reorient capital that will favor long term investments, which in term will support the real economy, and projects that are characterized by sustainability; the creation of a *Sustainable Projects Financing Code* that will offer fiscal stimuli to the development of sustainable projects and the fiscal penalization of non-sustainable projects; we recommend the modification of the fiscal regime for waste management companies in order to develop their investment capabilities. The introduction of the *Carbon Tax*, following the Canadian model – offering fiscal stimuli to both sustainable energy producers and consumers, which are in term compensated by transferring the fiscal burden towards the

non-renewable energy sector; the same fiscal paradigm shift can be applied in order to *stimulate the reorientation of the supply chain towards recycled materials*; we propose the application of a fiscal benefits system to companies that use and distribute recycled plastic, recycled paper etc., which can be compensated by transferring the quantum towards the companies that use plastic, virgin paper etc. in the fabrication and distribution of their products. Concomitantly the remanufacturing process needs to be stimulated through *the elimination of VAT on products that are the result of remanufacturing / the encouragement of remanufactured product/component value conservation activities*. We recommend the progressive raising of the *land filling tax* so that the salubritization services will become motivated to reorient their activity towards waste management companies, as opposed to simple land filling,

5. The public acquisition domain. With regards to the public acquisition processes, the integration of the *sustainability criterion* is recommended (e.g. ecological footprint, ecodesign, cradle-to-cradle materials etc.). Simultaneously, the commencement of a *National Instruction Plan* for civil servants in the field of public acquisition is advised so that the level of expertise within this field can be improved.

6. The Extended Producer Responsibility Domain. The integration in the Romanian legislation of the Extended Producer Responsibility is also recommended, as this will oblige producers to offer a product recovery scheme for all products placed on the market once their life cycle is over. Otherwise, it will be necessary for producers to contract a recycling association that can retrieve the products off the market on their behalf.

7. The state certification domain: The creation of a Romanian *ECO LABEL*, following the *EU ECO LABEL* model, in order to reorient general consumer behavior is also proposed. At the same time it is advisable to apply a system of *responsible certificates* on activities based upon which fiscal stimuli can be granted.

8. The cooperation and cooperation networks domain: It is also recommended to develop an on-line research hub for universities, companies and foundations that are active in this domain. At the same time, we urge support for a multi-sector circular economy domain team operating within the *Economy, Commerce and Tourism Ministry*, which will also be in close partnership with the *Environment, Waters and Forests Ministry*, as well as for bringing all these entities closer to the *Circular Economy 100 Platform*.

2.3. The socio-economic benefits that will come as a result of the synchronization of Romanian economic policy with the circular economy model

The 8 axes described above underline a series of possible legislative changes that aim towards the synchronization of circular economy principles with the foundations of Romanian economic policy. On the one hand, the stimulation of the *biological cycle* presents the advantage of protecting the biosphere through the synchronization of human economic activities with natural processes, but also has the enormous edge of generating new clean and sustainable energy sources based on processes that are already present in nature. On the other hand, the stimulation of the technological cycle comes with another set of benefits. The integration of circular economy principles has the capacity of generating new employment opportunities in Romania precisely due to the remanufacturing logic upon which this model is based. *Maintenance, Reusability-Redistribution, Repairing-Remanufacturing and Recycling* are the clear expression of the creation of new industrial workforce generating branches that can positively influence the revitalization of the Romanian industrial foundation. On one hand the unemployment reduction process is positively influenced, as well as the reintegration of those that have dropped out of

the working force statistics. On the other hand, this growth of employment opportunities is backed up by a decrease of energy consumption with regards to the production of new goods, thus favoring a drop in national energy consumption and contributing to national energy independence. Due to the fact that in the present Romania is specialized in the production of low added value products and is situated at the lower end of the deeply energy hungry chain of production, *the integration of circular principles can have the advantage of helping surpass the stage of low value added goods producing economy and can help the economy grow in terms of competitiveness.* Due to the recirculation of the same technological materials (under different forms), the retention of primary materials is also favored and with it the independence of economical agents with regards to primary material imports. The economic agents' predictive capacity also evolves subsequently through the elimination of primary material price volatilities and on the long term the primary materials' costs can tend to be close to zero due to their continuous recirculation within the system.

Up to the present there has not been any research carried out in Romania in order to quantify the socio-economic effects caused within the GDP by the integration of the circular economic model. Therefore, in order to support the validity and benefits of this model we will present several statistics generated in France, Germany, the UK and the US. These data sets are either prospective in their character, due to they're being generated following some prior impact studies, or retrospective, presenting the socio-economic benefits that have been obtained up to this point through the integration of circular economy principles within the general economy. The following statistics prove that integrating circular principles within the general economy has the capacity to provide the large scale economy with a significant number of direct employment opportunities and also to offer a substantial increase of the GDP, both being elements that can lead to the growth of the Romanian economy's real convergence rate with respects to the European average.

One report estimates that the circular economy represents a net material cost saving opportunity of USD 340 to 380 billion p.a. at EU level for a 'transition scenario' and USD 520 to 630 billion p.a. for an 'advanced scenario'. The latter would equate to 19 to 23% of current total input costs or a recurrent 3 to 3.9% of 2010 EU GDP.¹² A study of the German system shows that production, filling, distribution, and retail employs 161,000 people. The study concluded that 'going linear'—i.e., switching to a completely one-way packaging system for beverages—would lead to the loss of 53,000 jobs, whereas increasing the share of reusable packaging to 100% would result in 27,000 additional jobs.¹³ In the US, the remanufacturing industry is estimated to provide around 500,000 jobs for products ranging from automotive, electrical and electronic equipment to furniture and construction equipment. In terms of value, CLEPA (the European Association of Automotive Suppliers) puts the remanufacturing market in Europe at US\$ 10 to 12 billion.¹⁴ Sita Group, the waste management arm of Suez Environment, estimates that some 500,000 jobs are created by the recycling industry in the EU, and this number could well rise in a circular economy.¹⁵ Management Agency says that 28,000 jobs have been created

12 Ellen MacArthur Foundation, „Towards the circular economy. Economic and business rationale for an accelerated transition” <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2012>, consulted on 10. 04. 2015

13 Ellen MacArthur Foundation, „Towards the circular economy. Opportunities for the consumer goods sector” <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2013>, consulted on 10. 04. 2015

14 Ellen MacArthur Foundation, „Towards the circular economy. Accelerate the scale-up across global supply chains” <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2014>, consulted on 10. 04. 2015

15 Ellen MacArthur Foundation, „Towards the circular economy. Opportunities for the consumer

in France over the past 20 years in collection and sorting in the packaging sector alone.¹⁶ NISP (U.K.'s National Industrial Symbiosis Programme) works to provide a brokerage service for businesses wishing to turn waste into by-products. Since its launch in 2000, NISP claims credit for bringing about cost savings of GBP 1 billion, additional sales revenue of GBP 993 million, and the creation of over 10,000 jobs in the U.K. economy.¹⁷ Defra estimates that 35,000 new jobs may be generated from the use of Anaerobic Digestion technologies in the U.K.¹⁸

Integrating the principles of circular economy within the foundations of Romanian economic policy leads to the stimulation of all those spheres that contribute to the growth of the real convergence rate between Romania and the EU. The increase in non-delocalized working opportunities, the decrease of national energy costs, the creation of new clean and sustainable alternative energy resources, positive externalizations with regards to the environment, the reduction of environmental costs, the decrease of social costs associated with environmental issues, the increase of the volume of manufactured products, all of these lead to a major competitiveness boost and directly contribute to the acceleration of Romania's GDP growth. In turn, these socio-economic benefits generate the premises for the acceleration of the real term convergence of the Romanian economy with the European average and for the decrease of socio-economic disparities.

3. CONCLUSIONS

The integration of the circular economy model within the foundations of economic policy in Romania represents one of the best ways of accelerating the catching-up process, namely the acceleration of the real term convergence of the Romanian economy with the EU average. Of course, the modifications discussed within this analysis are not the only mechanisms that can help reduce disparities. They can be backed-up and conjugated with modifications steaming from other types of research. The present study wishes to be a precursor for a far wider public policy on this subject. In this sense, we hope to have opened the path for an analysis that will be complementary to the current one, namely one that needs to be mainly quantitative in character, one that can quantify as precisely as possible the impact of the socio-economic benefits previously presented.

BIBLIOGRAPHY AND INTERNET REFERENCES

BRAUNGART, Michael, MCDONOUGH, William, *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*, New York, North Point Press, 2002

CRISTIAN, Ovidiu, *Rezumat Teză Doctorală, Politica monetară a Uniunii Europene. Implicații macroeconomice pentru România*, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de

goods sector" <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2013>, consulted on 10. 04. 2015

16 Ellen MacArthur Foundation, „Towards the circular economy. Opportunities for the consumer goods sector” <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2013>, consulted on 10. 04. 2015

17 Ellen MacArthur Foundation, „Towards the circular economy. Opportunities for the consumer goods sector” <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2013>, consulted on 10. 04. 2015

18 Ellen MacArthur Foundation, „Towards the circular economy. Opportunities for the consumer goods sector” <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2013>, consulted on 10. 04. 2015

Științe economice și gestiunea afacerilor, 2012

ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, diagram explaining the circular economy model available at <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/circular-economy/interactive-system-diagram>, consulted on 10. 04. 2015

ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, linear economy model diagram available at http://www.ellenmacarthurfoundation.org/uploads/new_article_cbf802f9fb4be6451d70b64045fc0f86f16f32b.pdf.jpg, consulted on 10. 04. 2015

ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, list of the biggest companies integrating circular economy principles available at <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/ce100#>, consulted on 10. 04. 2015

ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, theoretical foundations of the circular economy model available at <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/circular-economy/the-circular-model-brief-history-and-schools-of-thought>, consulted on 10. 04. 2015

ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, "Towards the circular economy. Accelerate the scale-up across global supply chains" – report available at <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2014>, consulted on 10. 04. 2015

ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, "Towards the circular economy. Economic and business rationale for an accelerated transition" – report available at <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2012>, consulted on 10. 04. 2015

ELLEN MACARTHUR FOUNDATION, "Towards the circular economy. Opportunities for the consumer goods sector" – report available at <http://www.ellenmacarthurfoundation.org/business/reports/ce2013>, consulted on 10. 04. 2015

EUROPEAN COMMISSION, DG Environment, "Towards a circular economy: A zero waste programme for Europe", article available on <http://www.oecd.org/env/outreach/EC-Circular-economy.pdf>, consulted at 10. 04. 2015

EUROPEAN COMMISSION, „Scoping study to identify potential circular economy actions, priority sectors, material flows and value chains”, article available at http://www.ieep.eu/assets/1410/Circular_economy_scoping_study_-_Final_report.pdf, consulted on 10. 04. 2015

EUROSTAT, "GDP per capita in PPS", table available at <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1>, consulted on 10. 04. 2015

GOVERNMENT OF ROMANIA, „Convergence Programme”, article available at http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/cp2014_romania_en.pdf, consulted on 10. 04. 2015

PRALEA, Spiridon, IGNAT, Ion, *Economie mondială*, Iași, Synpozion, 1994

PRECUP SIMUȚ, Ramona Marinela, *Rezumat Teză de doctorat, Convergența economică a României: de la paradigme la strategii concrete*, Oradea, Universitatea din Oradea, Școala Doctorală de Științe Sociale, 2014

Minimal Effects or Not YET?

Do Media Still Have a Role on Audiences'
Political and Social Involvement?

■ DANA RALUCA BUTUROIU

[National University of Political Science and Public Administration, Bucharest]

■ LILIANA LUPESCU

[National University of Political Science and Public Administration, Bucharest]

Abstract

The present article aims at addressing the role played by media in influencing young people's political and social attitudes. In an era where debates about minimal media effects are arousing, we want to analyse if and how media still have a power. Thus, by means of a classic framing experiment (N=769), we tested the impact and implications of media coverage on political and social involvement. Results show that, at least for young people in Romania, media might be an attitude changing agent. However, media are not the only responsible and we urge future studies to revisit other possible influences – either individual or contextual.

Keywords

media effects; framing; attitudes;
political and social involvement;
young people

1. Introduction – what is political and social involvement?

Political and social involvement is often theorised as the way of acting and reacting to relevant issues which affect an individual directly and in turn generates rapid and direct personal satisfaction¹. Zaichkowsky² goes further to suggest that the level of political and social involvement is determined by people's personal traits and can be also influenced by context. Involvement level is also determined by the context in which it is studied; that means that the level of involvement varies significantly depending on the issue to which it is attached when tested and as well the value that individuals give to that particular topic.

We can agree that political and social involvement is an attitude that

1 Bruce E. Pinkleton and Erica Weintraub Austin, „Exploring Relationships Among Media Use Frequency, Perceived Media Importance ,and Media Satisfaction in Political Dissatisfaction and Efficacy,” *Mass Communication and Society* 5, no. 2 (2002): 141–63; Judith L. Zaichkowsky, „Conceptualizing Involvement”, *Journal of Advertising* 15 (1986): 4–15.

2 Zaichkowsky, „Conceptualizing ...”

can be described as the significance a particular situation has for an individual. The more significant the subject, the more involvement it generates. In our case, the level of political and social involvement was relevant because it helped us test if and how a negative message can change the level of involvement, compared to a positive one.

Political and social involvement are also important for the decision making process in the sense that a high level of involvement will determine individuals to look for information actively, to process it more closely and to make informed decisions that are more sturdy and hard to alter³. So, if the level of involvement is going up so is the need to be informed from credible, varied sources and the need to verify the information. Political and social involvement stimulates people to look for accurate information, changing the need for information from a passive one to an active one.

The overall trend of political and social involvement is in decline, still, in Romania, it had a peak in the autumn of 2014, during the presidential election, when people, and especially young people, showed a higher level of involvement, that reflected in a very high election turnout. Thus, we are determined to test if the theory of the negative message as a catalyst for social and political involvement⁴ applies in the Romanian context. Therefore, we expect that the level of political and social involvement changes according to both the nature of the message and to its source.

2. Media's influence on attitudes. The case of political and social involvement

Today, researchers are questioning the role played by media in the whole landscape of political communication⁵. There seem to be two groups of researchers – one that argues in favour of the idea that we are entering an era of „minimal effects“ and another that is in favour of powerful media effects⁶.

The supporters of minimal effects led by the media address at least three important weaknesses that media face. First, they argue that the changes in media environment from the last 5-7 years resulted in a reduction of traditional news influence to non-significant values. Second, they think that increased opportunities and choices from which audiences can choose results in selective exposure, which, in turn, leads to fragmentation and reduces actual media effects. Third, the widely open access to online news sources results in lowering the effects of traditional news media⁷.

By far, Bennett & Iyengar⁸ are among the most controversial scholars that support the entrance in an era of minimal effects. Their view is very strong and

3 Pinkleton, Austin, „Exploring...”

4 Hanlong Fu et al., „Reconsidering Political Cynicism and Political Involvement: A Test of Antecedents,” *American Communication Journal* 13, no. 2 (2011): 45.

5 For example, Toshio Takeshita, „Current Critical Problems in Agenda-Setting Research,” *International Journal of Public Opinion Research* 18, no. 3 (2005): 275–96; Steven H. Chaffee and M.J. Metzger, „The End of Mass Communication?,” *Mass Communication and Society* 4, no. 4 (2001): 365–79.

6 See also, Raluca Buturoiu, „We Are Not Entering an Era of Minimal Effects – Towards a Sleeper Effect Approach,” *Revista de Comunicare și Marketing*, no. 7 (2013): 77–92.

7 Adam Shehata and Jesper Strömbäck, „Not (Yet) a New Era of Minimal Effects: A Study of Agenda Setting at the Aggregate and Individual Levels,” *The International Journal of Press/Politics* 18, no. 2 (2013): 234–55.

8 Lance W. Bennett and Shanto Iyengar, „A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations of Political Communication,” *Journal of Communication* 58, no. 4 (2008): 707–31; Lance W. Bennett and Shanto Iyengar, „The Shifting Foundations of Political Communication: Responding to a Defense of the Media Effects Paradigm,” *Journal of Communication* 60, no. 1 (2010): 35–39.

provocative. Mainly, they address five important points: 1) the exponential increase of available media and probable sources of information due to technological developments; 2) this increase has resulted in a continuous audience fragmentation – audiences are forced to make choices about which media they expose to; 3) this fragmentation emphasizes the importance of selective exposure – when audiences select the type of media or media content they expose to, their preferences play a decisive role – which results in what the authors name as „stratamentation“⁹, meaning stratification and fragmentation which take place at the same time; 4) this process leads to a decline in the amount of unadvised audiences; 5) these trends can be particularly true due to the increasing political polarization and partisan media – partisan preferences seem to be a strong predictor of media choice. In other words, all these things taken together refer to the idea emphasized by Chaffee & Metzger¹⁰ that it is more important to consider the impact of people on media than the opposite.

On the other hand, there are researchers that adopt a moderate approach. This moderate view suggests that traditional news media still have substantial influence on public attitudes and behaviour, despite the multitude of changes that have taken place recently. For example, in response to Bennett & Iyengar's 2008 article, Holbert et al.¹¹ suggest that we cannot argue in favour of an era of minimal media effects. Individuals are not becoming partisan or close-minded, as Bennett and Iyengar¹² suggest, but they are building their attitudes as a result of more extensive elaboration. In other words, we should not talk about partisanship and selectivity, but about a very complex model of elaboration. This elaboration is based on individual preferences about information consumption and sociological and technical environment. These preferences are deeply ingrained in societal and contextual environments (i.e. regional influence) and might offer an explanation about what motivates people's ability to elaborate. In other words, the authors suggest we should not argue against media effects until we determine the degree of attitude resistance. If people have resistant attitudes, due to political, social or contextual factors, it does not mean that media do not exert an influence at all. Rather, instead of arguing pro an era without media effects, we should concentrate on possible moderators of such limited influence.

This is the context in which we want to analyse and discuss the role played by media in Romania nowadays. Our main expectation is that, at least on topics that are quite hard to be approached directly by publics, media still have a power in influencing their attitudes and behaviour. More specifically, we expect that media can significantly influence the audience's level of political and social involvement and that this influence can be addressed through framing.

3. Framing effects on political and social involvement

The research and discussions on framing effects on attitudes has gained more and more ground in the last few years. Thus, previous discoveries about agenda-setting functioned as an open gate for issues regarding the influence of media frames on audiences. Iyengar¹³ suggests that framing effects on people's attitudes are caused by subtle changes in the definition of an issue or in the way it is put on the agenda. In other words, media influence the way people come to think about

9 Bennett, Iyengar, „A New Era...“, 717.

10 Chaffee, Metzger, „The End of...“, 370.

11 Lance R. Holbert, Kelly R. Garrett, and Laurel S. Gleason, „A New Era of Minimal Effects? A Response to Bennett and Iyengar,“ *European Journal of Communication* 60, no. 1 (2010): 15–34.

12 Bennett, Iyengar, „A New Era...“.

13 Shanto Iyengar, „Television News and Citizens' Explanations of National Affairs,“ *American Political Science Review* 81, no. 3 (1987): 816.

an issue because media have the ability to structure the information before putting it forward to the audience.

Cappella and Jamieson¹⁴ build a strong and effective model of framing effects on people's attitudes and behaviour. They suggest that news frames could exert a power on people's associative mental networks in such a way as to activate some pre-existing nodes, according to the issue presented. This activation leads to higher degrees of accessibility (the easiness with which pre-existing considerations are brought back to memory) and integrity (once a construct is brought back to memory, it could be easily used in future positions). Thus, once activated and integrated, media frames are likely to determine consistent changes on attitudes.

This model is particularly effective in explaining the way in which media function, but we must also take into account that it cannot be further used without mentioning its psychological roots. Framing effects in general and this model in particular cannot be addressed without references to two essential processes: accessibility and applicability¹⁵. The accessibility process refers to the fact that media information could have a strong impact only if they are easily brought back to memory. In other words, media impact depends on the extent to which the information is activated in people's memory (mostly, this process is unconscious). The applicability process refers to the idea that media exert strong influence only when they frame issues that are according to people's pre-existing considerations. Thus, based on these two processes, media frames could be labelled either as strong frames – those which are easily brought in mind and the most applicable – and weak frames – those which are easily forgotten and the least applicable. In this context, strong frames are more powerful in influencing people's attitudes as compared to weak ones.

Particularly, in what regards framing effects on attitudes, we argue in favour of the idea that the way in which media present or frame an issue significantly affects people's understanding of the issue. This is the context in which we expect that media frames (more specifically, valence frames¹⁶ – positive versus negative) are significant in generating various levels of political and social involvement.

As stated in the literature, both the type of frame and its source could have an impact on audience's way of perceiving it. Among the multiple types of possible frames, we selected to test and discuss valence news frames. Boomgaarden¹⁷ suggests that valence news frame have a powerful capacity to orient people's evaluations and, implicitly, to influence the direction of their attitudes. Another significant approach is that of Schuck and de Vreese¹⁸ who point out that negative messages could result in increasing attention and, therefore, in a higher probability that those respective messages exert impact on people's attitudes. These approaches are in line with the prospect theory¹⁹, which states that individuals tend to be mobilized by risks rather than opportunities. Thus, we may assume that:

14 Joseph N. Cappella and Kathleen Hall Jamieson, *Spiral of Cynicism. The Press and the Public Good* (New York: Oxford University Press, 1997), 77–81.

15 Dennis Chong and James N. Druckman, „Framing Public Opinion in Competitive Democracies,” *American Political Science Review* 101, no. 4 (2007): 639–640.

16 For example, Claes H. de Vreese and Hajo G. Boomgaarden, „Valenced News Frames and Public Support for the EU: Linking Content Analysis and Experimental Data,” *Communication* 3, no. 4 (2003): 361–81; Vincent Price, David Tewksbury, and Elizabeth Powers, „Switching Trains of Thoughts: The Impact of News Frames on Readers' Cognitive Responses,” *Communication Research* 24, no. 5 (1997): 481–506; Patti M. Valkenburg, Holli A. Semetko, and Claes H. de Vreese, „The Effects of News Frames on Readers' Thoughts and Recall,” *Communication Research* 26, no. 5 (1999): 550–69.

17 Hajo G. Boomgaarden, *Framing the Others. News and Ethnic Prejudice*, 2007, 53.

18 Andreas R. T. Schuck and Claes H. de Vreese, „When Good News Is Bad News: Explicating the Moderated Mediation Dynamic Behind the Reversed Mobilized Effect,” *Journal of Communication* 62 (2012): 57–77.

19 Daniel Kahneman and Amos Tversky, „Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk,” *Econometrica* 47, no. 2 (1979): 263–92.

H1: If an individual is exposed to a negative message, his/her level of political and social involvement will be higher as compared to one exposed to a positive message.

At the same time, the source of the message could moderate the direct impact of media on people's attitudes. More specifically, messages from reliable sources are more persuasive than those from unreliable sources – which means that their impact is different. High credibility sources facilitate the way in which the message reaches its audience, whereas low credibility sources may block the influence media exert through frames. Thus, we may assume that:

H2a: If an individual is exposed to messages from reliable sources, his/her level of political and social involvement will change significantly

H2b: If an individual is exposed to messages from unreliable sources, his/her level of political and social involvement will not change significantly

4. Research methodology

4.1 Research objective and questions

Our research has two main objectives: The first objective is to investigate the effects generated by valence media exposure and the second one is to analyse the impact of reliable versus unreliable media sources. Thus, the research questions that guided our research are:

RQ1: How does a positive news frame from a reliable source influence the level of political and social involvement?

RQ2: How does a positive news frame from an unreliable source influence the level of political and social involvement?

RQ3: How does a negative news frame from a reliable source influence the level of political and social involvement?

RQ4: How does a negative news frame from an unreliable source influence the level of political and social involvement?

4.2 Method

In order to analyse media effects on political and social involvement, we conducted a classic survey experiment among young people, namely Romanian students. As a stimulus material, we chose the issue of the present economic situation in Romania. More specifically, we tested the impact of both positive and negative coverage of the present economic situation on people's attitudes, namely on political and social involvement. The choice for the economic situation in Romania is motivated by the idea that economic and political topics in general are expected to attract people's attention. Moreover, the importance that people attach to this kind of topics seems to be higher as compared to other topics.

4.3 General design

We randomly assigned participants to one of two conditions, which represented two alternative versions of a popular generic news frame, the „economic consequences“ frame²⁰. More specifically, one frame pointed out that the economic situation in Romania is good (positive frame) and the other one pointed out that the economic situation in Romania is bad (negative frame). The use of alternative versions of the economic frame enables us to test the influence of valence frames.

20 Andreas R. T. Schuck and Claes H. de Vreese, „Between Risk and Opportunity: News Framing and Its Effects on Public Support for EU Enlargement,” *European Journal of Communication* 21, no. 1 (2006): 5–23; Holli A. Semetko and Patti M. Valkenburg, „Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News,” *Journal of Communication* 50, no. 2 (2000): 93–109.

Also, the external validity in our study is high, since both the positive and the negative economic frames are present in real media coverage in Romania today.

Our design required participants to be assigned to one from 5 possible frame exposure scenarios: positive news frame from a reliable/unreliable source, negative news frame from a reliable/unreliable source and no-exposure/control group (participants did not receive any news frame). Thus, this procedure left us with an overall of 5 experimental conditions.

4.4 Sample

The participants in our study were 769 Bachelor and Master Students from the College of Communication and Public Relations, NUPSPA, Bucharest. They were randomly chosen to participate in this study. The choice for students as participants in our study is motivated by the results from other research studies, which suggest that younger citizens have less stable attitudes than older ones and may not be so politically sophisticated since they have less economic and political experience. We therefore expect that young people's attitudes will be particularly affected by media coverage, either in a positive or in a negative way²¹.

4.5 Stimulus material

The stimulus material consisted of one news article per condition. Each article contained one version of an economic consequences frame, namely the present economic situation in Romania is good or bad. Thus, articles varied both in their arguments their evaluative direction and their source as well. Specifically, we manipulated an article about the economic and political issues in Romania, placing attention both to the economic situation itself and to the fact that politicians are responsible for the actual economic setting in which Romania is. Given the design of the study, it was better to use constructed rather than actually published news materials, since the use of real news coverage could have minimized the commensurability across conditions²². We chose this issue because it can be logically presented in terms of economic consequences and we adjusted the news articles as to be in line with the common layout and style of daily Romanian news coverage. We kept the basic core information within each news article identical, while some paragraphs in the story pointed out alternative economic facets of Romania's present situation. We chose two types of sources: one reliable – analysts from Financial Times, and the other unreliable – Dorin Cocoș. Financial Times is a well-known British publication which has a very high credibility, whereas Dorin Cocoș is a Romanian businessman, whose name appears on some reputed criminal case files (i.e. Alro or Microsoft).

4.6 Measures

Our dependent variable, political and social involvement, was measured with a scale adapted from a larger study, conducted between 2006 and 2012 by researchers from Wabash College Indiana, USA²³. There were ten items on a five-point scale, with higher scores indicating higher levels of political and social involvement (N = 759: M = 3.33, SD = 0.54, Cronbach α = 0.796).

21 Maud L. Adriaansen, Philip van Praag, and Claes H. de Vreese, „Substance Matters: How News Content Can Reduce Political Cynicism,” *International Journal of Public Opinion Research* 22, no. 4 (2010): 433–57; Claes H. de Vreese and Matthijs Elenbaas, „Media in the Game of Politics: Effects of Strategic Metacoverage on Political Cynicism,” *Press/Politics* 13, no. 3 (2008): 285–309.

22 Sophie Lecheler and Claes H. de Vreese, „What a Difference a Day Makes? The Effects of Repetitive and Competitive News Framing Over Time,” *Communication Research* 40, no. 2 (2013): 156.

23 Political and Social Involvement (2010), <http://www.liberalarts.wabash.edu/study-instruments/#political>, accessed on December 10, 2014.

5. Findings

We expected that if an individual is exposed to a negative news frame his/her level of political and social involvement will be higher. Similarly, if an individual is exposed to a positive news frame, his/her level of involvement will remain the same as before exposure. We used an Independent Sample T Test in order to analyse the levels of political and social involvement between the groups. Our research shows that there are some significant differences in the level of political and social involvement of those exposed to a negative news frame as compared to those who were not exposed and the negative direction of the message functions as predicted ($t(294)=-2.223$; $p<.05$). Negative messages do result in a slight increase of involvement. On the other hand, results on positive news frames do not statistically significant differences between the groups exposed to media and non-exposed ones. Thus, hypothesis 1 cannot be supported.

We also expected that if an individual is exposed to messages from reliable sources, his/her level of political and social involvement will change significantly. On the other hand, if an individual is exposed to messages from unreliable sources, his/her level of political and social involvement will not change significantly. We tested the influence of source credibility on attitudes with the same Independent Sample T Test used earlier, and we see that messages from reliable sources have a strong impact on the level of political and social involvement, as predicted. Though, there are not statistically significant differences due to exposure to positive news frames. Thus, only hypothesis 2a can be supported.

6. Discussion and implications

The most important result of our study is that media still have an impact on people's attitudes. Thus, we can conclude, that at least in Romania nowadays, young people can still be influenced by the media. Moreover, due to our results, we may assume that we are not entering an era of minimal effects, but future studies should consider some questions:

Are media the only responsible for low levels of involvement among young people? Is it true mainly for ex-communist countries?

Does age play a role here? What about education?

Does the strategic (regional) position play a role?

BIBLIOGRAPHY

Adriaansen, Maud L., Philip van Praag, and Claes H. de Vreese. „Substance Matters: How News Content Can Reduce Political Cynicism.” *International Journal of Public Opinion Research* 22, no. 4 (2010): 433–57.

Bennett, Lance W., and Shanto Iyengar. „A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations of Political Communication.” *Journal of Communication* 58, no. 4 (2008): 707–31.

———. „The Shifting Foundations of Political Communication: Responding to a Defense of the Media Effects Paradigm.” *Journal of Communication* 60, no. 1 (2010): 35–39.

Boomgaarden, Hajo G. *Framing the Others. News and Ethnic Prejudice*, 2007.

Buturoiu, Raluca. „We Are Not Entering an Era of Minimal Effects – Towards a Sleeper Effect Approach.” *Revista de Comunicare și Marketing*, no. 7 (2013): 77–92.

Cappella, Joseph N., and Kathleen Hall Jamieson. *Spiral of Cynicism. The Press and the Public Good*. New York: Oxford University Press, 1997.

- Chaffee, Steven H., and M.J. Metzger. „The End of Mass Communication?” *Mass Communication and Society* 4, no. 4 (2001): 365–79.
- Chong, Dennis, and James N. Druckman. „Framing Public Opinion in Competitive Democracies.” *American Political Science Review* 101, no. 4 (2007): 637–55.
- De Vreese, Claes H., and Hajo G. Boomgaarden. „Valenced News Frames and Public Support for the EU: Linking Content Analysis and Experimental Data.” *Communication* 3, no. 4 (2003): 361–81.
- De Vreese, Claes H., and Matthijs Elenbaas. „Media in the Game of Politics: Effects of Strategic Metacoverage on Political Cynicism.” *Press/Politics* 13, no. 3 (2008): 285–309.
- Fu, Hanlong, Yi Mou, Michael J. Miller, and Gerard Jalette. „Reconsidering Political Cynicism and Political Involvement: A Test of Antecedents.” *American Communication Journal* 13, no. 2 (2011): 44–61.
- Holbert, Lance R., Kelly R. Garrett, and Laurel S. Gleason. „A New Era of Minimal Effects? A Response to Bennett and Iyengar.” *European Journal of Communication* 60, no. 1 (2010): 15–34.
- Iyengar, Shanto. „Television News and Citizens’ Explanations of National Affairs.” *American Political Science Review* 81, no. 3 (1987): 815–32.
- Kahneman, Daniel, and Amos Tversky. „Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk.” *Econometrica* 47, no. 2 (1979): 263–92.
- Lecheler, Sophie, and Claes H. de Vreese. „What a Difference a Day Makes? The Effects of Repetitive and Competitive News Framing Over Time.” *Communication Research* 40, no. 2 (2013): 147–75.
- Pinkleton, Bruce E., and Erica Weintraub Austin. „Exploring Relationships Among Media Use Frequency, Perceived Media Importance, and Media Satisfaction in Political Disaffection and Efficacy.” *Mass Communication and Society* 5, no. 2 (2002): 141–63.
- Price, Vincent, David Tewksbury, and Elizabeth Powers. „Switching Trains of Thoughts: The Impact of News Frames on Readers’ Cognitive Responses.” *Communication Research* 24, no. 5 (1997): 481–506.
- Schuck, Andreas R. T., and Claes H. de Vreese. „Between Risk and Opportunity: News Framing and Its Effects on Public Support for EU Enlargement.” *European Journal of Communication* 21, no. 1 (2006): 5–23.
- . „When Good News Is Bad News: Explicating the Moderated Mediation Dynamic Behind the Reversed Mobilized Effect.” *Journal of Communication* 62 (2012): 57–77.
- Semetko, Holli A., and Patti M. Valkenburg. „Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News.” *Journal of Communication* 50, no. 2 (2000): 93–109.
- Shehata, Adam, and Jesper Strömbäck. „Not (Yet) a New Era of Minimal Effects: A Study of Agenda Setting at the Aggregate and Individual Levels.” *The International Journal of Press/Politics* 18, no. 2 (2013): 234–55.
- Takeshita, Toshio. „Current Critical Problems in Agenda-Setting Research.” *International Journal of Public Opinion Research* 18, no. 3 (2005): 275–96.
- Valkenburg, Patti M., Holli A. Semetko, and Claes H. de Vreese. „The Effects of News Frames on Readers’ Thoughts and Recall.” *Communication Research* 26, no. 5 (1999): 550–69.
- Zaichkowsky, Judith L. „Conceptualizing Involvement.” *Journal of Advertising* 15 (1986): 4–15.

De la Ion Antonescu la „Sfinții închisorilor”.¹

Embleme extremiste pe spațiul public

■ ALEXANDRU FLORIAN

[National Institute for Romanian Holocaust Studies „Elie Wiesel”]

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

Memory in the public space is represented by symbols and messages with a powerful ideological and historical meaning. Freedom of expression frames a space of competitive memories. The memories of the Second World War or of the Holocaust can be classified as „god” or „bad” according to the degree to which they rewrite the totalitarian and criminal nature of a political life which too often is characterized as „contradictory”.

Keywords

Holocaust; Legionary Movement; fascism

● Momentele de ruptură societală
● sunt un prilej pentru ca noii actori sociali și politici să își construiască identitatea. Mesaje legitimizeatoare sunt prezente pe spațiul public² în încercarea de a capta publicul și de a avea susținători pentru proiecte sociale și politice. Atunci când ele pornesc de la aceleași evenimente istorice, pot avea conținuturi și semnificații diferite, iar spațiul public de tranziție le găzduiește în egală măsură. De asemenea, fiecare tentativă de legitimare prin recursul la memorie este convenabilă pentru cel care o produce. Odată lansate însă pe spațiul public,

1 Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului finanțat de Ministerul Educației Naționale, CNCS – UEFISCDI, nr. PN-II-ID-PCE-2012-4-0620.

2 Optez pentru o definiție a spațiului public inspirată din G. Tănăsescu, „Sfera publică și sfera publică europeană – considerații asupra modelului normativ”, în Gheorghe Ciascai, Gabriela Tănăsescu (coord.), *Spațiul public european* (București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2014). Astfel, spațiul public, născut din nevoia de a discuta rațional puterea statului de către actorii sociali (partide, mass media etc), este rezultanta promovării valorilor și reacțiilor acestora pentru a se legitima și identifica față de putere. În acest proces comunicațional se cristalizează spații hegemonice ale cultivării anumitor limbaje și mesaje socio-politice.

memoriile pot intra în disonanță între ele sau cu spectrul dominant al valorilor care restructurează societatea.

După 1989, în România, reperele memoriei colective au fost furnizate, în mare măsură, de felul în care producătorii acestora s-au raportat la valorile istorice și culturale ale societății abandonate. Respingerea radicală a național-comunismului ceaușist a deschis oportunități înspre valorile politice și culturale interbelice. O mare șansă la reinventarea trecutului l-au avut valori, personalități, instituții respinse, „puse la index” de către vechea societate. Iar când perspectiva critică asupra trecutului recent nu este ghidată de valori democratice, surprizele nu lipsesc. De multe ori, drame umane produse de regimuri totalitare, crime de război sau împotriva umanității sunt reprezentate, direct sau indirect, din perspective opuse. Făptași și victime își revendică dreptul la memorie publică. Prin memorizare pozitivă asistăm la reinventarea „trecutului rău”. Are loc un proces de deculpabilizare morală, uneori chiar juridică, a celor ce până mai ieri erau „proscriși” pe spațiul public.

În acest proces de reinventare a memoriei nu de puține ori valori culturale se amestecă cu cele ideologice sau juridice, acordându-se statut preferențial aceleia sau acelor care reprezintă oportunitate identitară pentru actorul social sau politic care se construiește. Așa se face că, prin ascunderea sau uitarea voită a unor trăsături ce ar fi incompatibile cu rigorile democrației, persoane culturale sau politice din trecutul recent redevin frecventabile, simboluri propuse pentru a mobila spațiul public. Uneori justiția de tranziție, corectând justiția „de clasă” a vechii societăți, a contribuit la revizuirea radicală a statutului juridic al făptașilor pentru crime împotriva populației evreiești în timpul celui de al Doilea Război Mondial³. Astfel, deși din perspectivă istorică ei sunt criminali de război, astăzi, fiind juridic achitați, fac parte din corpul persoanelor frecventabile. Ei ar putea fi recunoscuți pe spațiul public pentru „faptele lor de arme”.

O altă situație care produce inhibiții asupra memoriei Holocaustului este resurecția memoriei unor persoane aflate în tabăra celor care au pierdut războiul și care astăzi sunt promovate printr-o simbolistică pozitivă ca modele. Insistența cu care actori sociali caută să impună în locuri publice astfel de modele ce în orice societate democratică ar aparține categoriei antimodelor se datorează în parte și faptului că ele au fost interzise în sistemul comunist. Se regăsesc aici două categorii de simboluri. Una este cea a criminalilor de război, dar, care dincolo de acest statut, ar avea în structura personalității trăsături meritorii. Amintim aici statuile ridicate pe spațiul public lui Ion Antonescu și care astăzi sunt demolate. Dar sunt astăzi localități care au denumit străzi Ion Antonescu sau o capitală județeană care îl promovează ca cetățean de onoare. Tot aici amintim cazul statuii din București a lui Mircea Vulcănescu⁴. Cea de a doua este reprezentată de lideri ai mișcărilor fasciste, dar cărora promotorii cred că li se pot revendica contribuții presupus mobilizatoare dintr-o perspectivă națională, creștină, morală sau politică greu recognoscibilă ca validă în democrație. În ambele situații, în mod voit se practică uitarea acelor trăsături puternic negative și se avansează numai celelalte care ar compune o imagine de prestigiu utilă pentru legitimarea grupului ce vrea să devină actor social sau politic. În această din urmă clasă de simboluri publice se situează și reinterpretarea mitizantă, bazată pe situații greu verificabile documentar, a legionarului Valeriu Gafencu. Această narațiune o ilustrăm cu documente de arhivă.

La inițiativa unor ong-uri al căror scop este readucerea în actualitate, pe diferite căi, a memoriei Mișcării Legionare, Valeriu Gafencu⁵ dobândește în 2009 ti-

3 Alexandru Climescu, „Post-transitional Injustice. The Acquittal of Holocaust Perpetrators in Post-Communist Romania”, *Holocaust. Studii și cercetări*, vol VI, nr 1 (2014): 145-158.

4 Alexandru Florian, „Mircea Vucănescu și memoria publică”, *Revista 22*, nr. 1265, 24 iunie 2014.

5 Despre simbolistica care se încearcă a se impune prin salvarea memoriei lui Valeriu Gafencu, vezi Alexandru Climescu, „Extremismul de dreapta online în România”, *Sfera politicii* 179 (2014): 116-130.

tlul de cetățean de onoare post-mortem al orașului Țirgu Ocna din județul Bacău. Legătura dintre Gafencu și Țirgu Ocna este mai degrabă una fortuită și tragică. La penitenciarul din această localitate a încetat din viață în 1952. Din toamna anului 1941 era privat de libertate pentru 25 de ani într-o sentință pentru „crimă de constituire de asociațiune și activitate legionară potrivit ordinii existente în Stat”⁶. Născut în 1921, încă din timpul liceului (1938) sunt informații care probează apropierea acestuia de Mișcarea Legionară. Ajuns la Iași ca student se înscrie în partid și devine deosebit de activ, așa cum o ilustrează documentele de mai jos. Cu alte cuvinte, pe întreg parcursul vieții sale în libertate a fost interesat de și a militat în extrema dreaptă fascistă. Multe din reacțiile sale au trecut dincolo de libertatea de expresie a unor opinii politice. Activismul său s-a manifestat în instituțiile școlare. A incitat la ură de rasă și a fost activ la rebeliune. După dizolvare, folosind tineri, elevi de liceu, și-a concentrat eforturile pentru a reorganiza un nucleu legionar.

Aceia care astăzi îi promovează imaginea iau în calcul o așa numită cucernicie și evlavie ortodoxă supraamplificată. Cam asta, consideră ei, că ar fi fost legionarismul lui Gafencu. O trăsătură ce ar merita astăzi să fie împărtășită de cât mai mulți. Iar în fața ortodoxiei, cum bine se știe, de 25 de ani, se pleacă orice instituție publică. Gafencu ajunge cetățean de onoare post-mortem în chiar locul unde, regimul comunist îl ținea închis, deși nu el l-a condamnat⁷. Logica simbolică astfel construită este transparentă și simplistă: regimul comunist a fost criminal, iar prin gestul consilierilor locali comunitatea își cere scuze pentru o așa zisă nedreptate. Imaginea legionarului devine una eroizantă.

S-a mai născut o legendă din cadrul mitologiei „Sfinții închisorilor”...

1. PARCHETUL MILITAR al TRIBUNALULUI MILITAR C.IV.A

Se clasează
Comand. Corp 4 Armată
General de Divizie
Ionescu

REFERAT

Noi Maior Magistrat Ghika Gheorghe St. Procuror Militar pe lângă Tribunalul Militar al C.IV.A.

Având în vedere că din studiul actelor înaintate cu No. de către Parchetul Tribunalul Bălți rezultă în fapt următoarele:

Instanța de Minori de pe lângă Tribunalul Bălți este sesizată că elevul Valeriu Gafencu delat Liceul „Ion Creangă” Bălți, fost simpatizant al fostului partid „Totul pentru țară” ar fi donat sume de bani până la dizolvarea acestei grupări.

Chemat în fața instanței, numitul recunoaște că în timpul când mișcarea legionară era partid, simpatiza această mișcare, dar că, sumele pe care le dădea elevului Talpă Victor, le dădea ca donații pentru însănătoșirea unui elev bolnav de scarlatină.

⁶ Vezi doc. nr 7.

⁷ Vezi doc. nr 6.

Nu se constată că elevul Valeriu Gafencu ar fi activat în mișcarea legionară după dizolvarea partidelor politice.

Considerînd că faptul ce se impută numitului elev nu încadrează vreun text penal și nici infracțiune la Legea pentru apărarea ordinii în stat.

Pentru aceste motive suntem de părere ca prezenta chestiune să fie clasată.

PROCUROR MILITAR
Maior magistrat Ghika

2. MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
LICEUL DE BĂIEȚI „M. KOGĂLNICEANU”
IAȘI
ȘCOALĂ PARTICULARĂ CU DREPT DE PUBLICITATE

STRADA C. A. ROSETTI, 8

Nr.

TELEFON: 1560

Data: 30 Ianuarie 1941

Raport confidențial

Ca urmare la instrucțiunile și chestionarul verbal dat de domnul Inspector Al. Băleanu, avem onoarea să vă comunicăm următoarele.

I

- 1) Am primit un ordin semnat de dl Inspector General Șef Victor Andrei, privitor la relațiile cu organizația legionară, concursul școlii, șezători, festivaluri și participarea inițiativei elevilor la manifestările școlare.

Alăturăm copia.

- 2) Am primit ordin verbal din partea șefului Frățiilor de Cruce dl Gafencu, în ziua de Marți, 21 Ianuarie a.c. pentru suspendarea cursurilor o oră, când dl Gafencu a vorbit elevilor școlii, între orele 10 – 11 dimineața. Înainte de prezentarea în fața elevilor, ne-a comunicat că are de dat îndrumări și sfaturi pentru organizarea Frățiilor de Cruce, purtarea în școală, supunerea față de profesori și părinți și disciplina în genere a elevului legionar. La obiecția noastră că avem cursuri dimineața și că ar fi bine să amâne conferința D-sale pentru după masă, ne-a spus că neapărat trebuie să vorbească dimineața.

Dl Gafencu și-a dezvoltat punctele amintite mai sus, adăugând peste programul anunțat că „elevii sunt un explozibil mai puternic decât dinamita, că sunt elita și conducătorii de mâine ai țării și că avem dușmani înlăuntru pe iudeo-masoni, iar în afară, pe Ruși, care ocupă mereu câte un ostrov din Delta Dunării”.

Impresia noastră și a profesorilor, care au asistat, este că dl Gafencu ar mai fi avut ceva de spus și de accentuat în mod precis asupra unor lucruri, dar a fost stingerit de prezența profesorilor care erau de față.

- 3) Joi, 23 Ianuarie, pe la orele 7-8 dimineața, s-au prezentat la școală doi tineri îmbrăcați în cămăși verzi, care au anunțat că, din ordinul prefectului,

cursurile sunt suspendate în semn de protest. Au lipit afișe în interiorul școlii și pe stradă pentru întrunirea din aceeași zi. Mai târziu, a venit și dl Gafencu pentru a controla, dacă s-a executat măsura.

Cursurile nu s-au ținut din lipsa elevilor, care au fost împiedicați pe la colțurile de stradă din preajma școlii de către tineri străini de școală. Profesorii au fost prezenți la școală.

Credem că datorită instrucțiunilor date de conducătorii Frățiilor de Cruce, elevii dela F.D.C au lipsit și în ziua de 24 Ianuarie, când profesorii au ținut cursuri numai cu puțini elevi. În ziua de 25 Ianuarie, s-au ținut cursuri cu aproape toți elevii.

II

- 1) Am luat măsuri pentru frecvență regulată, disciplină și ordinea în școală, anunțând imediat pe părinții și reprezentanții legali ai elevilor absenți.
- 2) Domnii diriginți și profesori i-au sfătuit pe elevi, părintește, să nu aibă altă grijă decât cartea.
- 3) Efectele măsurilor luate și în școală și în afară de școală, după părerea noastră, sunt variate: a) elevii care nu fac parte din F.D.C. își caută mai departe de ocupațiile școlare și sunt bucuroși de întronarea ordinei. b) o parte dintre elevii încadrați în F.D.C. par a reveni pe drumul școlii. c) altă parte stau în rezervă așteptând, poate, o schimbare a lucrurilor.
- 4) În ceea ce privește efectele măsurilor luate de autoritatea de Stat asupra cetățenilor cu care am venit în contact, ne permitem să raportăm: a) cetățenii care au situații sociale bine definite, sunt foarte mulțumiți de întronarea ordinei. Ei respiră mai în voie și în liniște și sunt încrezători în conducerea Statului. b) indivizii fără meserie, fie muncitori manuali, fie tineri preinși intelectuali, care n-au fost în stare să-și creeze o situație prin muncă cinstită, socotim că sunt singurii, care încă mai prezintă un pericol pentru ordinea publică și siguranța statului. După părerea oamenilor serioși cu care am stat de vorbă, acești indivizi încă mai lucrează în cercuri izolate și occult.

III

Concluzii și propuneri.

În școală:

- a) Revenirea imediată la vechea disciplină școlară prin: introducerea numărului la brațul elevilor, a șepcilor distinctive pe școli, a carnetelor de școlaritate care să se vizeze zilnic de părinți, contactul cât mai strâns între școală și părinți.
- b) Controlarea elevilor absenți. Părinții să fie obligați a înștiința școala în aceeași zi când absentează elevii.
- c) Înlăturarea oricărui amestec venit din afară în școală. Singura autoritate școlară să aibă dreptul de a dispune de măsurile ce se aplică în școală.
- d) Desființarea Frățiilor de Cruce și controlarea activității acestei organizații din toate punctele de vedere.
- e) Urmărirea atentă a celor care au activat în Frățiile de Cruce.
- f) Reluarea firului tradiției culturale ale școlii românești, prin reîntoarcerea copiilor la ocupațiile intelectuale, prin sădirea în sufletele lor a sentimentelor umanitariste, dezrădăcinarea urei față de aproapele, stimularea încrederii în părinți și profesori.

Director,
indescifrabil

3. REGATUL ROMÂNIEI.

Tribunalul Militar
al
C.4.A.

Judecător de Instrucție
Cabinetul No. 3

III – Jurisdicția de Instrucție

Formular No. 7: Proces verbal, audiere
martor, informator.

(Art. 189 și urm. C.J.M. „Carol II-lea”)

Proces Verbal (audierea inf. Gafencu Valeriu)

Astăzi, anul 1941 luna Martie ziua 15.

Înaintea noastră Lt. Magt. Mardare Nicolae, judecător de instrucție al cabinetului No. 3 de pe lângă Tribunalul Militar al C.4.A., asistat fiind de Plut. Gorduneanu, grefier al cabinetului nostru de instrucție;

În virtutea chemării noastre No.din..... s-a prezentat Gafencu Valeriu, în scop de a depune ca inf. în cauza penală privitoare pe, învinuit pentru prevăzut și pedepsit de art.

Întrebându-l despre: nume, pronume, grad, profesie, vârstă și domiciliu, precum și dacă nu se află în vreunul din cazurile prevăzute de art. 194 din C.J.M. a declarat:

Mă numesc Gafencu Valeriu de profesie student anul I Facultatea Drept în vârstă de 20 ani, domiciliat în str. Păcurari No.9, nu mă găsesc în niciunul din cazurile prevăzute de art. 194 din C.J.M.

După aceasta a depus legiuitul jurământ prevăzut de art. 191 din C.J.M.

Asupra celor întrebate, inf. a făcut următoarele declarațiuni:

În organizația legionară am fost, dela data de 19.I.1941 (am fost), șeful Frățiilor de Cruce din Iași.

În ziua de 21.I.1941 pe la ora 16 am chemat Frățiile de Cruce la F.D.C. pe str. Lăpușneanu și deoarece nu erau dispoziții speciale pentru noi am spus elevilor ca să caute să evite de a se amesteca cu celelalte corpuri legionare – apoi le-am dat drumul acasă.

În după amiaza zilei de 22.I.1941 i-am convocat iar la sediu și le-am vorbit despre raporturile dintre mișcarea legionară și Comunism.

Le-am arătat că mișcarea legionară se sprijină pe familie, neam, religie, proprietatea individuală și libertatea individuală; Comunismul se sprijină pe factori contrari adică neagă familia, neamul, etc., apoi i-am eliberat pe băieți și le-am spus să vină mai spre seară. Ei venind i-am reținut la sediu cumpărându-le de mâncare cu 1500 lei din fondurile F.D.C.

Acești bani i-am luat din caseta care se afla acolo - și pe care o aveam la dispoziția mea – acești bani s-au strâns din cotizațiile date de elevii din Frățiile de Cruce.

Donățiile sunt înregistrate în registre - revin și declar că nu știu dacă s-au înregistrat donațiile; deoarece socoteala se făcea la sfârșit de lună; eu luasem în primire sediul de la data de 19.I.1941 dela Sarău Anatole care a plecat după acea dată la București. El nu mi-a predat nimic, acești bani i-am găsit în casetă.

După ce i-am ospătat i-am lăsat la sediu să aștepte până la noi dispozițiuni; eu am plecat în oraș interesându-mă de situație m-am dus la căminul central unde am stat de vorbă cu colegii, apoi m-am culcat.

Pe la ora 11.30 am luat băieții dela F.D.C. și m-am dus cu ei în Piața Unirii la manifestații – după care am fost eliberați - .

Recunosc că în dimineața zilei de 23.I.1941 m-am dus la Liceul Internat și am comunicat că nu se țin cursuri în acea zi; am făcut aceasta din proprie inițiativă pentru motivul că constatasem că se suspendaseră cursurile și la Liceul Kogălniceanu și Național.

Recunosc că n-am avut nici o calitate să fac acest lucru.

Nu recunosc că în ziua de 22.I.1941 am dat un pistol cu 6 gloanțe elevului Ciutacu dela Liceul Internat pe care i l-aș fi luat în ziua de 23.I.1941. Nu am dat nimănui altul nici un pistol.

Recunosc că în după amiaza zilei de 22.I.1941 am dus Frățiile de Cruce în coloană dela F.D.C. la Cazarma din str. L. Catargi, dar i-am adus înapoi .

Nu i-am dat nici pistoale, nici nu i-am îmbrăcat în cămăși negre și nici nu i-am organizat în echipa morții.

Declar, și semnez propriu.

JUDECĂTOR DE INSTRUCȚIE MILITAR

Lt. Magistrat

Indescifrabil

GREFIER

Indescifrabil

Recunosc că tot în dimineața zilei de 23.I.1941 m-am dus și la Liceul Oltea Dna. unde am anunțat suspendarea cursurilor și aceasta tot din proprie inițiativă am făcut-o.

Declar, și semnez propriu.

4. ROMÂNIA

TRIBUNALUL MILITAR AL CORPULUI IV ARMATĂ

SENTINȚA Nr. 485/941

Astăzi anul una mie nouă sute patru zeci și unu luna Maiu, în două zeci și trei zile, Tribunalul Militar al Corpului 4 Armată întrunit în ședință publică în compunerea următoare:

PREȘEDINTE: Lt. Colonel Magt. Groholschi Gheorghe

Lt. Colonel Zatoviceanu Constantin

JUDECĂTORI: Cpt. Magt. Pomârleanu Dumitru

Cpt. Magt. Ciobanu Lazăr

Căpitan Baci Gheorghe

PROCUROR INSTR. MILITAR: Lt. Magt Rez. Bărgăoanu Gh.

GREFIER: CI.III-a Hagi Gheorghe

Având în vedere că dispozițiunile art.9 și 10 din C.J.M. au fost păzite., Președintele și membrul judecător Căpitan Magt. Pomârleanu Dumitru fiind numiți

prin D.M. Nr. 3377/941, membrul judecător Lt. Colonel Zatoviceanu C. fiind numit prin Decizia Nr 5369/941, a C.4.A., membrul judecător Căpitan Ciobanu Lazăr fiind numit prin delegație, iar membrul judecător Cpt. Baci Gh. fiind numit prin D.M. Nr. 6316/941.

Văzând că nu există nici un caz de incompatibilitate din cele prevăzute de art. 18-21 C.J.M.

Văzând procesele verbale din 7 Maiu 1941, prin care Președintele pe baza art. 253-256 C.J.M. fixează pentru astăzi judecarea procesului privitor pe:

- 1) Ionescu Horațiu, student la teologie, Căminul de Teologie din Str. Sărării Nr. 189,
- 2) Măriuță Petru, student la drept și pedagog la Liceul Internat din Iași,
- 3) Ciutacu Gh.,
- 4) Bizău V. și
- 5) Gheorghiu Ioan; toți elevi la Liceul Internat Iași, pentru faptul prev. și penal de art. 1 și 7 din Ord. Nr. 15/938, a C.4.A.
- 6) Profesor Golimas A. fost Director al Liceului Național și
- 7) Ionescu Ioan, elev la Liceul Național din Iași, pentru faptul prev. și penal de art. 327 al.1 din C.P.
- 8) Stănilescu Apolo și
- 9) Bârcu Ioan, ambii elevi la Lic. Naț. Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 261 din C.P.
- 10) Andrieș C-tin
- 11) Ionescu Lucian și
- 12) Dămătără Ion, toți elevi la Lic. Național Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 1 și 7 din Ord. Nr. 15/938 a Corpului 4 Armată.
- 13) Sotnițchi Silviu, elev la Seminarul „Veniamin Costache” din Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 329 C.P. comb. cu art. 1 și 7 din Ord. Nr. 15/938 a C.4.A., comb. cu art. 101 C.P.
- 14) Stănescu Mihai,
- 15) Cireș Petru, elevi la Liceul Kogălniceanu și
- 16) Simionescu dela prăvălia de consum alimentar din Str. Ștefan cel Mare, pentru faptul prev. și pen. de art. 327 al.1 din C.P.
- 17) Prof. D. Nichita dela Liceul Internat din Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 329 C.J.M.
- 18) Gafencu Valeriu, student la drept, Str. Păcurari 9, pentru faptul prev. și pen. de art. 327 C.P. comb. pentru toți cu l. D. Nr. 856/938.

Ședința fiind deschisă Președintele a ordonat să se introducă învinuții care s-au prezentat liberi și fără fiare, însă sub pază, asistați fiind de apărătorii lor aleși, D-nii Av.: General Ed. Munteanu, Ambrozie, N. Rodoș, Gr. Constantinescu, Simionescu, Zguroiu, Gârcineanu și Spiru D. toți din Iași; lipsă fiind inculpații: Stănescu M. și Cireș P. – elevi la Lic. Kogălniceanu și inculp. Simionescu din Iași, pentru care Dl Procuror a cerut și Tribunalul a aprobat disjungerea lor, urmând a fi judecați ulterior.

TRIBUNALUL

Deliberând;

Asupra acțiunei penale deschisă prin ordinul de trimitere direct în judecată Nr. 2456 din 10.IV.941 a Comandamentului C.4.A. în contra:

- 1) Ionescu Horațiu, student la teologie, Căminul de Teologie din Str. Sărării Nr. 189,
- 2) Măriuță Petru, student la drept și pedagog la Liceul Internat Iași,
- 3) Ciutacu Gh.,
- 4) Bizău Vasile și

- 5) Gheorghe Ioan, toți elevi la Lic. Inter. Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 1 și 7 din Ord. Nr. 15/939 a C.4.A.
- 6) Prof. Golimas A., fost Director al Liceului Național și
- 7) Ionescu Ioan la Lic. Naț. Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 327 al.1 din C.P.
- 8) Stănilescu Apolo și
- 9) Bârcă Ioan, ambii elevi la Liceul Național Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 261 C.P.
- 10) Andrieș Ctin.,
- 11) Ionescu Lucian și
- 12) Dămătără Ioan, toți elevi la Liceul Național din Iași, pentru faptul prev. și pen. de art. 1 și 7 din Ord. Nr.15/938 a C.4.A.
- 13) Sotnițchi Siviu, elev la Seminarul Veniamin Costache din Iași, faptul prev. și pen. de art. 329 C.P. comb. cu art.1 și 7 din Ord. Nr. 15/938 a C.4.A., combinat cu art. 101 C.P.
- 14) Stănescu Mihai,
- 15) Cîreș Petru, elevi la Liceul Kogălniceanu și
- 16) Simionescu dela prăvălia de consum alimentare din Str. Ștefan cel Mare, pentru faptul prev. și pen. de art.327 al. 1., C.P.
- 17) Prof. D. Nichita dela Liceul Internat Iași, faptul prev. și pen. de art. 329 C.P.-
- 18) Gafencu Valeriu, student la drept, strada Păcurari Nr. 9, faptul prev. și pen. de art. 327 C.P., combinat pentru toți cu I.D. Nr. 856/1938.

Având în vedere concluziunile orale ale D-lui Procuror Militar precum și susținerile acuzaților făcute personal și prin apărătorii lor în fața instanței în ședință publică;

Având în vedere că din instrucția orală urmată în cauză cât și din actele de pe dosar, care au fost puse în discuția părților în ședință publică, conf. art. 137 Pr.P., se constată următoarele:

[...]

Având în vedere că inculpatul Gafencu Valeriu student la facultatea de Drept din Iași este învinuit că:

În ziua de 23 Ianuarie 1941, dimineața, a fost la Liceul Internat de băieți și la Liceul de fete Oltea Doamna ambele școli din orașul Iași, unde a îndemnat și determinat direct pe elevii și elevele menționatele instituțiuni școlare să nu se supună autorităților școlare și să suspende cursurile declarând grevă, îndemn și instigare directă care și-au avut urmare;

Având în vedere că faptul se dovedește cu martorii: Grecea Clemanța și Haneta Serghinte, cari prin depozitiile lor sub prestare de jurământ în fața instanței susțin că inculpatul a venit în dimineața zilei de 23 Ianuarie 1941 la Liceul de fete Oltea Doamna din Iași, unde a instigat pe eleve să suspende cursurile prin declarare de grevă, îndemn ce și-a avut efectul deoarece elevele au plecat dela școală iar cursurile s-au suspendat prin declararea grevei.

Că deasemeni din depozitiile informatorilor Ciutacu Gheorghe, Bizău Vasile și Ghiorgheu Ioan, precum și prin depozitia martorului Lupu Ioan directorul Liceului Internat Iași, audiat sub prestare de jurământ în instanță, se dovedește că inculpatul a venit în dimineața zilei de 23 Ianuarie 1941 la Liceul Internat Iași unde a îndemnat pe elevi la nesupunere față de autoritățile școlare și i-a determinat să suspende cursurile fapt ce a fost adus la îndeplinire prin declararea de grevă de către elevi;

Că însuși inculpatul recunoaște faptele mai sus arătate că au fost comise de el și că întreaga activitate desfășurată în orașul Iași se datorește împrejurării că era șeful organizațiilor școlare „Frățiile de Cruce”, din întreg orașul Iași și în această calitate în semn de protest față de acțiunea guvernului pentru înăbușirea rebeliunii, a determinat pe elevi să declare grevă și astfel cursurile să fie suspendate în școli;

Că față de dovezile expuse mai sus urmează a se reține ca stabilit în sarcina inculpatului faptele de:

„Instigare publică” p.p. de art. 327 C.P. combinat cu I.D. Nr. 856/938; pentru delictul de rebeliune contra funcțiunii publice.

Considerând că, în drept:

a) pentru faptul de instigare publică reținut de instanță în sarcina inculpaților:

1) Ionescu Ioan elev cl. V-a Liceul Național Iași și

2) Gafencu Valeriu student la facultatea de Drept din Iași sunt întrunite elementele constitutive ale delictului de instigare publică p.p. art. 327 C.P. comb. cu I.D. Nr. 856/938 deoarece:

Inculpații în calitate de conducători ai organizațiilor școlare Frățiile de Cruce din Iași, au instigat direct pe elevii Liceului Național, Internat și Liceul de Fete Oltea Doamna la nesupunere către legile și autoritățile școlare, determinându-i în ziua de 23 Ian. 941 să suspende cursurile;

Că această instigare a avut ca urmare declararea grevei de către elevii sus arătatelor licee;

Că deasemenea numiții inculpați i-au instigat pe elevii sus-arătatelor școli la ura contra unei naționalități în speță, la ura contra evreilor;

Că, în sfârșit rezultă și intențiunea delictuoasă a inculpaților din împrejurarea că aceștia cu voință i-au determinat pe elevi la grevă școlară și i-au instigat la ura contra evreilor ca un semn de protest contra guvernului și de solidarizare cu legionarii rebeli.

Având în vedere și D.L. Nr. 856/938:

Pentru aceste motive;

În unire în parte concluziile D-lui Procuror Militar,

TRIBUNALUL

Cu majoritatea de voturi, declară culpabil pe Ionescu Ion, elev cl. V-a la Liceul Național Iași, pentru faptul de „Instigare publică” prev. și pen. de art. 327 al.1, C.P., art. 144 C.P. și 177 C.J.M. comb. cu I.D. Nr. 856/938, fără acordare de circumstanțe atenuante.

Cu majoritate de voturi, declară culpabili pe : Stănilescu Apolo și Bârcă Ioan, ambii elevi la Liceul Național Iași, pentru faptul de „Rebeliune contra autorității” prev. și pen. de art. 261 comb. cu 258 C.P.

Cu majoritate de voturi declară culpabil pe Sotnițchi Silviu elev la Seminarul „Veniamin Costache” Iași, pentru faptul de „Răspândire de știri false”, prev. și pen. de art. 329 C.P. comb. cu art. 177 C.J.M. și I.D. Nr. 856/938, fără acordare de circumstanțe atenuante, și faptul de „Port ilegal de armă” p.p. de art. 32 și 10 din legea port armelor și 157 C.P. cu acordare de circumstanțe atenuante.

Cu majoritate de voturi, declară culpabil pe Gafencu Valeriu student la drept, Str. Păcurari Nr. 9 Iași, pentru faptul de „Instigare publică”, prev. și pen. de art. 327 al.1, C.P. comb. cu art. 177 C.J.M. și I.D. Nr. 856/938, fără acordare de circumstanțe atenuante.

Cu unanimitate de voturi, declară culpabil pe: Ionescu Horațiu, student la teologie, Căminul de teologie Str. Sărării Nr. 189 Iași, Ciutacu Gheorghe elev la Liceul Internat Iași, Andrieș Constantin elev la Liceul Național Iași, pentru faptul de „Port ilegal de armă” tot, fapt prev. și pen. de art. 32 și 10 din Legea port armelor, și art. 54. C.P. și art.157 C.P., cu acordare de circumstanțe atenuante.

Cu unanimitate de voturi, declară culpabil pe Gheorghiu Ioan, elev la Liceul Internat Iași, pentru faptul de „Port ilegal de armă”, prev. și pen. de art. 32 și 10 din Legea port armelor și art. 54. C.P., fără acordare de circumstanțe atenuante.

Cu majoritate de voturi, declară neculpabil pe Prof. Golimas Aurel, fost Director al Liceului Național, pentru faptul de „Instigare publică” prev. și pen. de art. 327 al.1, C.P.

Cu majoritate de voturi, declară neculpabil pe Prof. Nechita D., dela Liceul Internat Iași, pentru faptul de „Răspândiri de știri false” prev. și pen. de art.329 C.P.

Cu unanimitate de voturi, declară neculpabili pe: Măriuță Petru student la drept și pedagog la Liceul Internat, - Bizău Vasile elev la Liceul Internat Iași, - Ionescu Lucian și Dămătărcă Ion, ambii elevi la Liceul Național Iași, toți pentru faptul de „Port ilegal de armă”, prev. și pen. de art. 1 și 7 din Ord. Nr. 15/938 a C.4.A.

În consecință:

TRIBUNALUL

În numele legii,

HOTĂRĂȘTE

Cu majoritate de voturi, făcând aplicațiunea art. 327 al.1, C.P. art. 144 C.P. și art. 177 C.J.M. comb. cu I.D. Nr. 856/938, condamnă pe inculpatul Ionescu Ioan, elev cl. V-a la Liceul Național Iași, la 7 (șapte) luni închisoare corecțională, pentru faptul de „Instigare publică” prev. și pen. de art. 327 al.1, C.P. art. 144 C.P. și art. 177 C.J.M. comb. cu I.D. Nr. 856/938.

Cu majoritate de voturi, făcând aplicațiunea art. 261 C.P. combinat cu art. 258 C.P. comb. cu art. 144 C.P., art. 177 C.J.M. și I.D. Nr. 856/938, condamnă pe inculpații: Stănilescu Apolo și Bărcă Ion, ambii elevi la Liceul Național Iași, la câte 6(șase) luni închisoare corecțională fiecare, pentru faptul de „Rebeliune contra autorităților” prev. și pen. de art. 261 comb. cu art. 258 C.P.

Cu majoritate de voturi, făcând aplicațiunea art. 329 C.P. comb. cu art. 177 C.J.M. și I.D. Nr. 856/938, condamnă pe inculpatul Sotnițchi Silviu, elev la Seminarul „Veniamin Costache”, la 3(trei) luni și 1 (una) zi închisoare corecțională, pentru faptul de „Răspîndire de știri false” prev. și pen. de art. 329 C.P. comb. cu art. 177 C.J.M. și I.D. Nr. 856/938. – Deasemenea cu unanimitate de voturi, mai condamnă pe sus-numitul inculpat, la 500 (cinci sute) lei amendă, pentru faptul de „Port ilegal de armă”, prev. și pen. de art. 32 și 10 din Legea „Port armelor” și art. 157 C.P.-

Cu majoritate de voturi, făcând aplicațiunea art. 327 al.1, C.P. comb. cu art. 177 C.J.M. și I.D. Nr. 856/938, condamnă pe inculpatul Gafencu Valeriu, student la drept, Str. Păcurari Nr. 189 Iași; la 3 (trei) luni și 1 (una) zi închisoare corecțională și 2000 (două mii) lei amendă corecțională, pentru faptul de „Instigare publică”, prev. și pen. de art. 327 al.1, C.P., comb. cu art. 177 C.J.M. și I.D. Nr. 856/938.

Cu unanimitate de voturi, făcând aplicațiunea art. 32 și 10 din Legea port armelor, art. 54 C.P. și art. 157 C.P. condamnă pe: Ciutacu Gheorghe elev la Liceul Internat Iași, - Ionescu Horațiu student la teologie, Căminul Teologic Str. Sărării Nr. 189 Iași, - și Andrieș Constantin elev la Liceul Național Iași, la câte 1000 (una mie) lei amendă corecțională fiecare, pentru faptul de „Port ilegal de armă” prev. și pen. de art. 32 și 10 din Legea port armelor, art. 54 și 157 C.P.

Cu unanimitate de voturi, făcând aplicațiunea art. 32 și 10 din Legea port armelor și art. 54 C.P. condamnă pe inculpatul Gheorghiu Ioan, elev la Liceul Internat Iași, la 5000 (cinci mii) lei amendă corecțională, pentru faptul de „Port ilegal de armă” prev. și pen. de art. 32 și 10 din Legea port armelor, și art. 54 C.P.

Cu majoritate de voturi făcând aplicațiunea art. 320 al.3, C.J.M. și art. 4 pct.3 Pr. Penală, achită de orice penalitate pe Golimas Aurel, Profesor din Iași, pentru fap-tul de „instigare publică” prev. și pen. de art. 327 al.1, C.P. și Profesor Nichita Dtru din Iași, pentru faptul de „răspândiri false” prev. și pen. de art. 329 C.P.

Cu unanimitate de voturi, făcând aplicațiunea art. 320 al. 3, C.J.M. și art. 4 Pr.P. achită de orice penalitate pe: Măriuță Petru student la drept și pedagog la Liceul Internat Iași, -Bizău Vasile elev la Liceul Internat Iași, Ionescu Lucian elev la Lic. Național Iași și Dămătărcă Ion elev la Lic. Național Iași, pentru faptul de „Port ilegal de armă” prev. și pen. de art. 1 și 7 din Ord. Nr. 15/938 a C.4.A.

Deasemenea, făcând aplicațiunea art. 32 Pr. Penală, disjunge afacerea privi-toare pe inculpații: Stănescu Mihail și Cireș Petru, ambii elevi la Liceul Kogălniceanu din Iași, și Simionescu C. dela Magazinul Consumul Alimentare, Str. Ștefan cel Mare Iași, spre a fi judecați ulterior, procedura nefiind completată.

Data și citită în ședință publică, astăzi 25 Mai 1941.

Spre neschimbare această sentință s-a semnat de noi:

PREȘEDINTE

Lt. Colonel Magt.,
indescifrabil

Lt. Colonel,
Cpt. Magt.,
JUDECĂTORI: Cpt. Magt.,
Căpitan,

GREFIER Cl. III-a,

5.

Dat în fața noastră
Șeful Patrulei
indescifrabil

23.XI.1941

Declarație,

Subsemnatul Valeriu Gafencu, student în anul II al Fac. de Drept din Iași, de-clar următoarele:

În urma prăbușirii regimului legionar, introdus în Țara noastră la 6 Septembrie 1940, când Mișcarea Legionară a suferit cea mai mare pată în curățenia ei, mi s-a in-tentat un proces de participare la rebeliune, a cărei sentință a fost de condamnare.

În timpul executării pedepsei mi-am dat seama de următoarele realități de fapt.

Mișcarea Legionară e foarte bună, însă nu a putut să dea rezultatele așteptate de către opinia românească, pentru faptul că nu a avut oameni care s-o reprezin-te după omorârea elitei legionare în prigoana regimului inaugurat de Armand Călinescu.

Atunci a fost măcinată prima linie reprezentativă a Legiunii, rămânând legio-nari de mână a doua, mai slabi ca moral, departe de linia de conduită a Căpitanului.

Însuși Mareșalul Antonescu a înțeles toată realitatea legionară, pe care a trăit-o. Chiar Dl Mareșal Antonescu știe prea bine, că doctrina Mișcării Legionare este f. bună, dovadă e declarația făcută la sfârșitul rebeliunii,

„Că va înființa o nouă Mișcare Legionară, în care vor intra toți românii curați la suflet și corecți”.

Dl Mareșal Antonescu n-a interzis din aceste motive nici literatura legionară.

Spre durerea generației noastre tinere, el n-a fost înțeles de către cei ce ne-au reprezentat odată, așa că azi noi tineretul suntem sortiți a suferii, păcatele altora.

În închisoare mi-am dat seama că Mișcarea nu va da rezultate bune, decât numai în cazul când va avea în rândurile ei pe toți Românii curați și necompromiși sufletește.

Un adevăr pe care l-am recunoscut și în fața justiției, este că eu cred în doctrina Mișcării Legionare.

Din aceste motive, doresc cu toată ființa mea, ca Ea să fie reabilitată.

Mi-am dat seama, că între Legiune și Armata Țării există un fel de ruptură din cauza celor ce și-au dat aere de legionari, compromițând Mișcarea.

Toate acestea, m-au făcut, ca imediat ce am ieșit din temniță, să mă retrag la munte și să mă gândesc, cum s-ar putea să contribui și eu cu ceva, la reabilitarea Legiunii?!

Am stat la munte, până la realipirea Basarabiei, când m-am dus în mijlocul familiei mele sfârțecate.

Am stat acasă vo lună de zile, revenind în preajma examenelor pe care le-am luat.

Deoarece după cum am semnalat mai sus, țin cu tot sufletul meu, ca Mișcarea Legionară să fie reabilitată, (E un legământ al meu față de cel mai bun prieten pe care l-am pierdut pe front – Căpitanul dela Șc. Superioară de Război, Felix Gu..., am făcut imprudența de a mă împrieteni cu elevul din Liceu Militar, Paul Miron. Fiind un elev f. inteligent și cu sincere gânduri pentru neam și țară, am stat de vorbă cu el Vineri iar apoi azi, discutând unele chestiuni legionare.

Eu n-am mai activat în Legiune după executarea pedepsei, pentru faptul, că în închisoare am întâlnit zeci de borfași din București, care-și dădeau aere de legionari, compromițând cu totul acest nume.

Pentru acestea mi-am zis, ca mai bine să stau deoparte, să aștept sfârșitul războiului, pentru că mai presus de orice, e țara în joc. Dar, am vrut să lămuresc pe cât posibil pe unii Domni Ofițeri sau elevi de liceu militar, că Mișcarea nu e rea și nu e contra armatei noastre și a țării.

Pentru acestea, i-am spus lui Paul Miron pe care mi-l socot un prieten bun, să cheme pe câțiva elevi la câmp, unde să vorbesc cu ei!

Ispita însă, (căci îmi era dragă ședința legionară), m-a făcut să încerc a ține cu ei, chiar o ședință, nu o singură consfătuire.

N-am urmărit niciun gând rău pentru Națiunea mea.

Vina nu o poartă acești elevi, ci eu care i-am adus în situația penibilă, f. grea de azi.

Sunt f. îndurerat că-i prilejuiesc mamei și surorilor mele atâta durere, dar poate că dacă nu vrea nimenea să înțeleagă că eu cred în binele acestei Mișcări și acestui neam, poate mă înțelege Dumnezeu.

Declar din nou, că eu ședințe legionare n-am făcut de când sunt interzise, azi e prima greșală pe care am făcut-o. O regret pentru faptul că i-am făcut să sufere pe atâția elevi nevinovați și curați la suflet.

Era la începutul ședinței, la apelul Morților legionari când am fost surprinși.

Mă doare sufletul când văd că trebuie să suferim atâtea, pentru un ideal atât de curat și măreț.

Acestea declar și semnez propriu.

Valeriu Gafencu.

6. ROMÂNIA
CURTEA MILITARĂ A CORPULUI 4 ARMATA
SENTINȚA Nr. 2374/941

Astăzi anul una mie nouă sute patru zeci și unu, luna Decembrie, ziua două, Curtea Marțială a C.4.A. întrunită în ședință publică, în compunerea următoare:

PREȘEDINTE: Lt. Colonel Magt. Rudeanu Corneliu

Maior Magt. Ulea Traian

JUDECĂTORI:

Căpitan rez. Ionescu Hristodor

PROCUROR INSTR. MILITAR: Locot. Magt. Rez. Ioachim C.

GREFIER: Slt. Magt. rez. Grozea Laurențiu.

Având în vedere că dispozițiunile art. 67 și 71 C.J.M. au fost păzite, Președintele fiind numit prin D.M. Nr. 1209/941, membrul judecător magistrat fiind numit prin D.M. Nr. 1471/941, iar membrul judecător nemagistrat prin Decizia Nr. 5911/941 a Comand. 4 Teritorial.-

Văzând că nu există nici un caz de incompatibilitate din cele prevăzute de art. 19-21 C.J.M.:

Văzând procesele verbale din 30 Noiembrie 1941, prin care Președintele fixează pentru astăzi, pe baza art. 253-256 C.J.M. judecarea procesului privitor pe:

1. Gafencu Vasile, student din Iași, Str. Florilor Nr. 10.-

2. Burlibașa Mircea, din Iași, elev cl. V-a Lic. Militar Iași.

3. Miron V. Paul din Iași, " " " " "

4. NițăP. Ilie " " " " "

5. Onică Mihai " " " " "

6. Păstrăvanu Traian din Iași " " " "

7. Mihăilescu Vasile " " cl. III " "

pentru faptul de: „CRIMĂ” prev. și pen. de art. 5 și 7 al. 1.

din D.L. Nr. 236/941, - pentru primii trei inculpați și art. 7 al. II.

comb. cu art. 5 din D.L. Nr. 236/941, pentru ultimii patru inculpați.

Ședința fiind deschisă, Președintele a ordonat să se introducă învinuiții, care s-au prezentat liberi și fără fiare, însă sub pază, asistați de apărătorii lor aleși, Domnii Avocați: C. Simionescu, N. Rodoș, Gh. Chiper, D. Luca, N. Zguroiu și Spiru Dtru, toți din Iași.-

S-a dat cuvântul Dlui Procuror Militar, care în rechizitoriul său a cerut aplicarea art. 5 și 7 al.1. din D.L. Nr. 236/941 pentru primii trei inculpați și art. 7 al. II. comb. cu art. 5 din D.L. Nr. 236/941, pentru ceilalți patru inculpați, -prin aceea că inculpatul Gafencu Valeriu împreună cu elevul Burlibașa Mircea și Miron Paul au constituit o asociație clandestină de natură politică legionară și în după amiaza zilei de 23 Noiembrie 1941, s-au întrunit în ședință secretă în via fotă Weisbuch dela Nord Iași. La această întrunire legionară au participat și elevii Onică, Niță, Păstrăvanu și Mihăilescu. Toți au luat parte la deschiderea ședinței fără nici o împotrivire supunându-se tuturor formalităților prevăzute de doctrina legionară. Toți au ridicat mâna în semn de salut legionar și au strigat „Prezent” când studentul Gafencu Valeriu făcea apelul morților legionari.

S-a dat cuvântul apărărilor pentru pronunțarea apărării cât și învinuiților care au avut cei din urmă cuvântul și care au susținut:

DI. Avocat Spiru din partea inculpatului Valeriu Gafencu, referindu-se la faptul imputat acestuia, a arătat că el – inculpatul – n-a căutat cu nimic să distrugă pe inculpații elevi, ci a fost expansiune sufletească și a se lua de bună declarația lui și

de va fi cazul să fie condamnat a cerut ca să se țină seamă de toate împrejurările astfel ca pedeapsa ce i se va aplica să nu fie pentru el o distrugere.

DI. Avocat Gh. Chiper din partea inculpatului Paul Miron, arată că a fost vorba de o excursie între inculpați, Șeful de Post susține însă că a fost o ședință legionară, ori declarația Sergentului Major Gherghișan se singularizează, fiindcă nu sunt alte dovezi care s-o întărească. Faptul astfel cum este stabilit nu se încadrează în textele D.L. Nr. 236/941, pentru că în vie nu a fost constituită nici o asociațiune, etc., tentativă nu este și nici nu este prevăzută de legiuitor, de unde rezultă că legiuitorul s-a gândit numai la fapte cert comise iar nu la un fapt ca al inculpaților de azi, care ar putea fi cel mult socotit ca acte preparatorii, dar care acte nu sunt pedepsibile de citatul Decret Lege. Cere achitarea tuturor inculpaților.

DI. Avocat N. Zguroiu pentru inculpații Valeriu Gafencu și Paul Miron, cum și pentru Burlibașa Mircea, referindu-se la faptele imputate acestora și analizându-le, susține că nu se pot deloc încadra în vreunul din articolele D.L. Nr. 236/941, pentru că prin acea întrunire, dacă i se zice așa, nu s-a constituit o asociație din cele interzise, nu au format un cuib, loji masonice, etc. Faptul că V. Gafencu a strigat numele morților: Căpitanul, Moța, Marin și alții, iar ceilalți ar fi răspuns „prezent” nu constituie un act contra Siguranței Statului și n-au torpilat deci prin aceasta siguranța Statului.

Legiuitorul s-a gândit și s-a preocupat prin D.L. Nr. 236/1941, pentru sancționarea acelor se constituiesc nuclee, loji masonice, etc., care au de scop și tind la subminarea Statului iar nu la un fapt ca cel imputat inculpaților și care nu constituie decât cel mult o contravenție la ordonanța C.IV.A. Dar toți acești elevi inculpați sunt complet străini de mișcarea legionară, în care n-au activat niciodată și că faptul că s-au adunat toți și au căutat ca să se recreeze într-o vie, unde au discutat chestiuni copilărești, nu constituie aceasta o infracțiune. Cere a se da în cauză o hotărâre dreaptă, în sensul ca toți inculpații să fie achitați de orice penalitate, sau în cel mai rău caz să li se aplice câte o mică amendă, pentru contravenție la ordonanța C.4.A.

CURTEA

Cu unanimitate de voturi declară culpabili pe:

1./ Studentul Gafencu Valeriu din Iași Str. Florilor Nr. 10.

2./ Burlibașa Mircea elev cl. V-a Liceul Militar Iași.

3./ Miron V. Paul elev cl. V-a Liceul Militar Iași.

4./ Niță P. Ilie elev cl. V-a Liceul Militar Iași.

5./ Onică Mihai elev cl. V-a Liceul Militar Iași.

6./ Păstrăvanu Traian elev cl. V-a Liceul Militar Iași și

7./ Mihăilescu Vasile elev cl. III-a Liceul Militar Iași

primii trei pentru „Crima de Constituire de Asociațiune și activitate legionară potrivit ordinii existente în Stat prev. și penal de art. 5 și 7 al. 1 din Decretul Lege Nr. 236/941; iar pentru ultimii patru „Crima de participare la o adunare a unei asociațiuni cu caracter legionar potrivit ordinii existente în Stat” prev. și penal de art. 5 și 7 al. II din Decretul Lege Nr. 236/941.-

De asemenea cu unanimitate de voturi declară că sunt circumstanțe atenuante numai pentru inculpații: Niță P. Ilie, Onică Mihai, Păstrăvanu Traian și Mihăilescu Vasile. Pentru restul inculpaților instanța cu unanimitate de voturi declară că, nu sunt circumstanțe atenuante în favoarea lor.

În consecință

CURTEA

În numele legii

HOTĂRĂȘTE

Cu unanimitate de voturi făcând aplicațiunea art. 5 și 7 al. 1 din D.L. Nr. 236/941, și art. 326 C.J.M. condamnă pentru „Crimă de constituire de asociațiune și activitate legionară potrivnică ordinei existente în Stat” prev. și penal de art. 5 și 7 al. 1 din D.L. Nr.236/941, pe următorii infractori:

1./ Studentul Gafencu Valeriu din Iași Str. Florilor Nr. 10, la 25 (două zeci și cinci) ani muncă silnică și 1.000 (una mie) lei cheltuieli de judecată.

2./ Burlibașa Mircea elev cl. V-a Liceul Militar Iași și

3./ Miron V. Paul elev cl. V-a Liceul Militar Iași, ambii la câte 15 (cinci spre zece) ani muncă silnică și 500 (cinci sute) lei cheltuieli de judecată fiecare.

II. Cu unanimitate de voturi făcând aplicațiunea art. 5 și 7 al. II din D.L. Nr. 236/941, și art. 326 C.J.M. și art. 157 C.P., condamnă pentru „Crima de participare la o adunare a unei asociațiuni cu caracter legionar potrivnică ordinei existente în Stat prev. și penal de art. 5 și 7 al. II din D.L. Nr. 236/941, la câte 3 (trei) ani închisoare corecțională și 300 (trei sute) lei cheltuieli de judecată, pentru fiecare, cu acordarea de circumstanțe atenuante pe următorii inculpați:

4./ Niță P. Ilie elev cl. V-a Liceul Militar Iași.

5./ Onică Mihai elev cl. V-a Liceul Militar Iași.

6./ Păstrăvanu Traian elev cl. V-a Liceul Militar Iași și

7./ Mihăilescu Vasile elev cl. III-a Liceul Militar Iași.

Data și citită în ședință publică astăzi 5 Decembrie 1941.

Spre credință această hotărâre s-a semnat de noi.

PREȘEDINTE

Lt. Colonel Magt.

indescifrabil

MAIOR MAGT.

JUDECĂTORI:

CĂPITAN REZ.

Hristodor Ionescu

GREFIER

SBL.REZ.MAGT.

Grozea Laurențiu

7. Nr. 13308
1944 luna Noiembrie ziua 23
PENITENCIARUL PRINCIPAL AIUD

către

Parchetul Curții Marțiale C.I.T.
Secția II-a
BALȘ

La ordinul Dvs. Nr. 34638 din 2 Octombrie 1944 prin care ne faceți cunoscut să punem în libertate pe deținutul Gafencu Valeriu ca unul ce i s-a amnistiat fapta, avem onoarea să vă face cunoscut că numitul fiind condamnat pentru politică Legionară, credem că eronat ni s-a trimis ordinul Dvs. de mai sus.

Bine voți să cunoaște că avem instrucțiuni în acest scop de a nu elibera condamnați pentru politică legionară prin Decretul de Amnistiere Nr. 1629/1944.

Vă rugăm să binevoiți să dispune.

ADMINISTRATOR
Andrei Tudose

Secretar
Ghe. Topoloveanu

Alexandru Florian - Prof. univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, director general, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului în România „Elie Wiesel”

Family Background, Gender and Reading Achievement in Romania¹

■ SEBASTIAN ȚOC

[National University of Political Science and Public Administration, Bucharest]

■ ANDREEA GHEBA

[National University of Political Science and Public Administration, Bucharest]

Abstract

In the last years, Romania formally tried to overcome the problems related to inequality of opportunity in education. This paper examines the role of home resources and gender in determining academic performance. Based on secondary data drawn from Progress in International Reading Literacy Study we suggest that both gender and home resources have a significant impact on the reading achievement of students. The existing work operationalizes the differences in reading achievement as an indicator for life chances, being proportional with economic success later in life. Our findings contradict ideas about equality of opportunity promoted by the official curriculum regarding the individual merit as the main factor that places students in privileged social positions.

Keywords

gender; home resources; academic achievement; primary school students; Romanian educational system

Context

Student achievement can be determined by many factors within the educational context. The literature focus on factors related to students, teachers, school resources, family background and official or hidden curriculum. Studies in the sociology of education have primarily focused on social-class differences in education. Following King (2007), we recognize that Weberian treatment of class chances in education could be an important starting point in the analysis of gender and social class inequalities in education. Education is to be understood as a resource for which individuals and groups compete². We approach the subject from a sociocultural perspective,

1 This paper is a result made possible by the financial support of the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project number POSDRU/159/1.5/S/134650 with the title „Doctoral and Postdoctoral Fellowships for young researchers in the fields of Political, Administrative and Communication Sciences and Sociology”

2 Ronald King, „Sex and social class inequalities in education: a re-examination”, in *Education and Society. 25 years of the British Journal of Sociology of Education*, Len Barton (ed.), (Routledge, London, 2007), 116-117

which states that knowledge (including the official school knowledge), and gender are socially constructed³. Also, the concept of power is important since there are historical power relations that disadvantage most women and most working class individuals, and favor most men and those in the middle class.

Education plays an important role in earning higher earnings. Hatos⁴ demonstrates that graduating from a university in Romania makes your income 30% higher compared to those who only finish high-school. At the same time, parents and students must pay to benefit from the opportunities offered by the educational system. Therefore, while on the one hand education determines better earning opportunities, it is the latter which can guarantee a better education. After the collapse of the communism in 1989, education system reform became one of the political priorities at that time. The curriculum reform was conducted in different time phases, starting from the reparatory phase of changes in education ideology, and continuing with the construction of a new curriculum. This was followed by the introduction of alternative textbooks and the change in the nature of evaluation⁵. Until the late '90s, the discussions about equality of opportunity were only framed within the public discourse. The researchers who formulated recommendations for public policies suggested that „it is necessary to apply the principles of social equity and equality of chances in education no matter the social background, ethnicity or intellectual capacity”⁶.

In the area of the sociology of education researchers focus on understanding how school structures influence students. They ask questions about the impact of education on graduate students, or about the phenomenon of social and cultural reproduction, which takes place throughout the education system⁷. Generally, the fundamental research question in the sociology of education is: „What causes social-class inequalities in achievement at school and what can be done about it?”⁸. Social, economic, and cultural factors prevent some individuals to perform well in school and therefore implicitly hamper the chances to obtain important occupational positions, as there is a strong connection between the individuals' education and positions in the post-industrial society.

This paper contributes to the understanding of the role that family background plays in reading achievement for primary school students in Romania. We assume that reading achievement is related to academic achievement later in school. Reading achievement is considered a competence or a form of linguistic capital⁹, which is of particular importance in the first years of schooling. The paper is also important in the context of the *sui-generis* transition process in post-communist Romania. Rado¹⁰ considers that the rapid change from a society with a high degree of anticipation to the unpredictable post-communist Romania was difficult

3 Jill Blackmore, „Educational organizations and gender in times of uncertainty” in *The Routledge International Handbook of the Sociology of Education*, Michael Apple, Stephen Ball and Luis Armando Gandin (eds.), (London and New York: Routledge, 2010)

4 Adrian Hatos, *Sociologia educației*, (Iași: Polirom, 2006), 93-95

5 Lazăr Vlasceanu (ed.), *Școala la Râscruc. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu*. Studiu de impact, (Iași: Polirom, 2002), 865

6 Vlasceanu, *Școala la Râscruc*, 874

7 Theodore Wagaenaar, „The Sociology of Education” in *21st century sociology: A reference handbook*, Clifton D. Bryant, Dennis Peck (eds.), (Thousand Oaks, California: Sage Publication Inc., 2007), 311-312

8 Roy Nash, *Explaining Inequalities in School Achievement, A Realist Analysis*, (Ashgate Publishing Limited, 2010), 2

9 Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron, *Reproduction: In education, Society and Culture*, (London: Sage Publications, 1977), 72-73

10 Peter Rado, *Transition in Education: policy making and the key educational policy areas in the Central-European and Baltic countries*, (Budapest: Open Society Institute, 2001), 11-15

to manage by the population and thus adaptation was not easy. Also, the increasing economic inequalities in the last 20 years¹¹ affected an important part of the population who started to question the efficiency of the education system in overcoming the problems related to equality of opportunity. We think that class is predominantly gendered and that the intersection between class, gender and ethnicity can determine the reproduction of inequalities in academic achievement.

Reproduction theories developed on the challenge of the functionalist perspective. Scholars in the functionalist tradition believe that the capitalist society is based on meritocracy, and education is a decisive factor considered by headhunters later on¹². This contestation started with debates about the official curriculum, which was considered an instrument that serves the interests of those who have power. Moreover, there were claims that the system helps the privileged groups perform better in school and maintain control over others¹³. Bourdieu and Passeron¹⁴, Bernstein¹⁵ and Apple¹⁶ argue that the organization of knowledge, the ways in which it is transmitted and the evaluation process are of crucial importance in the reproduction of class relation in capitalist societies.

In the work of Bowles and Gintis¹⁷ correspondence theory is at the core of their analysis. They emphasize that there is a correspondence between the structural relations in the capitalist society and those in school settings. In other words, there is a direct connection between school and workplace. Bourdieu and Passeron¹⁸ describe the process of cultural reproduction, arguing that the concept of cultural capital is a form of knowledge transferred from one generation to another through families and schools, connecting the former to the official curriculum. Therefore, the acquisition of knowledge is influenced by family background and by the pedagogic activities of the parents. Some families construct a pedagogic context and at the same time, they introduce their children to the 'official pedagogic communication'¹⁹. Bernstein's theoretical work²⁰ provides an important framework for analyzing how the linguistic codes used in school disadvantage the members of the working class students. Apple²¹ pleads against „the racially gendered, class-specific nature of knowledge as evidenced in the ways it privileges the voices of dominant groups“. There is no doubt that analyzing how school contributes to the reproduction process needs a more complex research design that cannot be developed in the present paper. This analysis will focus on the equality of opportunity,

11 Cătălin Zamfir, Ce fel de tranziție vrem? Analiza critică a tranziției II. *Raportul social al ICCV*, no. 5, 2012

12 Talcott Parsons, „The school class as a social system: some of its functions in American society“, *Harvard Educational Review*, Vol. 29 (1959): 304-309

13 Michael Young (ed.), *Knowledge and control: New directions for the sociology of education*, (London: Collier-Macmillan, 1971)

14 Bourdieu and Passeron, *Reproduction*

15 Bernstein Basil, *Class, codes and control: Towards a theory of educational transmission*, (London: Routledge, 1975)

16 Apple Michael, *Ideology and curriculum*, (Boston: Routledge Kegan Paul, 1979)

17 Bowles Samuel, Gintis Herbert, *Schooling in capitalist America: Educational reform and the contradictions of economic life*, (New York: Basic Books, 1976)

18 Bourdieu and Passeron, *Reproduction*

19 Basil Bernstein, *The Structuring of Pedagogic Discourse. Vol IV: Class, Codes and Control*, Routledge, London, 2003, 204-207

20 Bernstein Basil, *Class, codes and control: Theoretical studies towards a sociology of language*, (London: Routledge, 1971); Bernstein Basil, *Class, codes and control: Applied studies towards a sociology of language*, (London: Routledge, 1973); Bernstein Basil, *Class, codes and control: Towards a theory of educational transmission*, (London: Routledge, 1975)

21 Douglas Brown, „Apple Michael, Social Theory, Critical Transcendence, and the New Sociology: An Essay“, In *Education*, 17, No. 2 (2011): 4

as defined by Coleman: „A fourth type of inequality may be defined in terms of consequences of the school for individuals with equal backgrounds and abilities. In this definition, equality of educational opportunity is equality of results, given the same individual input”²².

Most studies were conducted in the US and UK, where the social class gap for achievement is significant, and remained constant during the last 40 years. In the UK, educational attainment is linked with parents' occupation, education and income²³. Scholars admit that this gap is enlarged by other factors, such as race, ethnicity or gender. For example, King²⁴ thinks that teachers make a clear distinction between boys and girls and also distinguish between their social backgrounds. The referential 'Coleman report' (1966) discovered the relatively small importance of school resources and teacher characteristics in students' achievement. Alternatively, he highlighted the importance of family background, which he defined through factors such as family residence and mobility; parents education; the structural integrity of the family; the size of the family; the presence of reading materials at home; prevalence of in-house conversations on school issues; parents involvement in school affairs²⁵. Bourdieu and Passeron (1977) argue that variables such as social origin or sex are related to language test performance. More recently a meta-analysis using the journal articles published between 1990 and 2000 found that socio-economic status has a medium to strong effect on academic achievement²⁶. For the current analysis we investigate home resources, including parents' level of education and occupation, and gender as two of the most often used predictors in relation to school performance.

Early studies of family background on school performance did not use gender as a valid explanatory variable. Besides, before 1970 most of the studies were based on boys' samples in US and UK²⁷. Also, when researchers focused on gender, they studied male domination in academic achievement and in obtaining high educational qualification. Today, in Western countries, gender plays an important factor in the analysis of school performance, considering that gender gap is closing²⁸. In UK, US, and Australia important studies on causes for underachievement of boys were conducted²⁹. Still, this should not be interpreted as „all boys are underachievers and all girls perform well at school”. For a complete analysis it is also important to take seriously the role of class. In Romania, there is evidence that gender stereotypes affect school performance, but its manifestation varies based on the field of study. Girls achieve better than boys at humanities and boys obtain better results than girls in sciences³⁰. Gender roles are strengthened by the attitudes and expectations of teachers for the subjects where boys and girls perform best. Nevertheless,

22 James Coleman, „The concept of equality of educational opportunity”, *Harvard Educational Review*, 38, (1968): 14

23 Emma Perry, Francis Becky, *The Social Class Gap for Educational Achievement: a review of the literature*, RSA Projects, (2010), 5

24 Ronald King, „Sex and social class.”, 120

25 James Coleman, *Equality of educational opportunity*, (Washington DC: U. S. Government Printing Office, 1966), 298-302

26 Selcuk Sirin, „Socioeconomic status and academic achievement: A meta:analytic review of research”, *Review of Educational Research* 75 (2005)

27 Lawrence Saha, „Sociology of Education”, in *21st Century Education: A Reference Handbook*, Thomas Good (ed.), Sage, 2008

28 Saha, „Sociology of Education”

29 Lawrence Saha, „Sociology of Education”, Emma Perry, Francis Becky, *The Social Class Gap for Educational Achievement: a review of the literature*, RSA Projects, 2010,

30 Magdalena Balica, Lucian Voinea, Mihaela Jigău, Irina Horga, Ciprian Fartușnic, *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*, (București: Institutul de Științe ale Educației, 2004), 81

curriculum is also a key element. Ștefănescu and Grunberg³¹ observed that school has various instruments that perpetuate gender roles and stereotypes and identified curriculum as one of them. This has consequences not only in the educational environment for the short term (competences are developed differently, based on gender, so that certain domains become either male or female dominated) but also in the long run, as it impacts on both the public and private interactions of the individual. Researchers consider that equal opportunities in education can be guaranteed only if gender is taken into account.

Method

We use data from student background file from PIRLS 2011 for the case of Romania. PIRLS 2011 is the third cycle of Progress in International Reading Literacy Study and collects data to provide information on trends in reading achievement of fourth-grade students worldwide³². This test measures the ability to read for literary experience and the ability to read and use information in a pragmatic way³³. Besides the achievement test, we use data from questionnaires answered by students, parents, teachers and school directors³⁴. The authors argue that reading achievement influences the future of individuals, economic welfare, and an active participation in the society³⁵. The results are reported on the PIRLS scale from 0 to 1000, but most of the time students obtain scores ranging between 300 and 700. For instance, the Romanian average for PIRLS is 502, while the best average score was obtained by Hong Kong (571).

We analyzed some of the most important predictors for overall reading achievement considering the following directions: interpretation; integration; and evaluation, which we consider as influential for the future academic performance of students. The predictors are gender; home resources for reading (including parents education or parents occupation); parents reporting on their reading habits; and involvement of parents in early literacy activities with their children.

Gender Differences IN Reading Achievement

An independent-samples t-test was conducted to compare reading achievement based on gender. There is a significant difference in the reading achievement score for boys and girls: $t=6,47$ ($df=4646$)=; $p<0,001$: $r=0,09$. Girls scored somewhat higher than boys in reading achievement, which validates international results obtained during the last decade.

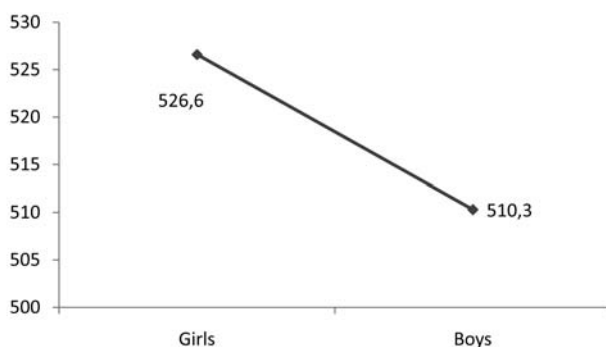
31 Doina Olga Ștefănescu and Laura Grunberg, „Manifestări explicite și implicite ale genului în programele și manualele școlare” în *Școala la Răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu. Studiu de impact*, Lazăr Vlasceanu (ed.), (Iași: Polirom, 2001), 122

32 The description of the study can be found here: <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/index.html>

33 Ina Mulis et al, *PIRLS 2011 International Reading Results in Reading*. TIMS & PIRLS International Study Center, 2012, 6

34 For more information visit: <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/international-contextual-q.html>

35 Ina Mulis et al, *PIRLS 2011 International Reading Results in Reading*. TIMS & PIRLS International Study Center, 2012, 1

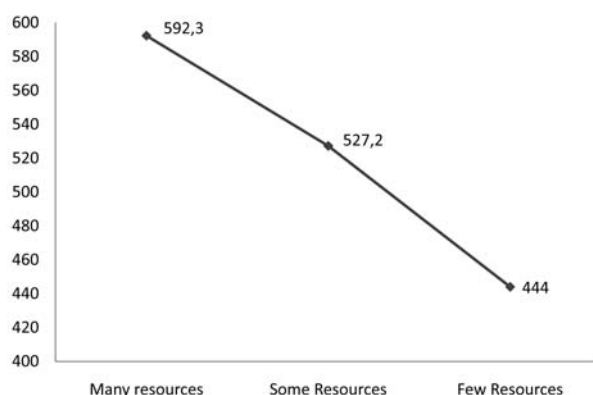

Home Resources

Home resources learning scale was created using: parents' education; parents' occupation; the number of books available at home; and study supports (availability of an internet connection and their own room). There is a high correlation between *home resources scale* and *reading achievement* ($r=0.54$, $p<0.01$), meaning that having many home resources increases the probability of obtaining good scores in the reading test. In other words, students living in an environment with more resources have a larger probability of obtaining higher scores at the reading test.

Also the crosstab below shows a linear pattern. Using home resources index which contains three ordinal categories created by PIRLS, we can observe that those who have a small numbers of home resources obtain smaller scores compared to those who have some or many home resources.

Home resources	N	Mean reading score	Std. Deviation	Std. Error
Many resources	446	592,31	58,97	2,38
Some Resources	3209	527,24	74,39	3,78
Few Resources	814	444,05	86,43	2,10
Total	4469	518,58	85,37	2,47

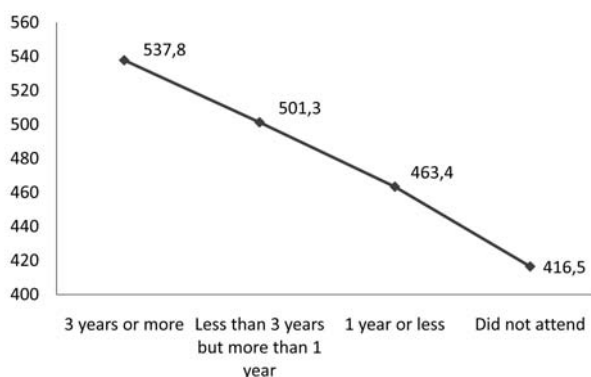

A Pearson product-moment correlation coefficient was computed to assess the relationship between reading achievement and the fact that the parents of

students reported they like reading, on one hand, and that they engaged in early literacy activities with their children, on the other hand. First, there is a medium to high correlation between *reading achievement* and the fact that *the parents of students report that they like reading*³⁶ ($r=0.35$, $p\text{-value}<0.01$). Second, the same link can be observed between *reading achievement* and the fact that *parents engaged in early literacy activities with their children before beginning primary school*³⁷ ($r=0.34$, $p\text{-value}<0.01$). Also, there is a significant correlation between parents engaging in literacy activities with their children and reporting they like reading ($r=0.54$, $p<0.01$).

Attending pre-primary education could equally give students an early start in school. Knowing that family background has an important effect on student achievement, attending kindergarten could be an important factor in overcoming children disadvantages (see descriptive statistics below).

Student Attended Preschool	N	Mean reading score	Std. Deviation	Std. Error
3 years or more	2714	537,84	76,01	1,45
Less than 3 years but more than 1 year	1394	501,38	84,80	2,27
1 year or less	151	463,41	85,007	6,91
Did not attend	235	416,59	97,007	6,32
Total	4494	517,69	86,09	1,28

Bearing in mind that each of the factors mentioned above matter in the reading achievement of students, we used a linear regression analysis in order to understand the overall common effect of the predictors and to see which one important. Thus, the response variable is the overall reading achievement, while the explanatory variables are home resources scale; parents reading degree scale; involvement of parents in early literacy activities before the beginning of primary school; and gender. R-squared is 0.31, which implies that the model explains 31% of the variability of response variable around the mean. Concerning individual coefficients,

36 A scale according to responses from parents to seven statements about reading and how often they read for enjoyment (Mulis 2012, 10). The level of measurement of this scale is continuous.

37 A scale according to responses from parents, to nine statements about having done activities with their children, such as playing with alphabet toys, reading out loud, writing letters or words etc. (Mulis 2012, 11). The level of measurement of this scale is continuous.

the most important is home resources (Beta=0.469). All in all, results suggest that having home resources, being a girl and having parents who like reading and are co-involved in early literacy activities increases the probability of having a higher score in student reading achievement.

Response variable: Overall Reading Achievement

R	R Squared	Adjusted R Squared	Std. Error of the Estimate
,557	,310	,309	70,88

Coefficients

Model	B	Std. Error	Beta	t value	Sig
(Intercept)	292,494	6,008		48,687	,000
Home resources	19,624	,640	,469	30,651	,000
Gender (0- female; 1 male)	-14,064	2,131	-,082	-6,601	,000
Early literacy activities before beginning primary school	2,445	,546	,069	4,477	,000
Parents like reading	2,796	,644	,069	4,344	,000

Discussion

The research was designed to explore the role of family background and gender in reading performance. The variables are part of the *Progress in international reading literacy study* (PIRLS). We used student background file database in PIRLS, for the case of Romania.

The results of the study revealed that home resources scale – which includes education and occupation of parents, the number of books available home, and study supports (availability of an internet connection and their own room) – is a strong predictor for reading achievement. In other words, having parents with higher education and occupations that ensure higher earnings, a big number of books at home and study support from your parents makes one more likely to obtain better results in reading achievement. Also, gender is an important variable in predicting reading achievement and girls are more likely to obtain good results than boys. This can be due to the fact that girls are generally encouraged to follow humanities, which could bring into discussion a „segregation“ process meaning that a very small number of girls choose to specialize in engineering, mathematics or informatics. The multiple causes behind this process range from individual attitudes towards these academic fields to the influence of education curriculum on individual perception of sciences³⁸. The disadvantages deriving from this are mostly manifested in the choice limitations once they find themselves on the labor market. In other words, graduates with science degrees tend to earn more than graduates with arts degrees³⁹.

The discussion on attending pre-primary education and the engagement of parents in early literacy activities with their children before beginning primary school is also important. This influences reading achievement of students and thus the linguistic competence which is most of the time linked with academic

38 Ayalon Hanna, „Women and Men Go to University: Mathematical Background and Gender Differences in Choice of Field in Higher Education“, *Sex Roles*, 48, (2003), 228

39 Hanna Ayalon, „Women and Men“, 227

achievement. The results show that attending kindergarten could be an important factor in overcoming children disadvantages, in the context that the social origin and family background determine to a great extent, differential chances of success and failure.

Although all factors included in this analysis are instrumental in reading achievement, home resources scale is by far the most important explanatory variable for reading achievement. Available data suggests that inequalities in social background develop during the first years of school, when it is theoretically easier to equalize reading competencies, compared to the second half of the primary school cycle and secondary school. Consequently, schools do not take the role of reading competencies equalizers, which perpetuates inequalities in opportunities for Romanian students.

BIBLIOGRAPHY

- AYALON, Hanna, „Women and Men Go to University: Mathematical Background and Gender Differences in Choice of Field in Higher Education”, *Sex Roles*, Vol. 48, No. 5-6, 2003, 277-290
- APPLE, Michael, *Ideology and curriculum*, Routledge Kegan Paul, Boston, 1979
- BALICA Magdalena, Voinea Lucian, Jigău Mihaela, Horga Irina, Fartușnic Ciprian, *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*, Institutul de Științe ale Educației, București, 2004.
- BERNSTEIN Basil, *Class, codes and control: Theoretical studies towards a sociology of language*, Routledge, London, 1971
- BERNSTEIN Basil, *Class, codes and control: Applied studies towards a sociology of language*, Routledge, London 1973
- BERNSTEIN Basil, *Class, codes and control: Towards a theory of educational transmission*, Routledge, London, 1975
- BERNSTEIN Basil, *The Structuring of Pedagogic Discourse. Vol IV: Class, Codes and Control*, Routledge, London, 2003
- BLACKMORE Jill, „Educational organizations and gender in times of uncertainty” in *The Routledge International Handbook of the Sociology of Education*, Michael Apple, Stephen Ball and Luis Armando Gandin (eds.), Routledge, London and New York 2010
- BOURDIEU Pierre, Passeron Jean-Claude, *Reproduction: In education, Society and Culture*, Sage Publications, London, 1977
- BOWLES Samuel, Gintis Herbert, *Schooling in capitalist America: Educational reform and the contradictions of economic life*, Basic Books, New York, 1976
- BROWN Douglas, „Apple Michael, Social Theory, Critical Transcendence, and the New Sociology: An Essay”, *In Education*, Vol. 17, No. 2, 2011, 1-11
- COLEMAN James, *Equality of educational opportunity*, U. S. Government Printing Office, Washington DC, 1966
- COLEMAN James, „The concept of equality of educational opportunity”, *Harvard Educational Review*, Vol, 38, 1968, 7–22.
- HATOS Adrian, *Sociologia educației*, Polirom, Iași, 2006
- IVAN Claudiu, „Arhitectura instituțională din România, suport al egalității de șanse? Criterii și mecanisme sociologice explicative”, in *Reconstrucție instituțională și birocrație publică în România*, Alfred Bulai (ed.), Editura Fundației Societatea Reală, București, 2009
- KING Ronald, „Sex and social class inequalities in education: a re-examination”, in *Education and Society. 25 years of the British Journal of Sociology of Education*, Len Barton (ed.), Routledge, London, 2007, 112-131
- MULIS Ina et al, *PIRLS 2011 International Reading Results in Reading*. TIMS & PIRLS International Study Center, 2012

- NASH Roy, *Explaining Inequalities in School Achievement. A Realist Analysis*. Ashgate Publishing Limited, 2010
- PARSONS Talbot, „The school class as a social system: some of its functions in American society”, *Harvard Educational Review*, Vol. 29, 1959, 297-313.
- PERRY Emma, Becky Francis, *The Social Class Gap for Educational Achievement: a review of the literature*, RSA Projects, 2010
- RADO Peter, *Transition in Education: policy making and the key educational policy areas in the Central-European and Baltic countries*, Open Society Institute, Budapest, 2001
- SAHA Lawrence, „Sociology of Education”, in *21st Century Education: A Reference Handbook*, Thomas Good (ed.), Sage, 2008
- SIRIN Selcuk, „Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research”. *Review of Educational Research* Vol. 75, 2005, 417-453.
- VLASCEANU Lazăr (ed.), *Școala la Răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu. Studiu de impact*, Polirom, Iași, 2002.
- ȘTEFĂNESCU Doina Olga and Grumberg Laura, „Manifestări explicite și implicite ale genului în programele și manualele școlare” în *Școala la Răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu. Studiu de impact*, Vlasceanu, Lazăr (ed.), Polirom, Iași, 2001
- WAGENAAR Theodore, „The Sociology of Education” in *21st century sociology: A reference handbook*, Clifton D. Bryant, Dennis Peck (eds.), Sage Publication Inc., Thousand Oaks, California: Thousand Oaks, California, 2007
- YOUNG Michael (ed.), *Knowledge and control: New directions for the sociology of education*, Collier-Macmillan, London, 1971
- ZAMFIR Cătălin, „Ce fel de tranziție vrem? Analiza critică a tranziției II”, *Raportul social al ICCV*, No. 5, 2012.

Migration AND Development in Post-Totalitarian Argentina

■ TEODORA-MARIA DAGHIE

[University of Bucharest]

Abstract

This paper aims to analyse the migration issues in Argentina, as they are perceived through the lenses of the European Union. Argentine society has faced capital changes in the past twenty years, going from a militarist regime to market economy and liberal democracy. All these have culminated with a profound economic crisis at the beginning of the years 2000, changing perceptions and creating new social patterns. Even though Argentina was since its creation a nation of immigrants, in the latest years this has become a sensitive issue. Deteriorating economic factors gave birth to an anti-immigration wave and to an emigration phenomenon.

Keywords

Argentina; migration; European Union; development; regional cooperation

Introduction

This paper studies the migration-development nexus from the perspective of the European policy framework. Specifically, I aim to do so by examining policy plans, programs and projects designed by the European Commission to manage the migratory flows from Argentina and how to transform these flows into an engine for development. Changes in the migratory reality of the twenty-first century and the new condition faced by migrants to become protagonists of the development of their countries of origin are a little studied in the links between the European Union and Argentina. The analysis is based on the knowledge of contemporary migration flows to study the links between migration and development in EU-LAC relations.

1 Teodora-Maria Daghie is PhD candidate in political science at the University of Bucharest, specializing in regional cooperation and security issues in Latin America, multipolarism and United States foreign policy.

This paper is a result of a research made possible by the financial support of the Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project POSDRU/159/1.5/S/132400 – „Young successful researchers – professional development in an international and interdisciplinary environment“.

The research question can be formulated as follows: What is the impact that migration has on economic and social development, and how can this cause-effect relationship be addressed? How has the issue of migration influenced the relation between Argentina and the European Union? „What does this recent Europeanization of competence over policy on immigration from third countries involve?“²

These wide-ranging interrogations try to express the general rationale which is guiding the research. Much of their interest lies in the indications they can indirectly provide about the type of political community the European Union has the potential to shape. This is also due to the fact that different approaches to immigration reflect and imply different ideas on the broader nature of politics and of a polity.³

In this paper I start from the assumption that migration gives to the emerging countries the chance to take part in the global economy and it can help to reduce inequalities'. Nevertheless, in no case should migration aim to replace the traditional aid for development. It has been proven that immigration has positive effects on European economy, this being acknowledged in a large number of European Union documents issued by the Commission and the Parliament as the work force deficit rises through the Union, especially in intensive employment sectors.

One of the specific objectives of the research is to make an in depth analysis of the migration-development nexus and the shift in policies concerning asylum and migration at the level of the European Union: primarily it will focus on the quality and intensity of this change in the framing of migration in the Union's official discourse; secondly, it will try to investigate how the historical-institutional factors were responsible for this change; and finally it will try to forestall the possible developments of the paradigm in European Union's migration policy taking into account recent institutional evolutions of the its governmental structure.⁴

The research examines the aspects concerning the migration policies in the relationship between the Argentina and the European Union by following two broad approaches, the first part makes a theoretical-empirical evaluation based on the pre-existing literature in the field, the second approach being based on statistical and empirical data. This paper address the issue of migration following a bottom-up approach in an attempt to tackle the root cause of migration, such as poverty eradication, fighting social inequalities, improving higher education, but also by addressing destabilizing factors with a highly detrimental impact on the live of the civilian population such as conflict prevention and the fight against illicit drugs.⁵

The cooperation policies within the European Union has played important role in the process of elaboration of a common policy for development and international cooperation – a process that is at the heart of European integration. It should be underlined that European Union holds the first place as official world donor, coordinated by the OECD Development Assistance Committee. More than half of these operations coming from EU member states are channelled through the Commission.

For the past decades the European Union had a restrictive approach to migration, the flow of migration being perceived rather as dangerous,⁶ however

2 Liam Pantuzzi, „Assessing change in the European Union's approach to migration: Combinations and contradictions between the traditional securitarian paradigm and a new developmental component“ (master's thesis, Philosophical Faculty Albert-Ludwigs Universitat Fribourg and University of KwaZulu Natal, Durban, 2010/2011), 9.

3 Pantuzzi, Assessing change, 9.

4 Pantuzzi, Assessing change, 9.

5 European Union, „Migration in EU-Latin Relations“ (Brussels: European External Action Service, 2006), http://eeas.europa.eu/la/docs/migration_en.pdf (accessed May 14, 2015).

6 European Union, Migration.

the recent discourse shifted towards a more pragmatic approach immigration being viewed now as an opportunity for development rather than a threat and the European Union has not remained immune to these ideas.

Argentina has represented traditionally a recipient of international migration flows that constitutes at the same one of the most important processes in the country's history, both political and cultural, economic and social. The migration from neighbouring countries is a long-standing flow was long overshadowed by the spectacular development of the massive overseas migration, stimulated by a migration policy context „open door“ and attracting European immigrants.

After the second half of the twentieth century, initiated the decline of transoceanic flows, there is a progressive change in the composition of external immigration in recent decades thereof becomes mostly border. This transformation takes place in the framework of the migration profile modification of Argentina, that in recent years the population expelled more you receive.

Migration flows from neighbouring countries historically have ranged between 2% and 3% of the total population of the country and its development has obeyed traditionally the confluence of structural and cyclical factors. During the last quarter of the twentieth century until the beginning of the new millennium, the persistence of these shifts can not be explained by an increase in labour demand in Argentina, as the country is experiencing at this stage significant economic decline with increased unemployment and falling real wages, due early economic liberalization and neoliberal reform deep 90s'.

However, the largest relative economic development of Argentina even during recessions, with ejector situations in countries of origin, and the influence of elements that traditionally have encouraged this flow has enabled the continuity of these shifts. In recent years, border migration flows, far from being influenced by policies to attract, were limited, remaining preference for those of European origin. Immigration policy applied by the Argentine government was based on restrictive legislation, passed in the years of the National Reorganization Process and supported by the ideological assumptions on which it was based. The new democratic government maintained the validity of it, which, until 2003, and except amnesty decrees-regularization, the imposition of barriers to access to legal residence was the rule.

This, among other factors, became the cause of one of the most serious problems associated with neighboring immigrants settled in the country, coinciding with its importance for global migration flows: irregular migration.

The aim of this part is, first, to analyze the evolution of immigration from neighboring countries Argentina, from mid-1970 until early this century, although introductory form outlines the historical characteristics of this phenomenon in the country. The study takes into account the structural and economic factors that led to this flow, and within the latter, the emphasis is on the Argentina economic performance throughout this stage, the most important situations that have acted as ejecting elements in places of origin, among other determinants. It also makes a characterization of this current, looking elements such as socio-demographic profile of the members of this group, the localization pattern in Argentine territory, their employment, and some remarkable peculiarities differentiating the nation of origin.

On the other hand, devotes a section to the consideration of the general guidelines of migration policy implemented throughout this stage, emphasizing the most important aspects that have affected the entry and stay of foreigners in neighboring country.

After World War 2 migration patterns have changed all around the world, leading to the transformation of the process. This is also to be found in Argentina, as

the migration pool changed from Europe to Asia and neighbouring Latin American Countries. The last decades of the 20th century brought to the country a new and democratic leadership, the comparative strong economic position and the rising trade unionists and business leaders have tried since to create a negative image of migrant workers, they were made responsible for unemployment, lack of health-care or even public insecurity⁷. While regional immigration flows remained steady, the strive for better living conditions made a large number of Argentinians to seek prosperity in the more developed economies of the North, the United States and Canada being the main recipients. The data from the Argentinian Office for Migration reveals that the United States and Canada remain for the years the largest receivers of Argentinian immigration. „The majority of permanent immigrants enter under family reunification provisions, whereas most temporary immigrants enter the United States as specialty workers (H-1B visa), exchange visitors (J-1 visa), and intra-company transferees (L-1 visa).“⁸

During the 20th century Argentina shifted from being a large receiver of immigration to a turning point at regional and global levels where it also represents a large pool for emigration. The country's immigration profile changed in the same time with its economic status as it can be seen from the statistics presented by Solimano (2002), Jachimowicz (2006) and Zlotnic (1998), we can affirm that definitely immigration will play an important role for Argentina's future, both as country of origin and destination. By analysing its profile we can conclude that the restrictive immigration policies from the past or the deficits in implementing the human rights may have steered the migration process into one direction or another but the phenomenon represented a key factor in shaping the Argentinian landscape and it will remain as such in the next years.

Overview of the bilateral relation between Argentina and the European Union

The European Union's relationship with third parties is based and built on respect for the principles and objectives orderly contained in Article 21 of the Consolidated Treaty on European Union. Its definition and exercise should be consistent among themselves and with respect to all policies and activities of the European Union. Within this outline, the action of the European Union as legal entity must take into account the various degrees of participation of the member states according to a very articulated legal framework. We observe two prevalent institutions in the coordination of Union's external action: the Council – in respect to the common foreign and security policy, and the Commission – for all other areas of external action.

The Framework Agreement for trade and economic cooperation between Argentina and the European Communities laid the foundation for bilateral cooperation in trade, economy, agriculture and industry, as well as the possibility of extending cooperation to other areas. To the extent of the 1990 Framework Agreement and the 1995 EU- Mercosur Agreement in which Argentina is a signatory part, the

7 Merco Press South Atlantic News Agency, „UN Concern with Argentina's «discriminatory Attitudes» Towards Migrant Workers and Children”, <http://en.mercopress.com/2011/09/23/un-concern-with-argentina-s-discriminatory-attitudes-towards-migrant-workers-and-children> (accessed May 10, 2015).

8 Maia Jachimowicz, „Argentina: A New Era of Migration and Migration Policy,” <http://www.migrationinformation.org/USfocus/display.cfm?ID=374> (accessed May 10, 2015).

two parties have signed a series of bilateral sectorial agreements which tightened the cooperation between them⁹.

The bilateral treaties with Argentina and the one with Mercosur in which Argentina is signatory part embody the European Union's External Action commitment to development and cooperation with Latin America focusing on key issues such as the GATT, scientific cooperation, agriculture and financial assistance.

Institutional basis of the relationship

Argentina was the first Latin American country to formalize the relations with the European Union. These relations are based on the Framework Trade and Economic Co-operation Agreement that entered into force in 1990 and had as major principles the strengthening of the democratic regime in Argentina, and of the human rights as well as enhancing regional cooperation¹⁰. The progress is evaluated periodically by the European Union – Argentina Joint Commission. The bilateral cooperation represents an important aspect of the relationship between the European Union and Argentina, being defined by the Country Strategy Plan for 2007-2013.¹¹ There were identified three important sectors for the cooperation: education and training, economic competitiveness and capacity building in the public and academic sectors. These priorities were confirmed by a mid-term review of the cooperation program which was conducted in 2010.¹²

The European Union and Argentina had developed a close cooperation as early as 1991 when a representation of the European Commission was opened in Buenos Aires. Since 2009, with the Treaty of Lisbon, the Delegation represents the European Union as whole. Its mandate goes from promoting political, economic and trade relations between Argentina and the European Union through active contact with government and other stakeholders, monitoring the implementation of the agreements between the Union and Argentina, raising awareness of the European institutions, laws and policies, to an active engagement for the implementation of cooperation programs of the European Union.¹³

The two have developed a series of bilateral institutions and regular meetings designed to further the north-south dialogue, such as the European Union – Argentina Joint Committee¹⁴, or the European Union – Latin American and Caribbean Summit.¹⁵

9 European Union, „Interregional Framework Cooperation Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Southern Common Market and its Party States, of the other part – Joint Declaration on political dialogue between the EU and Mercosur,” <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21996A0319%2802%29:ES:HTML> (accessed May 12, 2015).

10 European Union, „Framework Agreement for Trade and Economic Cooperation between the European Economic Community and the Argentine Republic – Exchange of Letters,” [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A1026\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A1026(01):EN:NOT) (accessed May 12, 2015).

11 European Union, „Argentina. Country Strategy Paper 2007-2013” (European Commission, Brussels, 23.04.2007 (E/2007/753)), http://www.eeas.europa.eu/argentina/csp/07_13_en.pdf (accessed May 12, 2015).

12 European Union, „Annex Argentina ,Mid-term review and national indicative programme 2011-2013” (European Commission, Brussels, 2011), http://www.eeas.europa.eu/argentina/csp/11_13_mtr_en.pdf (accessed May 12, 2015).

13 „[Case_ID: 0433462 / 3645159] EU Relation with Argentina.” Message to Europe Direct. 11 March. 2013. E-mail.

14 European Union, „EU-Argentina 7th Joint Committee Meeting,” European Union External Action Service, http://eeas.europa.eu/argentina/docs/7_jc_1206_en.pdf (accessed May 12, 2015).

15 European Union, „The Eu's Relations with Latin America and the Caribbean,” European Union External Action Service, <http://eeas.europa.eu/lac/> (accessed May 12, 2015).

Overview of the collaboration

The relationship between the European Union and Argentina can be characterized by a fruitful cooperation for the past twenty years. Over the time thousands immigrants who leave their homes for better living situation, reaching most developed countries of Latin America or Europe. The figures in Europe are increasing; almost ten percent of its population consists of immigrants from the developing world.¹⁶ This has led to a strong political and social debate at the Community level, the adoption of measures strongly opposed in the countries of origin of these populations, by groups of immigrants and by NGOs.

In a globalized world it is very important for governments as well as international organizations to have an up to date database of the migratory phenomenon, so they can better design the appropriate political, economic and social measures. Migration is a sensitive topic, being among the top priorities on national agendas and of the strategic partnership that was established between the European Union and the Latin American and Caribbean states. The Euro-Latin American Parliamentary Assembly has made this issue one of its top priorities and the General Secretariat of the Ibero-American community called the member states to address specific measures in tackling it. A series of Latin American integration agencies had assumed since then tasks and positions on the issue. These have demonstrated a coordinated effort to systematize the knowledge we have on migration and to fully frame it on the international agenda in the relations between two blocks.

Argentina – a case study

The contemporary era has been attributed an abundance of labels, however only one of them is of particular interest for our research: „the age of migration“ (Castles and Miller 2009). This is to emphasize that in the last twenty years the phenomenon of migration has reached very large dimensions.¹⁷ Although large-scale migratory movements are not considered something new in history what can should be underlined is the impact of these movements on the economic, social, political sphere; this also justifies the adoption of this expression¹⁸.

The age of migration cannot be separated from the complexities of globalization, this being only a small part of it, however its dynamics can provide a limited

16 Anne Herm, „Recent Migration Trends: Citizens of EU-27 Member States Become Ever More Mobile While Eu Remains Attractive to Non-Eu Citizens“ (Brussels: European Union. Euro Stat, 98/2008), http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-098/EN/KS-SF-08-098-EN.PDF (accessed May 12, 2015).

17 Pantuzzi, Assessing change, 6.

18 According to the IOM World Migration Report 2010, „[t]here are far more international migrants in the world today than ever previously recorded, and their number has increased rapidly in the last few decades, if not their percentage of world population (which has remained relatively stable) [...] If the migrant population continues to increase at the same pace as the last 20 years, the stock of international migrants worldwide by 2050 could be as high as 405 million“ (IOM 2010: 3). Among the novel qualities which define contemporary migration flows, the IOM Report highlights their unprecedented ethnic and cultural diversity, their considerable feminization, the growth in irregular migration and in temporary and circular migration (IOM 2010: 3). Castles and Miller identify the following tendencies: globalization of migration, acceleration of migration, differentiation of migration, feminization of migration, growing politicization of migration, and proliferation of migration transition (when traditional lands of emigration increasingly become also lands of transit and immigration) (Castles and Miller 2009: 11-2).

understanding of the global image.¹⁹ International migration is closely connected to globalization first of all due to the huge evolution of transports, information and communication technologies that ease the possibility of the trans-border transfers.²⁰ Other major factor that determines the migration flows is represented by the economic strength, as economic development and the higher standards of living. It worth to be mentioned that some authors give a very important role to resource distribution as an element of exclusion rather than one of emancipation.²¹

It can be argued that international migration, apart from being an element of a certain context, it can represent an active response to social, economic, and sometimes political problems. These are to be addressed within the limits of transitional networks that rise from globalization itself – giving a so called „globalization from below“ that can compensate for some inequalities or the lack of opportunities.²²

Scholars outside the western academia such as Bimal Ghosh (2005) and Jagdish Bhagwati (2003) expressed their concern in respect to the absence of an international regime that should tackle the problem of migration – where other areas such as human rights or trade are already benefiting of such framework.²³ However, this is considered today as a matter in the exclusive competence of the sovereign states. In Latin America, as well as in most regions outside Europe, the states are being resistant in giving up sovereignty in order to create regional agreements on this matter. International migration is a stringent challenge to the notion of nation state as it was coined after the Treaty of Westphalia, its implicit foundations being on the construction of national identities.²⁴

„As democracies and welfare states, governments are accountable to their own citizens and voters. These expect a privileged level of protection –not just of their security and civil liberties, but also in terms of access to welfare and social services and employment. At the same time, though, the very democratic, liberal and welfare principles that underlie these systems are based on a logic of equality and non-discrimination“.²⁵

This contradiction may remain silent as long as international migration is still rare and does not pose a challenge to the nation of the state as a closed body, but it can easily become an important issue if it is going to be analysed in the age of migration. States are on their guard against a phenomenon that calls into question the myths which have been taken for granted for a long time.²⁶

The analysis of the European Union's migration policies is centred on the bilateral relation with Argentina, following the assumptions that the European Union has limited capability to define its migratory policy in what is concerns Latin America and that there are multiple cleavages concerning the migration policies at national and union level in the limited capability of the European Union to define its migration policy regarding the Latin America.

19 Pantuzzi, Assessing change, 6.

20 Pantuzzi, Assessing change, 6.

21 Pantuzzi, Assessing change, 6.

22 Pantuzzi, Assessing change, 7.

23 Pantuzzi, Assessing change, 7.

24 Pantuzzi, Assessing change, 7.

25 Christina Boswell, „Migration in Europe: A Paper Prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission On International Migration“ (Global Commission on International Migration, 2005), http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/rs/RS4.pdf (accessed May 14, 2015).

26 Boswell, Migration in Europe.

„There is no European level framework on migration that could be compared to fully-fledged national policies. The underdevelopment of this policy field is a direct consequence of the division of competences at the EU level: migration matters have been perceived as a field where State sovereignty should not be surrendered (together with such issues as labor-market regulation, social-security systems and taxation) and the common approach has been undesirable. The EU Member States have certainly been wary of ceding too much of their powers up to the EU, creating a *de facto* European space of 27 different approaches to migration policy, allowing only for minimum harmonization“²⁷

The European migration framework is characterized by a series of shortcomings and ambiguities, requiring more concentration, the common interest of the EU member states are sparsely embodied, in some of the fields lacking completely.²⁸ It has to be emphasized that migration policy falls under the Area of Freedom Security and Justice²⁹ thus addressing migration as a border management issue rather than a factor in labour economics.³⁰

The history of Argentina was characterized by immigration from the very moment of achieving independence from Spain. Large scale migration in the 19th and 20th Centuries shaped the social structure of Argentine society. Technological advances led to a convergence of the world in distance and time, making disparities in the ways and the qualities of life of people in each other's countries evident. Technology spread gave the possibility to an increasing number of people to overcome response large economic gaps, cultural, social and political increasingly separate the inhabitants of the land, reinforcing the possibility of coexistence of different peoples and groups.

Argentina, a Latin American country tapping Europeans, monopolized the stage of large transoceanic migrations to coincide with a clear pro-immigration project and a growing economy, had according to 1991 Census a ratio of only 5 percent of foreigners this representing a historical minimum, also the native immigrants from neighbouring countries were more numerous than those of European origin.³¹

- Migration Act (Law 25871) and its regulatory Decree no 616/2010
- General Recognition and Protection Act for Refugees (Law 26165)
- Act for the Prevention and Punishment of the Slave Trade and Assistance to Victims of the Slave Trade (Law 26364)
- Citizenship for Children of Argentinean Children Born Abroad (Executive Order 1601/2004)
- Programme of Regularisation of Migration Documents (Mercosur - Executive Orders 836/2004 - 578/2005 - Provision DNM 53253/05)
- Programme of Regularisation of Migration Documents (Extra Mercosur Executive Order 1169/2004)
- Integral System of Migration Capture 'S.I.Ca.M' (Resolution 8/2005)

27 Boswell, Migration in Europe, .6-7.

28 Boswell, Migration in Europe, 7.

29 European Union, „„Justice, Freedom and Security,“ Summaries of EU legislation“, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/index_en.htm (accessed May 14, 2015).

30 European Union, Justice, Freedom and Security.

31 National Institute of Statistics and Census of Argentina, „Evolution of the Total Population According to the National Censuses. National Totals. Years 1869-2001. National Population Census of the Indicated Year“ (Buenos Aires: National Institute of Statistics and Census of Argentina, n/a), <http://www.indec.gov.ar/indec/ingles/iu020101.xls> (accessed May 14, 2015).

- Regulations for the Authorisation of Entry and Departure of Minors (Resolution 2895/1985)
 - National Registry of Legal Agents for Migrants (Provision DNM32689/2004)
 - National Registry of Petitioners of Foreign Citizens (Provision DNM54618/2008)
 - National Registry of Foreign Citizens' Admission (Provision 15440/2005)
 - National Registry of Migration Capacity (Provision 15441/2005)
 - National Registry for the Entry and Departure of Individuals (Provision 15442/2005)
 - National Constitution, international treaties ratified by Argentina and background legislation
 - Administrative Procedure Act (L.N.P.A.) (Law 19549)
 - L.N.P.A. Regulation and amending sections (ordered text) 1883/91 (Executive Order no. 1759/72)
 - Letter of Commitment with the Citizen (Executive Order no 229/00)
 - Access to Public Information (Executive Order no 1172/03).
- Fig. 1 Main sources of immigration law in Argentina*
Source: www.iuslaboris.com. Rep. Ius Laboris, Jan.-Feb. 2011. Web. Dec.-Jan. 2010.
<<http://www.iuslaboris.com/Files/IUS-LABORIS-Immigration-An-International-Handbook.pdf>>.

The legal framework which supports an open migration policy can be traced back to Argentina's independence in the 19th Century, special provisions being integrated in its first constitutions. The Decree 1434 of 1987 regulates the Decree 22,349 in order to replace the law repealing Regulation 817 and above (Decree 4418/65). This act is even more restrictive than the law, since Article 15 specifies that only granted residence (permanent or temporary) to:

- a) professional, technical or specialized staff required by companies or persons in the country
- b) entrepreneurs, men business, artists, sportsmen
- c) scientists, professors, writers and people of special cultural, social, political, relevance
- d) migrants with sufficient equity capital to develop its industrial, commercial, agricultural, mining or fishing, a circumstance which must be properly credited the opinion of the enforcement authority
- e) belonging to religious cults officially recognized
- f) foreigners because of their particular conditions or circumstances are of particular interest to join the country
- g) parents, children or spouses of Argentine or permanent or temporary residents or persons mentioned in the preceding paragraphs.

The „classic“ migrant, does not fall within the above classification, virtually closing the borders for poor immigrants. Thus, the effect of these restrictions was the accumulation of illegal migrants by tenure, as the 'classical' migrants continued entering neighbouring countries as tourists, armed with only a passport and without visa.

In summary, the Argentine legal norms have always regulated the entry of foreigners through the selection according to the needs of the country. It never benefited of the immigrants with the free right of entry, not even in the beginning of the independence, when the illusion of an educated European immigration policy and encouraging work that benefited the arrival of large contingents from overseas.

However, since the early twentieth century, and more tightly from the 1930's, at the same time with a change in the origin of the mainstream of European

migration, border immigration never reached the dimensions of the first, the criteria for selection aimed at controlling the entry of foreigners became more rigid, adjusted through successive decrees and laws restricting immigration to specific categories, without stopping it, with exceptions in certain periods and national boundaries, but progressively increased until today the permeability of the Argentine borders.

The regulatory framework coincides with the main flow of native population from neighbouring countries, which unlike the previous wave of immigration, does not encourage the immigration of workers with measures to facilitate transit and protect your system in the country, mainly reflecting a dramatic change in conception of the phenomenon of international travel: the abandonment of the ideal pro-immigration in the past leading to a generous reception of foreigners. The harsh restrictions on income and naturalization, favoured the extension of the conditions of illegality among those who planned to enter the society and the economy of Argentina, as well as the ineffective control procedures at the borders.

In the current phase of globalization, migration processes are embedded in a world of powerful centres and peripheries subordinate. It is in this set of polarities between modern Western society and other cultures where we interpret the migration from peripheral countries to the core. The phenomenon is unique to exhibit clearly the contradictions and limitations of capitalism: the need but rejected. In times of crisis, it legitimizes their exclusion collapsing buildings rhetoric about human rights that those same central societies claiming to defend. In the peripheral countries recent experience transits opposite paths: the new policies in Argentina (2004), are based on an integrative model, respectful of the rights of migrants, which contrast with the developed world.

What is the pattern observed in Latin America, especially in the Southern Cone, about this complex relationship between global expansion and migration? The treatment of migration issues throughout Latin America reveals advances and retreats. Among the former we may include: a) the fact that the International Convention for the Protection of All Migrant Workers and their Families was recognized and enacted by fourteen Latin American countries, and although they are formal statements often fail to crystallize in everyday life of migrants, gives real protection that can go.

The fact that some of these receptors are countries such as Chile and Argentina, forcing us to further enhance this progress, b) the extension of citizenship in thirteen countries that have granted voting rights to its emigrants, c) entry into force of the Agreement on Residence signed by the countries of Mercosur and associates in 2002, although the time for internalization have been considerably extended, d) the declaration of the Union of South American Nations (UNASUR), created by treaty signed on May 23, 2008, in Brazil, which puts the immigration issue between one of its main specific objectives, involving a reaffirmation of the importance given to the issue of migration in the regional integration process.

Along the same lines is inscribed the draft „Special Communique on the Situation of Human Rights of Migrants“ in the Community of Latin American and Caribbean States (CELAC), prepared by the presidents of Latin America and the Caribbean, meeting in Caracas, on December 3, 2011, by which they propose to migrants and migration policy axis, value their contribution, expressed their opposition to the criminalization and undertake to combat racism and xenophobia.

On the other hand, despite the advances made, the treatment of migration within the Mercosur organs has been marginal, since not created a working group specifically dedicated to this matter was discussed only in labor-related spaces, borders and social security. Furthermore, progress cited fail to change ingrained practices of national authorities responsible for internal control and borders, who

perceive the migrant Latin American as a suspect a priori different crimes as well as a potential competitor of the domestic workforce. In summary, we note one positive process-slow and not without ups and downs, which incorporates a variable migration as essential to the effective implementation of integration.

The relations between the Argentina and the European Union on migration are based on the principle of partnership and on the principle that migration is both an issue and a challenge and needs to be addressed by countries of origin, transit and destination.³² In order to prepare the EU-LAC summits there have been organized expert meetings which took place in Guadalajara (2004) and Vienna (2006) and from which there have been issued important conclusions and recommendations regarding the issue of migration.³³

The European Commission has been active in making a series of policy proposal on issues related to integration of third country nationals, legal migration, the fight against illegal migration and how to foster the connections between migration and development. In order to be successful when tackling with these issues the European Union implemented The Political Dialogue and Co-operation Agreements with Central America and the Andean Community which contain specific clauses on the area of migration and re-admission.³⁴

Taking in consideration the fact that the phenomena of migration has economic, social and political importance for Argentina and the rest of the countries in Latin America, this issue has become not only a regular subject for relations with the countries of the Andean community but also for the bi-regional dialogues with Latin America as a whole. In order to prepare the EU-LAC summits there have been organized expert meetings which took place in Guadalajara (2004) and Vienna (2006) and from which there have been issued important conclusions and recommendations regarding the issue of migration.³⁵

At the EU-LAC Summit in Lima (2008) the European Union and the Latin American and Caribbean countries have committed to take forward a structured and well elaborated dialogue on issues related to migration.³⁶ „Also it has to be highlighted that migration became a regular topic in the bi-regional dialogue. Individually both regions are addressing the subject of migration at the highest levels. A number of EU-LAC expert meetings have already taken place and have produced recommendations that were taken on board in the respective EU-LAC Summit Declarations. They addressed the treatment, rights and integration of migrants; the facilitation of the transfer of migrant remittances; new approaches to migration policies; joint efforts to address irregular migration; and strengthening the fight against the smuggling of and trafficking in human beings.

Both partners are currently actively involved in further developing their dialogue on migration as well as enhancing cooperation in this area using the various instruments available such as the Aeneas Program and the Thematic Cooperation Program with Third Countries in the Development Aspects of Migration and Asylum.³⁷

The cooperation between Argentina and the European Union is also based on the regionalism of Mercosur which has from the beginning of 1991 been focused on a strategic partnership with this country because she was considered as

32 European Union, „Migration in Eu-Latin Relations“ (Brussels: European External Action Service, 2006), http://eeas.europa.eu/la/docs/migration_en.pdf (accessed May 14, 2015).

33 „FBDK: EU Relation with Argentina“ Message to EEAS. 18 January 2013. E-mail.

34 European Union, „Migration in Eu-Latin Relations“ (Brussels: European External Action Service, 2006), http://eeas.europa.eu/la/docs/migration_en.pdf (accessed May 14, 2015).

35 European Union, Migration in Eu-Latin.

36 „FBDK: EU Relation with Argentina“ Message to EEAS. 18 January 2013. E-mail.

37 FBDK: EU Relation.

being one of the two dominant economies in the region.³⁸ Mercosur was viewed as a strategic response to the challenges which were posed by globalization and national development problems and thus it was seen as a way to ensure that there was a more successful integration in the global economy. However, if we look at the international political strategies of Argentina we can see that Mercosur played an important part in the move towards a stronger economic relationship and a closer economic partnership with the dominant Western powers.³⁹

Mercosur was also considered as being an answer to the trade negotiations between Canada, the United States and Mexico that started in 1990 and which led to the establishment in 1994 of NAFTA (North American Free Trade Agreement) and also to American idea of establishing a hemispheric block in Americas that gained impetus during the First Summit of Americas which took place in 1994 in Miami during the Clinton Administration.⁴⁰

These relations are also based on the Framework Trade and Economic Co-operation Agreement which entered into force in 1990 and had as major principles: the strengthening of the democratic regime in Argentina, the strengthening of the human rights as well as regional cooperation. In order to evaluate the progress there are periodical meetings of the European Union –Argentina Joint Commission.⁴¹ Other important aspect of the relations between Argentina and the European Union is the bilateral cooperation whose current orientations are defined in the Country Strategy Plan for 2007-2013. This aims to identify three important sectors for the cooperation between the European Union and Argentina: education and training; economic competitiveness; capacity- building in the public and academic sectors. These priorities were confirmed by a mid-term review of the co-operation program which was conducted in 2010.⁴²

Conclusions

At the end of the 20th Century due to the economic collapse and political instability Argentina began to look like as an undeserved misfortune. To some extent, politicians, organizations, and union officials linked the economic situation of the country with immigration, even if Argentina is a nation which owes much to it. According to them migrants are responsible for the unemployment, lack of services in health or even public insecurity, this being obviously is not true.

The reasons behind migration are as many as migrants; there are political and economic reasons, emotional, family or personal reasons. Within the latter, professional advancement has been identified as one of the most important for the natives of Central and Eastern Europe, making a career outside Europe as immigrants. We can't consider only the migration of the poor, the qualified professionals and highly skilled staff easily can relocate to another country following a

38 Steen Fryba Christensen, „Argentina and Brazil's Relations to the EU” (Aalborg: Aalborg University, 2010), http://vbn.aau.dk/files/35942861/Steen_Fryba_Christensen.pdf (accessed May 14, 2015).

39 Christensen, Argentina and Brazil's.

40 Christensen, Argentina and Brazil's.

41 European Union, „Framework Agreement for Trade and Economic Cooperation between the European Economic Community and the Argentine Republic – Exchange of Letters,” [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A1026\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A1026(01):EN:NOT) (accessed May 12, 2015).

42 European Union, „Annex Argentina ,Mid-term review and national indicative programme 2011-2013” (European Commission, Brussels, 2011), http://www.eeas.europa.eu/argentina/csp/11_13_mtr_en.pdf (accessed May 12, 2015).

company's system of promotion throughout their career. They are also economic migrants though their image is different from that of a traditional one.

As it can be seen the migratory process is continuous, some of the migrations being only transitional to a new destination. This process requires changes in habits, customs, and social adaptability and involves changes for both the migrant and his family. The recent waves of migration which shaped Argentine society came out of economic crisis, social instability and the lack of opportunities within the national labour market, strive for better economic conditions, access to a more developed labour market.

Perhaps many people are trying to escape from the crisis in the hope of finding better opportunities in another country or perhaps find in what his native country not can give you; although in some cases these illusions are not always met and have to live in poor conditions to be able to adapt socially and get a job fixed. The first to go are usually men in search of work and a worthy place where to accommodate his family; Although many are also young people who have no employment possibilities within his home country; waiting for an offer and opportunities in work and in the hope of returning to see his family. Many of them or the vast majority does not return, or at least does not immediately; since you do get work; the wages fail you to buy the plane ticket; either it is very difficult to ask a short time be employed occupational licenses. Often leave his country home in a difficult decision for many and even becomes painful; because it involves disassociate itself completely of their affections most close. But however migratory movements occurred and they will continue with the passage of the years.

However, despite the above changes were made in relation to the protection and respect of the rights of migrants, specific studies reveal that immigrants in Argentina are discriminated and exploited in many cases persecuted and mistreated. There are economic, cultural and ideological explain this phenomenon. What is still debated is the extent to which immigrants suffer such treatment because they are foreign or being poor. Discussion related to another pending question revolves around how much of democracy, migration policies and democratic-capitalist system tolerates.

BIBLIOGRAPHY

BBC News. „Profile: Carlos Menem..“ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1376100.stm> (accessed May 11, 2015).

BOSWELL, Christina. *Migration in Europe: A Paper Prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission On International Migration*. Global Commission on International Migration, 2005, http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/rs/RS4.pdf(accessed May 14, 2015).

CHRISTENSEN, Steen Fryba. *Argentina and Brazil's Relations to the Eu*. Aalborg: Aalborg University,2010, http://vbn.aau.dk/files/35942861/Steen_Fryba_Christensen.pdf (accessed May 14, 2015).

European Union. „Bilateral Framework Agreements for Cooperation with the Mercosur Countries..“, http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/latin_america/r14014_en.htm (accessed May 11, 2015).

European Union. „EU Treaties Office Database..“, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0> (accessed May 11, 2015).

European Union. „The Eu's Relations with Latin America and the Caribbean.“ European External Action Service, <http://eeas.europa.eu/lac/> (accessed May 12, 2015).

European Union. „Eu-Argentina 7th Joint Committee Meeting.“ European External Action

Service, http://eeas.europa.eu/argentina/docs/7_jc_1206_en.pdf (accessed May 12, 2015).

European Union. „Framework Agreement for Trade and Economic Cooperation between the European Economic Community and the Argentine Republic – Exchange of Letters..”, [http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A1026\(01\):EN:NOT](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21990A1026(01):EN:NOT) (accessed May 12, 2015).

European Union. „Interregional Framework Cooperation Agreement between the European Community and Mercosur..”, http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/re-lations_with_third_countries/latin_america/r14013_en.htm (accessed May 11, 2015).

European Union. „Interregional Framework Cooperation Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Southern Common Market and its Party States, of the other part – Joint Declaration on political dialogue between the EU and Mercosur..”, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21996A0319%2802%29:ES:HTML> (accessed May 12, 2015).

European Union. „Justice, Freedom and Security.” Summaries of EU legislation, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/index_en.htm (accessed May 14, 2015).

European Union. *Migration in Eu-Latin Relations*. Brussels: European External Action Service, 2006, http://eeas.europa.eu/la/docs/migration_en.pdf (accessed May 14, 2015).

HERM, Anne. *Recent Migration Trends: Citizens of Eu-27 Member States Become Ever More Mobile While Eu Remains Attractive to Non-Eu Citizens*. Brussels: European Union. Euro Stat, 98/2008, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-098/EN/KS-SF-08-098-EN.PDF (accessed May 12, 2015).

JACHIMOWICZ, Maia. „Argentina: A New Era of Migration and Migration Policy..”, <http://www.migrationinformation.org/USfocus/display.cfm?ID=374> (accessed May 10, 2015).

Merco Press South Atlantic News Agency. „Un Concern with Argentina’s „discriminatory Attitudes” Towards Migrant Workers and Children..”, <http://en.mercopress.com/2011/09/23/un-concern-with-argentina-s-discriminatory-attitudes-towards-migrant-workers-and-children> (accessed May 10, 2015).

National Institute of Statistics and Census of Argentina. *Evolution of the Total Population According to the National Censuses. National Totals. Years 1869-2001. National Population Census of the Indicated Year*. Buenos Aires: National Institute of Statistics and Census of Argentina, n/a. <http://www.indec.gov.ar/indec/ingles/iu020101.xls> (accessed May 14, 2015).

PANTUZZI, Liam. „Assessing change in the European Union’s approach to migration: Combinations and contradictions between the traditional securitarian paradigm and a new developmental component.” Master’s thesis, Philosophical Faculty Albert-Ludwigs Universität Fribourg and University of KwaZulu Natal, Durban, 2010/2011.

Școala sociologică de la București și mișcarea monografică din Dobrogea în secolul al XX-lea

■ ENACHE TUȘA

[„Ovidius” University, Constanța]

Abstract

Rural monographies from Dobrogea grouped information describing the movement of rural sociological research in several stages as they have been known by Romanian sovereignty after 1878 and up to present times. This movement that led to drawing up monographies reached its height during interwar times where The Sociological School from Bucharest initiated massive research in rural world from Dobrogea. Dobrogea's social feature was quite different from other Romanian space as there were important differences created by ethnic peculiarities from this region that became part of Romania after 1878.

Keywords

monographies; rural world; sociological research; identities

1. Considerații preliminare

Monografiile din Dobrogea au dat publicității informații care descriu mișcarea de cercetare sociologică rurală în mai multe etape așa cum au fost cunoscute de administrația românească de după 1878 și până contemporaneității. În dezbaterile publice a epocii spiritul era definit în termeni precum cei în care se exprimă Paul Ștefănescu în 1915. Într-un articol din *Dobrogea Jună*, P.Ștefănescu susținea că viața politică și culturală a Dobrogei era abia către începutul ei. Autorul articolului era convins că: „acum se stabilesc condiții princiopale unei dezvoltări culturale locale normale. Noi cei de azi, suntem adesea fără s-o știm, martori mișcării de regenerare și de prefacere sufletească a acestui colț de pământ scump. Pentru aceasta însă, noi trebuie să servim acelor ce întrețin și hrănesc mișcarea culturală dobrogeană cât mai mult, izvoare de informație asupra trecutului, evoluției, civilizațiilor succedate, a declinurilor sau progreselor culturale ale întregii Dobroge.”¹

Anul 1915 în reconfigurarea socială a Dobrogei este important din cel puțin două motive: 1) este ultimul an

1 Paul Ștefănescu, „Monografii Dobrogene”, *Dobrogea Jună*, 6-7(1915):4.

înainte de ocupația germano-bulgară² din 1916 și sfârșitul unei etape a colonizărilor românești care efectiv au fost sistate deoarece România nu mai avea autoritate în acel moment în teritoriul dobrogean; 2) Pentru cercetarea noastră anul 1915 este important pentru colonizările românești în Dobrogea datorită faptului că acordarea drepturilor politice dobrogenilor (1909) ajută modelul social românesc să se impună ca o realitate concretă.

Dacă cercetăm puținele monografii rurale dobrogene până în anul 1944 putem observa că esența se centrează pe încercarea de a dovedi *drepturile* pe care românii le au asupra teritoriului și *originea românească* a acestui spațiu intrat în componența României. Așa cum se poate vedea în *Cuvântul Dobrogei Noi*, foaia de cultură, informație și folclor care apare începând cu luna decembrie 1937 și până în aprilie 1939. Directorul acestui ziar C.D. Constantinescu-Mircești preciza că publicația avea preocupări culturale, școlare și bisericești în care se acorda o atenție deosebită folclorului, obiceiurilor și tradițiilor locale. În cuvântul înainte al primei ediții se afirma că: *Pe o parte a pământului frământat în trecut al Dobrogei, se află în curs mari și definitive prefaceri. Pleacă turcii ducând cu ei o lume de obiceiuri și de tradiții, o încredere nețarmurită în legile fixe ale destinului și odată cu plecarea turcilor, batalioanele de coloniști veniți să reânsuflească viața acestei provincii aduc cu ei alte tradiții și obiceiuri. Cronicari conștiincioși, ne vom da silința să înregistrăm în această foaie de cultură parte din manifestările atât de caracteristice, care zguduie în momentul de față viața socială a acestei provincii, este textul care apare în publicația amintită*³.

Caracteristica socială a Dobrogei cu totul aparte de restul spațiului românesc deoarece existau importante diferențe create de particularitățile etnice aferente acestui spațiu intrat în componența României după 1878. În primul rând existau o serie de probleme concrete în teritoriu precum lipsa forței de muncă, caracterul rudimentar al inventarului agricol, capacitatea redusă a forțelor aferente industriei care aproape lipsea.⁴ Cum au fost reprezentate în mentalul colectiv al comunităților etnice dobrogene aceste modele, instituțiile administrative precum și legile excepționale aplicate Dobrogei odată cu integrarea acesteia în cadrul statal românesc?

Etniile care reprezentau în Dobrogea alteritatea au beneficiat din plin de noua orientare politică a statului român sub Carol I care a abordat o politică integratoare și uniformizantă în ceea ce privește apartenența la sistemul social și politic românesc al acestor comunități. Se încerca o politică de convingere a comunităților etnice dobrogene că acestea fac parte dintr-un proiect politic în care ei sunt parte a aceluiași corp social încercându-se o departajare între conceptul de străin și cel de membru al corpului social.

Aducând în discuție această viziune, ar fi util, în analiza noastră, să integrăm și câteva caracterizări ale societății românești care, au fost cercetate în perioada interbelică altele decât cele întreprinse de Dimitrie Gusti. Profesorul Gusti nu era de acord să admită folclorul, etnografia și antropologia socială să fie incluse în domeniul științelor deoarece acestea erau menite să definească sociologia ca domeniu științific distinct, înglobând aceste trei domenii de studiu al grupurilor sociale⁵. Astfel, sunt luate în considerare aspecte pecum cel legat de rolul elitelor în mobilitatea populației unei comunități, precum și transformarea acestora în națiuni. Acest

2 Gustav Ruckert și Olga Kaiter, *Memoriu al administrației de etapă din Dobrogea*, (Constanța: Editura Ex Ponto, 2012), 11-12.

3 *Cuvântul Dobrogei Noi*, 1(1937):1.

4 Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, (București: Ed. Univers Enciclopedic, 1997), 305.

5 Henry H. Stahl, *Amintiri și Gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice*, (București: Editura Minerva, 1981), 138.

proces avea la bază selectarea tradițiilor culturale și a simbolurilor comunității, cultura fiind folosită în scop politic. Pe această cale se crea o unitate afectivă, dar și una de interese, care propulsa comunitatea respectivă, mobilizând-o în scopul atingerii telurilor sociale și politice propuse.

2. Campaniile întreprinse de Școala Sociologică de la București în Dobrogea

O amplă evoluție a cercetărilor monografice rurale s-a dezvoltat în spațiul românesc mai ales spre primul sfert al secolului XX. Această mișcare prin care au fost întocmite monografiile a atins apogeul în perioada interbelică epocă în care Școala Sociologică de la București a întreprins ample cercetări în lumea rurală românească aflată în toate provinciile istorice românești.

În aplicarea acestor cercetări era vizată dimensiunea sociologică a politicilor întreprinse de guvernele românești care au încercat să creeze un nucleu identitar în Dobrogea pe baza conceptului de „stat națiune” de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ideea *națiunii*, foarte la modă în epocă, a fost utilizată în consolidarea specificului național românesc din Dobrogea, în condițiile existenței unui puternic curent de opinie în Europa raportat la ideea „statului națiune”.

Școala sociologică creată de profesorul Gusti a încadrat demersurile echipeilor monografice din satele dobrogene pe ideea *naționalismului românesc*. Gusti nu a exclus minoritățile etnice din România (implicit pe cele din Dobrogea) pe care le considera o parte constitutivă a societății românești, dar care configurau ideea de alteritate în raportul dintre ele însele și națiunea română. În această idee se dorea să fie întreprinsă o evaluare a *procesului de integrare* a Dobrogei după doar jumătate de secol de administrație românească (1878-1935) care se suprapunea peste aproape cinci secole de otomanizare.

Metodele de cercetare ale monografiștilor gustieni în diverse sate românești nu s-au regăsit în spațiul dobrogian decât în mod sporadic.⁶ Derularea acestor campanii s-a datorat în mare parte succesului pe care Școala Sociologică de la București l-a avut între 1925-1937 conform afirmațiilor profesorului Dumitru Sandu într-un studiu⁷ publicat recent într-o revistă dedicată în întregime *Școlii Sociologice de la București*. Profesorul Gusti se va fi gândit și la modul în care urmau să fie studiate satele multietnice ale Dobrogei care se configurau după modificarea raportului demografic odată cu procesul colonizărilor derulate de statul român, însă acest lucru era lăsat pe un loc secund prioritate având satele cu populație majoritar românească.

Putem aminti în această elită intelectuală a Dobrogei pe: *Emanoil Bucuța*, *Constantin Brătescu*,⁸ *Apostol Culea*, *Alexandru Arbore*.⁹ Relațiile care au legat

6 Acțiunile din comuna *Ferdinand*, județul Constanța din vara lui 1935 sau monografia satului *Ezibei* din Dobrogea de Sud redactată de către G. Constantinescu-Mircești.

7 Dumitru Sandu, „Gândirea regională în mișcarea gustiană de ridicare a satului”, *Transilvania*, 11-12(2012): 7. Autorul studiului descrie modul în care Dimitrie Gusti susținea că în doar patru ani era posibilă studierea monografică a celor 15 mii de sate existente în perioada interbelică. Profesorul descria cum urmau să se întocmească câte 53 de studii anual în cele 71 de județe ale României acelei epoci.

8 Constantin Brătescu, „Două statistici etnografice germane în Dobrogea”, *Arhiva Dobrogei*, 2(1919):60-71; Leonida Colescu, „Naționalitățile din Dobrogea după recensământul general al populațiunii din 11 decembrie 1912”, *Arhiva Dobrogei*, 2(1919): 86-87; Constantin Brătescu, *Populația Dobrogei, în Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, (București: Cultura Românească, 1928), 205-256; Constantin Brătescu, „Populația Cadrilaterului între anii 1878-1938”, *Analele Dobrogei*, 2(1938):196.

9 Alexandru P Arbore, „Noi informațiuni etnografice istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunării”, *Analele Dobrogei*, 1-12 (1938):94.

școala sociologică creată de Dimitrie Gusti de spațiul dobrogean, au fost multiple, profunde, legătura dintre școala gustistă și teritoriul amintit fiind mai mult decât o simplă influențare legată de relația de rudenie pe care populația românească ce trăia în acest teritoriu o avea cu restul arealului identitar românesc.¹⁰

Autorii amintiți au consemnat deltalii despre configurația socială și identitară a Dobrogei.¹¹ Putem identifica în presa timpului cel puțin două probleme care au definit spațiul social și sistemul politic românesc și anume: a) demagogia politicianilor și ineficiența administrativă a instituțiilor; b) specificul satului românesc cu practicarea unui tip de agricultură arhaică, medievală.¹² În același timp analizând acest specific al satului românesc este obligatoriu să studiem modul în care Dobrogea s-a modernizat în contextul proiectelor politice promovate de elitele românești precum și aportul pe care comunitățile etno-politice amintite îl aduc, direct sau indirect, la acest proces

3. Metoda monografiilor aplicate în Dobrogea de Școala Sociologică de la București

Monografiile au publicat datele concrete ale diferitelor cercetări și recenzări a populației care se afla sub administrarea guvernelor românești începând cu 1878. Recensămintele generale ale populației întreprinse în 1899, 1912, 1930 au fost date publicității de către *Institutul Național de Statistică* și fiecare dintre acestea au fost structurate pe zone de locuire sau provincii între care se regăsește și Dobrogea.

Recensămintele conțin date sigure despre realitățile demografice, etnice, numărul și densitatea populației pe arealul de locuire. Publicarea unor documente inedite legate de recensăminte contribuie la cunoașterea modului în care statul român a creat un tip de ideologie a colonizării, dezvoltării și evoluției demografico-sociale a Dobrogei.

Acestor documente li se adaugă informații prin care explicăm intensitatea colonizărilor din cele două perioade ale derulării procesului 1880-1912 și 1918-1938. Cele două etape nu au fost marcate de intensități egale deoarece au fost identificate zone diferite de colonizare și un interes politic diferit. Dacă în prima perioadă a colonizării au existat considerente de ordin politic, strategic și teritorial impuse de extinderea teritoriului *Vechiului Regat* (1880-1912) în cea de-a doua perioadă (1918-1938) au existat considerente diferite deoarece avem de-a face cu o zonă redusă ca dimensiune și ca importanță geopolitică – *Dobrogea de Sud* – compusă din județul Caliacra (3854 km²) și județul Durostor (3526 km²). În primul număr al *Curierului*, din 8 iulie 1935, Gusti îndemna membrii echipelor să fie loiali echipei și să închege o *sinceră camaraderie* fără de care nu era posibilă această ridicare a nivelului satelor.¹³

10 Zoltan Rostas, *Monografia ca utopie. Interviu cu H. H. Stahl (1985-1987)*, (București: Ed. Paideia, 2000), 43.

11 Toți acești cercetători au întreprins cercetări în diferite comunități dobrogene, în echipă sau individual, și au publicat studii fundamentale în reviste de specialitate precum *Analele Dobrogei*, în presa epocii ori în lucrări specializate care au oferit un important inventar al realităților pe care le-au întâlnit în acest teritoriu.

12 Pentru a defini aspectul decalajului sectorului agricol din România am cercetat mai multe lucrări printre care atestă această înapoiere, Dimitrie Gusti, *Opere*, ediție critică de O. Bădina și O. Neamțu, (București, Editura Academiei, 1970), 43-47; Ilie Corfus, *Agricultura Țării Românești în prim jumătate a secolului al XIX-lea*, București: Editura Academiei, 1969), 77-89; Radu Rosetti, *De ce s-au răsculat țărani*, (București: Editura Socec, 1908), 269. O erudită analiză despre acest aspect la Daniel Chirot, *Schimbarea....*, în special capitolul: *Sistemul politico-economic de tip colonial și criza agrară 1864-1917*, 195-250, unde autorul descrie statutul de periferie a economiei agrare românești precum și rolul de colonie care furniza materie primă Occidentului.

13 Maria Larionescu (editor), *Școala Sociologică de la București*, (București: Metropol, 1996), 88-91.

Tot profesorul Gusti îndemna tinerii cercetători să realizeze o *sinceră înfrățire cu satul* deoarece oricât de bine s-ar fi realizat aceste cercetări fără această legătură spirituală nu ar fi posibilă *transformarea sufletească a satului românesc*¹⁴. Datorită faptului că cercetările de teren trebuiau făcute cu mare seriozitate se obișnuia ca în anumite localități echipele să meargă câte doi ani la rând aspect pe care îl aflăm din informările făcute de către publicația amintită. Astfel pentru anul 1935 s-a hotărât ca anumite sate să fie cercetate suplimentar după ce, cu un an în urmă, se făcuseră cercetări amănunțite. Printre aceste sate amintim: *Sadova, Nerej, Năpădeni, Stănești, Goicea Mare, Leșu, Fibiș, Miron Costin și Ferdinand I* unde echipele urmau să cerceteze în amănunt grupurile care locuiau acolo.

Dimitrie Gusti explică cum erau alese aceste localități astfel încât să existe câte o echipă în fiecare parte din România, care urma să *vestească un nou fel de a lucra pe tărâmul culturii*. Găsim și localitățile pe care echipele urmau să le cerceteze în campania din 1935: *Țebea*- în Apuseni, *Cuhea*- în Maramureș, *Clopotiva* -în Țara Hațegului, *Moișeni*- în Țara Oașului, *Regina Maria*- jud. Caliacra în Dobrogea de Sud, *Dodeștii de Fălcu* – un sat de răzeși din Moldova, *Bordușani*-în Ialomița pe brațul Borcea, *Săbăteni* în jud. Arad, *Pecineaga* jud. Tulcea în Dobrogea de Nord. Se poate observa că erau vizate pentru cercetare toate regiunile țării, zone în care se aflau și județele Caliacra, Tulcea și Constanța unde se desfășurau cele trei campanii din anul 1935.

În Dobrogea, erau organizate cercetări în trei comunități: satul *Pecineaga*-jud. Tulcea, campanie condusă de Apostol Culea, în satul *Regina Maria*-jud. Caliacra campania de cercetări sociologice a fost coordonată de C.D. Constantinescu-Mircești iar campania organizată în comuna *Ferdinand I* în jud. Constanța probabil a fost condusă de către unul din apropiații lui D. Gusti, deși numele nu este precizat în calitate de coordonator în tabelul prezentat anterior. Condițiile de desfășurare a cercetărilor rurale în Dobrogea au fost realizate în condiții materiale identice cu cele din restul teritoriului românesc. În numărul doi al *Curierului Echipelor Studențești* sunt descrise condițiile în care se desfășurau cercetările în diferite sate.

La Nerej în jud. Putna echipa de monografiști care a făcut cercetări în 1934 ajunge și în vara lui 1935. Aceleași condiții austere și în satele *Regina Maria*¹⁵ și *Ferdinand I* din Dobrogea. Coordonatorul echipei din satul Regina Maria, C.D. Constantinescu-Mircești, scria în numărul 3 al Curierului, în rubrica destinată rapoartelor de activitate din teritoriu: „*Am ajuns cu membrii echipei în sat la miezul nopții de 6 iulie, venind cu căruțele care ne-au adus de la gară (neprecizată locația garii). A doua zi după sosire, fiind duminică am luat contact cu frunzații satului și cu o mare parte din săteni, cărora le-am arătat pe scurt rostul echipei. Apoi am început munca pentru organizarea vieții echipei*”.¹⁶

Un aspect interesant este faptul că în 1935 regele Carol al II-lea a inspectat echipa de monografiști care lucra în satul *Ferdinand I*¹⁷ jud. Constanța unde echipa făcuse cercetări și cu un an în urmă¹⁸. Ziua aleasă pentru vizită a fost în ziua de 26 august 1935. Regele a fost așteptat de Gusti personal, de oficialitățile județene și de cele două echipe de monografiști, una care se afla la Ferdinand și o alta venită

14 *Curierul Echipelor Studențești*, 1(1935):1.

15 Satul Regina Maria se află, în prezent, pe teritoriul ce aparține Bulgariei. Satul *Ferdinand I* în prezent este reprezentat de comuna Mihail Kogălniceanu în jud. Constanța.

16 *Curierul Echipelor Studențești*, 1(1935):2.

17 Despre satul *Ferdinand I* se afirma că era „o așezare ciudată de tătari, români și nemți, fiecare cu deprinderile sale, strânși din colțuri deosebite cu nevoi și bucurii diferite „.

18 *Curierul Echipelor Studențești*, 1(1935):1. Articolul din pagina 1 informa : „*M.S. Regele a cinstit cu înalta Sa vizită, mai întâiu, echipa din comuna Ferdinand I care lucrează acolo în al doilea an. Suveranul a urmărit cu atenție tot ce s-a făcut și mai ales continuitatea cu ale campaniei din vara trecută*” .

pentru acest eveniment din satul Regina Maria. Regele ajunge în Ferdinand I pentru vizita programată și, timp de o zi, a trecut pe *la cele trei biserici din sat cea românească, cea catolică, și la geamia musulmană*¹⁹. În descrierea zilei speciale și a venirii regelui este adusă aminte și vizita în câteva gospodării de români, nemți și tătari. Pe parcursul aceleiași zile suveranul asistă la o ședință de lucru timp de trei ore, în cadrul căreia s-au prezentat rezultatele muncii echipei prezente în.

La ședința de lucru au participat D. Gusti, cei 14 membri ai echipei care au lucrat în vara lui 1935 la Ferdinand I și echipa din satul Regina Maria, fruntași ai comunei, reprezentanți ai autorităților județene de la acea vreme. Tot în aceeași ședință de lucru a fost prezentat un raport general al lucrărilor echipei din satul Regina Maria. Probabil că D. Gusti cunoștea bine competențele pe care le avea Constantinescu-Mircești în materie de organizare a campaniilor de cercetare și al prezentării rezultatelor acesteia în cadrul oficial. Aceste motive au stat, credem noi, la baza deciziei pe care a luat-o D. Gusti de a-i încredința lui C.D. Constantinescu-Mircești organizarea manifestărilor legate de vizita regelui Carol al II-lea în vara anului 1935.

În acest context descriem și realitățile din satul Regina Maria situat în județul Caliacra care nu a fost ales întâmplător din punctul nostru de vedere. Nici cele două sate Pecineaga și Ferdinand I din Dobrogea nu au fost alese întâmplător, credem noi. Cele trei sate erau diferite din punctul de vedere al compoziției etnice și defineau un specific social concret. Satul Pecineaga era situat pe malul drept al Dunării și a reprezentat un important loc de refugiu pentru românii care fugeau de birul impus în Moldova și Țara Românească în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. *Țara turcească* cum era numită Dobrogea, de românii din cele două Principate, până la 1878 le oferea un adăpost sigur și un posibil lot de pământ de lucrat. În acest mod, fugind de apăsarea fiscală sau de pedeapsa pentru săvârșirea vreunei infracțiuni, românii au întemeiat sate pe malul drept al Dunării unde agenții fiscoi aplicat de boieri nu mai aveau jurisdicție. Concluzionând Pecineaga era un sat de români, Ferdinand I era un amestec de tătari așezați din vechime, de germani veniți din Basarabia și de români colonizați din Transilvania.

Satul *Regina Maria* era înființat în anii 30 din aromânii colonizați din Bulgaria și Grecia, de români din Banatul Iugoslav și un număr redus de români din Oltenia și Muntenia. Putem observa că specificul acestor așezări era diferit și credem că decizia trimiterii echipelor a ținut cont de acest specific al fiecărei comunități. Probabil D. Gusti și echipele de cercetare voiau să cerceteze cum a fost păstrată o cultură românească la *Pecineaga*, cum s-au suprapus culturile sociale la *Ferdinand I* și modul în care se poate întemeia o comunitate cu grupuri din diferite zone geografice care să formeze o comunitate compactă în cazul satului Regina Maria. Monografiile publicate în urma anchetelor de teren demonstrează diversitatea lumii rurale românești în perioada interbelică. Din conținutul acestor monografii concluzionăm că satele României interbelice nu sunt deloc asemănătoare sau identice unul cu altul așa cum putem deduce din lectura unor rapoarte întocmite în timpul cercetărilor.

O situație în care găsim diferențe întâlnim în satul *Regina Maria* despre care am vorbit mai sus. Un articol publicat în *Curierul Echipelor Studențești* afirma că „*satul nu are o unitate sufletească, fiecare grup colonizat trăind izolat cu obiceiurile și tradițiile sale, neamestecându-se deloc în viața celorlalte grupuri de coloniști.*”²⁰ Se cerceta în ce mod a fost realizată *organizarea socială* a spațiului dobrogean după jumătate de secol de administrație românească. Evoluția sistemului rural, în regiune, depindea de specificul multicultural al Dobrogei datorită faptului că existau clivaje serioase în dimensiunea etnică, religioasă, economică.

19 *Curierul Echipelor Studențești*, 1(1935):5.

20 *Curierul Echipelor Studențești*, 5(1935):7.

Într-o monografie publicată de C.D. Constantinescu-Mircești putem observa aserțiunea noastră despre integrarea comunităților etnice și modul în care au evoluat relațiile intercomunitare. În prefața lucrării D. Gusti susține că ideile care au motivat demersul sociologic în satul Ezibei se bazează pe „*conglomeratul etnic așa de variat încât pentru cunoașterea acestui ținut minunat sunt necesare nu numai astfel de studii ci sunt necesare societăți (culturale) care să poată reprezenta în permanență această preocupare*”²¹.

Mergând mai departe în cuvântul introductiv al lucrării amintite Constantinescu-Mircești susține că satul Ezibei este *în mic o parte din caracteristicul Dobrogei*. De fapt era analizată componența etnică a spațiului dobrogean în care coordonatorul monografiei identifică comunități ale turcilor, tătarilor, românilor, bulgarilor care erau prezente în Dobrogea de Sud (Cadrilaterul). Mergând mai departe în fundamentarea cercetării sociologice Constantinescu-Mircești argumenta demersul întreprins. Constantin Moisil, cercetător consecvent al spațiului dobrogean, a făcut o radiografie pertinentă la împlinirea a 25 de ani de la încorporarea Dobrogei la România. Moisil afirma că: *misiunea noastră în Dobrogea este pe cât de importantă pe atât de grea. În primul rând sarcina noastră este să stabilim legături cât se poate mai intime între diferitele neamuri ale provinciei, pentru a face din ele o populațiune cu aceleași sentimente și aspirațiuni. Pentru aceasta, însă, este necesar să cunoaștem mai întâi sufletul acestor popoare să le cunoaștem viața din trecut și obiceiurile, credințele*”²²

Cartografierea satului Ezibei a identificat un astfel de fenomen care se raporta la diferențierile culturale și la identitățile plurale monografia descriind viața de familie, tradițiile, obiceiurile turcilor, tătarilor, bulgarilor, aromânilor și românilor. Dobrogea, în perioada interbelică, avea un grad foarte mare de diferențiere socială dar și etnică, existau în același timp, mai multe grupuri care creau o variabilitate colectivă. Dincolo de impresia de imobilism, lumea dobrogeană a începutului de secol XX se confrunța cu dificultăți de adaptare la un tip de cultură politică specifică modernității²³.

În cercetările din vara anului 1938 echipele studențești organizate de *Fundația Culturală Regală „Regele Mihai I”* au avut misiunea să facă anchete care depășeau în mod concret și obișnuit compoziția și omogenitatea în satele românești.²⁴ Foarte multi dintre membrii comunităților etnice dobrogene nu se raportau la identitatea politică ca dimensiune politică ci se raportau la o identitate de grup care urma să conserve specificul grupului și să-l apere de influențele aculturatoare. Revenind la anchetele de teren din 1938 cele 60 de echipe studențești, formate din 850 de *echipieri voluntari*, au cercetat populația, nașterile, mortalitatea, proprietatea, viața cotidiană, alimentație, starea economică, nivelul de educație al populației din 60 de sate²⁵ cercetate. În Dobrogea au fost cercetate trei sate în trei județe diferite ale provinciei: *Bazaurturile*- jud. Caliacra, *Cusuul din Vale*-jud. Durostor și *Pecineaga*-jud. Tulcea.

Putem observa că au fost alese două sate din sudul Dobrogei teritoriu intrat în componența României în 1913 și un sat în care locuia o importantă populație

21 Constantinescu-Mircești, C.D., *Un sat dobrogean Ezibei*, (București:Editura I.E.Torouțiu), X.

22 Constantinescu-Mircești, XII

23 Carmen Alexandrache, *Politic și religios în societatea românească secolele XVII-XIX. Puncte de reper*, în, Daniela Bușă, Ileana Căzan, (coord.) *Curente ideologice și instituțiile statului modern – sec. XVIII- XX. Modelul european și spațiul*, (București: Oscar Print, 2006), 109.

24 Golopenția, Georgescu, *60 de sate românești*, V-VII.

25 Din tabelul prezentat publicat în 1941 sunt prezentate satele cercetate împărțite pe provincii istorice: Muntenia-12 sate; Transilvania-12 sate; Basarabia-10 sate; Moldova-9 sate; Banat-9 sate; Oltenia-3 sate; Dobrogea-3 sate; Bucovina-2 sate, Golopenția, Georgescu, *60 de sate românești...*, XIII.

vorbitoare de limbă română aflat pe malul drept al Dunării. Nu întâmplător anchetele s-au desfășurat în sate românești deoarece în Dobrogea acelei epoci locuiau foarte multe dintre comunitățile etnice care dominau în unele dintre așezări. Acest fapt rezulta din diferențele etnice dar și din percepția fiecărei etnii asupra fenomenului politic.

Deotomanizarea este manifestă și se expune public accentuând importanța instituțiilor românești în transformarea socială și comunitară a Dobrogei. În ziarul „Constanța” din 15 noiembrie 1892 găsim publicate articole care exprimă oficial această stare de lucruri titrând: „Mulți români – și chiar dintre bărbații noștri politici – își închipuie și acum că Dorogea este un conglomerat de naționalități, mai mult sălbatică decât culte și nedemne de o soartă mai bună. Ei bine datorită noastră este de a arăta contrariul a ceea ce se crede și de a demonstra prin fapte pozitive că Dobrogea nu mai este la 1892 ceea ce era în 1879”²⁶.

Așa era pusă problema și în Dobrogea în sensul că trebuiau contabilizate sentimentele politice dar și opțiunile membrilor etniilor dobrogene. În același ziar amintit anterior „Constanța” din noiembrie 1892 era consolidată „datoria” politică a instituțiilor: „Nouă ne incumbă, în primul loc, datoria guvernului și a țării românești, că întru nimic Dobrogea actuală nu este inferioară populației din regat. Și în toate orașele din Dobrogea, ca și în cele din țară, există pătură cultă, destul de numeroasă și o burghezie ca toate burghezimile. Și în comunele rurale de aici (din Dobrogea), ca și cele de dincolo (din Regat) se află populație laborioasă, onestă și accesibilă”²⁷.

Elementele de schimbare erau foarte bine filtrate printr-o latură genetică care nu permitea abandonarea unor cutume sau a unor tradiții reprezentative ale comunității. Comunitatea de limbă era definitorie pentru apartenența la grup. Avem cazul turcilor, tătarilor, rușilor-lipoveni cu imaginea etnică foarte bine reprezentată tradiția spațiului de locuire comună dat fiind faptul că veneau din stepe asiatică. Nu se punea problema încadrării spațiului dobrogean într-un grad de dezvoltare politică datorită faptului că majoritatea etniilor care se stabiliseră în Dobrogea veneau din sisteme politice cu instituții nereprezentative și cu o cultură politică slab configurată.²⁸ Drepturile politice ale dobrogenilor au fost obținute mult mai târziu în 1909 încadrând provincia în sistemul administrativ românesc cu drepturile politice aferente.

În altă ordine de idei, nu se poate vorbi în cazul Dobrogei de acea *temperatură istorică zero*²⁹ prin care se definesc societățile primitive pentru că în spațiul de care vorbim exista un anumit decalaj instituțional și nu absența politicului, dat fiind faptul că Imperiul Otoman organizase spațiul dobrogean ca un bastion de ofensivă otomană.³⁰ Expansiunea demografică în Dobrogea se încadrează unor teorii ale antropologilor politici care definesc principalele teorii de analiză și de încadrare în anumite comportamente colective precum: regruparea, manifestările violente și cele conflictuale, alegere a partenerului, protecție.³¹ Am încercat să expunem succint în cadrul acestui studiu preocupările Școlii Sociologice de la București în Dobrogea și acțiunile întreprinse de către echipierii din teritoriu în munca de investigare și ridicare a satului dobrogean

26 Constanța, 15 (1892):3.

27 Constanța, 15 (1892):4.

28 Am putea da exemplul Imperiului Otoman din spațiul căruia veneau turcii, tătarii, bulgarii, grecii și al rușilor-lipoveni ori germanilor care veneau din Basarabia spațiu administrat de Rusia țaristă.

29 Geraud, M.O., Leservoisier O, Pottier, R.(2001), *Noțiuni cheie ale Etnologiei- analize și texte*, traducere de Dana-Ligia, în special capitolul IV-Societăți tradiționale, unde este definit conceptul de societăți calde și societăți reci, (Iași: Polirom, 2001),60.

30 Pierre Clastres, *Societatea împotriva statului*, (București: Editura Ararat, 1995), 82.

31 Stahl, P. H., (2000), *Triburi și sate din Sud- Estul Europei*, Editura Paideia, București, p.121.

BIBLIOGRAFIE

- BĂDESCU, Ilie, CUCU-OANCEA, Ozana, ȘIȘEȘTEAN, Gheorghe *Tratat de sociologie rurală*, București, Editura Mica Valahie, 2009.
- BLACK, C.E., *The Dynamics of Modernization. A Study in Comparative History*, Harper, New York, 1966.
- BRĂTESCU, C., *Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, București, Cultura Românească, 1928.
- BUȘĂ Daniela, CĂZAN Ileana, (coord.) *Curente ideologice și instituțiile statului modern – sec. XVIII- XX. Modelul european și spațiul*, Editura Oscar Print, București.
- CĂZAN, Ileana, *Societatea românească între modern și exotic văzută de călători straini (1840-1847)*, București, Oscar Print, 2005.
- CHIROT, Daniel, *Schimbarea într-o societate periferică*, București, Editura Corint, 2004.
- CHIROT, Daniel, *Social Change in a Peripheral Society. The Creation of a Balkan Colony*, Academic Press, 1976.
- COPANS, Jean, *Introducere în etnologie și antropologie*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- CLASTRES, Pierre, *Societatea împotriva statului*, București, Editura Ararat, 1995.
- CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.
- CONSTANTINESCU-MIRECȘTI, C.D., *Un sat dobrogean Ezibei*, Editura I.E.Toroușiu, București, 1938
- GERAUD, M.O., Leservoisier O, Pottier, *Noțiuni cheie ale Etnologiei- analize și texte*, traducere de Dana-Ligia Ilin, Iași, Editura Polirom, 1999.
- GOLOPENȚIA, Anton, Georgescu, D. Constantin, *60 de sate românești-cercetate de echipele studențești*, vol. I-, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1941.
- GUSTI, Dimitrie, *Știința națiunii și reforma politică*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2008
- LARIONESCU, Maria (editor), *Școala Sociologică de la București*, București, Editura Metropol, 1996.
- LEVI-STRAUSS, Claude, *Antropologie structurală*, București, Ed. Politică, 1979.
- LIVEZEANU, Irina, *Cultură și Naționalism în România Mare*, traducere de Vlad Russo, București, Humanitas, 1998;
- MURGESCU, Bogdan, *România și Europa- acumulara decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010.
- PAWLOVITCH, K. Steven, *Istoria Balcanilor 1804-1945*, Iași, Editura Polirom, 2004.
- GUSTI, Dimitrie, *Opere*, Vol.III, București, Editura Academiei RSR, 1970.
- ROSETTI, Radu, *De ce s-au răsculat țărani*, București, Editura Socec, 1908.
- ROSTAS, Zoltan, *Sala luminoasă – Primii monografiști ai Școlii Gustiene*, București, Ed. Paideia, 2003.
- ROSTAS, Zoltan, *Monografia ca utopie. Interviu cu H. H. Stahl (1985-1987)*, București, Editura Paideia, 2000.
- ROSTAS, Zoltan, *Atelierul Gustian*, București, Editura Tritonic, 2005.
- STAHL, H. Paul, *Triburi și sate din Sud- Estul Europei*, Editura Paideia, București, 2000.
- STAHL, H Henry, *Amintiri și Gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice*, București, Editura Minerva, 1981.
- WALLERSTEIN, Immanuel, *The Modern World-Sistem: Capitalist Agriculture and the Origins of the World-Economy in the Sixteenth Century*, New York, Academic Press, 1974.
- ZBUCHEA, Gheorghe, *România și războaiele balcanice 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, București, Editura Albatros, 1999.

Aricole de presă:

Arhiva Dobrogei, 2, (1919).

Analele Dobrogei, 1-12 (1930).

Analele Dobrogei, 2(1938).

Deșteptarea Dobrogei, 7 (1893)

Dobrogea Jună, 6-7(1915)

Curierul Echipelor Studențești, 1-2(1935).

Cuvântul Dobrogei Noi, 1 (1937)

Dobrogea Jună, 7 (1915).

Transilvania, 11-12 (2012).

The Intersection between Art and Politics in Interwar Romania¹

■ MARIUS STAN

[Independent Scholar]

Abstract

As Jürgen Habermas suggested, „the spirit and discipline of aesthetic modernity,” which defined „various avant-garde movements... finally reached its climax in the Cabaret Voltaire of the dadaists and in surrealism.” The surrealists’ documents, declarations, actions, and manifestoes of the 1920s and 1930s point out to the apparently tireless crusade against public misinterpretations of their intent. On the other hand, there is little doubt that a political situation can exercise a given influence on avant-garde art in particular. While using primary and secondary sources, I look into the case of Gellu Naum just to illustrate the tensions between art and politics in the interwar Romania.

Keywords

Gellu Naum; Avant-garde; Cabaret Voltaire; Siguranța; surrealism; Romania

Switzerland has become, with the passing of time, a cliché of neutrality, although the destinies of many socially and politically engaged spirits started, unfolded or recovered there. It is the case of the artists gathered around the Cabaret Voltaire in Zürich, a quasi-cultural space founded in 1916 by Dadaist Hugo Ball² and, among others, by the

1 This paper is a result of a research made possible by the financial support of the Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project POSDRU/159/1.5/S/132400 – „Young successful researchers – professional development in an international and interdisciplinary environment”.

2 In his diary, „Flight out of Time”, Hugo Ball describes the opening night: „The place was full to bursting; many could not get in. About six in the evening, when we were still busy hammering and putting up Futurist posters, there appeared an oriental-looking deputation of four little men with portfolios and pictures under their arms, bowing politely many times. They introduced themselves: Marcel Janco the painter, Tristan Tzara, George Janco and a fourth, whose name I did not catch. Arp was also there, and we came to an understanding without many words. Soon, Janco’s opulent Archangels hung alongside the other objects of beauty and, that same evening, Tzara gave a reading of poems, conservative in style, which he rather endearingly fished out of the various pockets of his coat”. Source: Adrian NOTZ, in „Introduction” to the *Catalogue* of the exhibition

Romanians Tristan Tzara and Marcel Iancu. During WW1, Switzerland maintained its neutrality, as I have already mentioned, which allowed many refugees to set up ideological, cultural, artistic and sometimes even political projects here. And as any place has (besides other perfectly measurable coordinates) a certain spirit, Cabaret Voltaire had, from its very beginning, a fine internationalist touch. In this space of European cultural effervescence, you could hear, in all languages, the expressions of the cultural trend of the day (Tristan Tzara, for instance, used to recite his poems in Romanian). Another thing to be noted from the very beginning is that about half of the Dadaists at the Cabaret Voltaire were Romanian³. How did that happen?

We should mention that the flattering nickname of „Little Paris” that the Romanian capital had at that time was closely related to the cultural and intellectual ebullience of the Bucharest of that period and, moreover, to the almost established tradition of the petite bourgeoisie of that time to study in the major academic centers of Europe (particularly in Paris, Vienna or Berlin) and to return and attempt to implement this whole imported conglomeration of visions and ideas. However, in spite of this cosmopolitan pattern⁴, many commentators believe that the Romanian avant-garde stood out in the great internationalist family due to a sound Eastern European derivative component. In fact, for Hugo Ball himself, the Romanians at Cabaret Voltaire largely remained Orientals. Last, but not least, the Romanians in Zurich had a Semitic family background and, in the political context of that period, their exodus to the West had a deeply pragmatic meaning. In its connection with politics, the avant-garde was many times a response to politics, a kind of effect of a marked causality. With regard to the period discussed here, we can say easier now (although remaining in the realm of speculation) that the avant-garde in arts can be ideally reproduced only in a political climate that permits the freedom of choice and, consequently, of controversy. Nevertheless, a totalitarian (or totalitarian-like) society cannot allow sufficient space for manifestation to the avant-garde arts. Moreover, the avant-garde often seems to accept a fashion instead of creating or promoting a new one. Starting from this fact, the hypothesis according to which the aesthetic radicalism (in arts) and the social radicalism (in politics) are related is completely false from a historical perspective⁵. For instance, the political phase of surrealism was, actually, very short. Louis Aragon abandons surrealism for communism, while others solve this option dilemma by surrendering communism and remaining faithful to the surrealist art⁶. Obviously, the positioning of avant-garde artists towards politics (although initially it was a matter of fending off politics) could only generate an infinite series of tensions, surrenders and returns. And that was because, in order to stay at the center of attention and at the core of the ideological convulsions of that time, a transition needed to be made from the subjectivity of individual freedom (expressed artistically) to the more radical

Dada East? The Romanians of Cabaret Voltaire (Fargfabriken/ Stockholm/ Sweden, Bucharest: RH Printing House, 2007), 5.

3 Tom Sandqvist, *Dada East. The Romanians of the Cabaret Voltaire* (Cambridge, Mass and London: The MIT Press, 2006).

4 „Poets, artists, doctors, lawyers, politicians, they all studied in Paris, Vienna, Berlin or Munich. In Romania, Cubism is more Cubistic and Futurism is more Futuristic than anywhere else. Small French-like policemen harass the peasants on their way to the farmers' market, the cabarets and variety theaters are only cheap copies of those in Montmartre; one can see revues based on French originals, sad and boring, copies of some equivocal comedies imported directly from Théâtre Antoine or the Comédie Française. In brief: a fantastic city in an incredible country. Thirty years later, everything will be different...” Source: Tom SANDQVIST, „Cuvînt înainte,” in *Arhiva Durerii* (Stockholm: Sweden/Bucharest: Fundația Academia Civică, 2000), 5.

5 Renato Poggioli, „The Avant-Garde and Politics,” in *Yale French Studies*, Literature and Revolution, No. 39 (1967): 181.

6 Poggioli, „The Avant-Garde and Politics,” 182.

subjectivity of denying social reality (expressed politically)⁷. Euphemistically speaking, putting the equal sign between the arts revolution and the social one today is a mere rhetorical act. And probably the only political and ideological recurrence of the avant-garde art is actually very little political (or even not political at all): its anarchism! After all, the avant-gardism is plagued by an exacerbated individualism, most frequently biographical and psychological – see the poem of Vladimir Mayakovsky, „To a Cut-Throat“, in which he combines the belief that he will survive his own death with a cult for the anonymous multitude (the masses of the future)⁸.

*

However, when the avant-gardists leave the cocoon of art to become politically engaged, they do not do it to promote the artistic movement that used to give them an identity until not long before. They simply adhere to a political ideology completely disrupted from the original artistic manifesto. And as in most cases the ideology happens to be the communist one, the relations between the government and these persons turned into political actors suffer a fundamental mutation, too: in the 1930s, many Romanian avant-gardists come to the attention of the *Siguranța* (the Romanian secret police)!

Thus, the Romanian secret police (acting through Eugen Cristescu, the chief of police at that time) sent a telegram in 1934 to all regional police inspectors requesting them to take action to ban and prevent the distribution in the country of the „Commune” magazine edited by the *Association des Écrivains et Artistes Révolutionnaires* (AEAR⁹ – Paris), and of the pamphlets entitled „Des Amendes” (Paris), „La lutte de l'URSS pour la paix mondiale” (Paris 1934, authors: I. Stalin, V. Molotov, M. Litvinov) and „Le travail des cellules d'Usines” (Les publications révolutionnaires, Paris)¹⁰. In fact, the international congresses of „antifascist-communist” writers were no longer attended by „avant-gardists” or other representatives of various cultural and artistic movements, but simply by «communists» or communist sympathizers (the label difference is relevant for this transfer of identity that we referred to above as being paradigmatic of the transition – understood as a breakaway – from the sphere of arts to that of politics). Such a congress took place in 1935, in Paris, and the Romanian secret police knew all details (some major personalities of the international culture were among the participants: Aldous Huxley, George

7 Stelian Tănase, *Avangarda românească în arhivele Siguranței* (Iași: Polirom, 2008), 13-14.

8 Poggioli, „The Avant-Garde and Politics,” 184.

9 The purposes of the association, as stated in a copy of the Rules of AEAR sent to Professor Petre Constantinescu in Romania and intercepted by the *Siguranța*, included: „a). Organizing writers (of fiction and science criticism) and artists, workers and professionals, for actual participation in the class war in close cooperation with the revolutionary workers' organizations in France and the colonies, by systematically working with the worker and farmer contributors to the revolutionary press and with the Marxist circles, with the workers' groups in the fields of theater, cinematography, photography and radio, etc. b). Fighting against all nuances of the bourgeois ideology, fascism, down to social fascism; inducing the nonconformist writers and artists to take a stand and to become partners to the proletariat by adopting the political form of the UIER; c). Creating and developing a proletarian art and literature by adopting the dialectical materialism as a basis; d). Organizing rallies, contests, conferences, exhibitions, publications, etc., as well as any other forms of activity consistent with these purpose based on the national and international proportion; e). Promoting the formation of a national federation of the revolutionary proletarian culture and, until such formation, accepting and coordinating the efforts of the already existing cultural groups.” (Central National History Archives (hereinafter referred to as ANIC), fond 50, Dosar Nr. 1216 – Intelighenția Occidentală, „Statutul Asociației Scriitorilor și Artiștilor Revoluționari de la Paris,” November 11th, 1934).

10 ANIC, fond 50, Dosar Nr. 1216 – Intelighenția Occidentală, Telegrama cifrată Nr. 25516/27.03.1934.

Bernard Shaw, Leo Tolstoi, John Dos Passos, Sinclair Lewis, Kostas Varnalis, etc.). „Public events“ of this kind often occasioned settlements of accounts even within the same artistic family – although it was clear that what had previously united them under the umbrella of the artistic manifesto was now dividing them, under the influence of a powerful argument: the political ideology! At that congress, Louis Aragon (the leader of the AEAR, but also a promoter of Surrealism) is confronted by his former comrade, André Breton, as the latter chose to publicly support Victor Serge (Victor Lvovich Kibalchich), a Russian writer and former Comintern journalist associated to the Trotskyist left-wing opposition.

The Romanian *Siguranta* also had detailed information concerning the relationship that Louis Aragon had with Victor Brauner (Romanian surrealist painter of Jewish origin) and, through him, with many other Romanian communist writers considered by the authorities in Bucharest as a branch of the French AEAR¹¹. Now, we realize that the political oppression against the cultural promoters has nothing to do with the substance of their artistic manifesto, but rather with their specific social option. The government does not see their works, paintings and artistic creations as a threat, but their actual anti-establishment actions. Nevertheless, the interest in the tumultuous relationship between the avant-garde artists and the politics is not generated by some significant result that their actions would ever had. As a matter of fact, the avant-gardists never changed the course of any major political events. What is interesting, indeed, is their polemical writing (the manifesto itself) and the attempt to associate their moral and intellectual pursuits with the purposes and methods of the internationalist communism. There were also several serious reasons that prevented the avant-gardists (and especially the surrealists) from projecting their metaphysical ambitions into social terms. Firstly, they believed that poetry (in particular) was no longer a skill of the few, a means of expression, but an activity of the mind accessible to everyone: a poetic communism! Thus, the poetry was taken down from the Empyrean of abstraction to the vernacular area of pure desire. However, in the early '20s, although it had already become a red thread in the avant-garde writings, the word „revolution“ did not have those political connotations yet: „The immediate meaning and purpose of the Surrealist revolution is not as much to change the manifest and physical order of things, but to create a state of agitation in people's minds“¹².

But it was that very „state of agitation“ that actually worried the authorities of the time, including the Romanian ones, not the number or organization potential of those who conveyed such messages: although officially established as a political group in 1921, the Romanian communists were banned on July 28th, 1924. This immediately triggered an unprecedented radicalization in the position of the pro-Soviet communists, culminating with the peasants' armed rebellion at Tatarbuniar (in Southern Bessarabia, a province of the Romanian Kingdom at that time), whose fundamental and declared purpose was to put an end to the Romanian occupation in Bessarabia. To stifle the Bolshevik-like uprising, the Bratianu government deployed artillery troops from the 3rd Romanian Army Corps in the area, as well as a navy unit. Therefore, it had become almost impossible for the Romanian authorities of the time to see the subtle differences between the communists of various orientations, the artists sympathizing with the communist internationalism and other categories of agitators. In this troubled political context, the oppression started by the *Siguranta* against any persons that allegedly had or may have had any connections with the communist movement actually became a matter of national security. The poetic dream of territorial mutations was actually the purely political background

11 ANIC, fond 95, Dosar personal Louis Aragon, Nr. 27653, f. 3.

12 Maurice Nadeau, *Documents Surréalistes* (Paris, 1947), 44.

against which these avant-gardists fallen under the ideological fascination of communism were moving. Maybe Breton, Aragon, Iancu, Tzara, Gellu Naum (and others) were not interested in these matters of immediate actuality, but their even remote association to the cabalistic maneuvers and schemes of the Bolsheviks could not go unnoticed by the authorities of the time. In fact, the *Siguranta* was operating like any present-day secret service and the control of information and of transnational networks was a major component of the national security.

The ideas of these avant-gardists and their artistic credo were gradually directed towards the communist political ideology. As they were (of course) willing to change the world by conceptually transforming the reality, they did not always realize that the ideas had detectable consequences. And when they realized it, they either returned to the non-political version of their beliefs or completely abandoned the initial artistic manifesto to become true political militants.

The case of one of the most important representatives of the Romanian and Western Surrealism – Gellu Naum – is also paradigmatic. In 1934, Naum (who studied philosophy from 1933 to 1937) was member in „Amicii U.R.S.S.” (*“The Friends of U.S.S.R.”*), a so-called cultural association populated by left-wing (antifascist) intellectuals who wanted to strengthen the relations with the Soviet Union (although, as we mentioned earlier, the Romanian Kingdom was not on the best diplomatic terms with its eastern neighbor). Financed by the Comintern, this association was also banned on November 25th, 1934, by the Tatarescu government. However, the group that frequented the „Amicii” included remarkable intellectuals of the Romanian interbellum period: Iorgu Iordan, N. D. Cocea, Alexandru Sahia, Petre Pandrea, Tudor Bugnariu, Marcel Iancu, Zaharia Stancu, Demostene Botez and many others. Also in 1934, Gellu Naum planned to distribute to students and workers, as editor, „Tanara Generatie”¹³ (a newspaper considered subversive by the *Siguranta*). On December 29th, 1934, he did it right at the Grivita Railways Workshop, handing a copy of the paper to each worker who was coming or leaving from work¹⁴. To understand the anxiety of the authorities, we should remember that one year before, on February 16th, 1933, Romania had experienced the largest workers’ protests in its history to that date: due to the poor working conditions and low wages (also as a consequence of the world economic crisis), the railway workers at Grivita had violently clashed with the riot police. The incident resulted in many injuries and several deaths. We should also mention that the trade union at the Grivita Workshops had been penetrated and was manipulated by the communists who, immediately after 1945, did not hesitate to turn the incidents at Grivita into one of the central points of their propaganda messages. In January 1935, the *Siguranta* analyzed the content of „Tanara Generatie” newspaper and the conclusions of the authorities are recorded in the same archived documents: „it contains the usual communist theories about the class war, but the language is moderate, a fact explained by the communists’ change of tactical approach, as well as by their intention to maintain the possibility of publishing a legal newspaper to be distributed to the working masses”¹⁵ (the language was so moderate that not even the word „socialist” was used¹⁶). After only two issues, the newspaper it banned by order of the Ministry of the Interior, in February 1935, and consequently becomes clandestine¹⁷.

Gellu Naum is arrested on December 27th, 1935, under the accusation of having been caught writing „communist passwords” on the walls of buildings in Dr. Sergiu street, Dr. Felix street and Al. I. Cuza boulevard. A note to the Royal Chief

13 ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507, f. 7.

14 ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507, f. 8.

15 ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507, f. 14.

16 ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507, f. 17.

17 ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507, f. 19.

Superintendent specified that Naum was not at his first arrest and that the police was aware that he was a member of the clandestine organization of the communist students in Romania¹⁸. Later, in 1938, Gellu Naum goes to Paris, to complete his philosophy studies at the Sorbonne (encouraged by Victor Brauner) and meets the group of André Breton and other veteran surrealists...

**Photo: Mug shot of Gellu Naum
taken after his arrest by the *Siguranta*!**

It is important to mention, however, that this pro-Stalinist fascination of the surrealists never was a univocal act. They had their share of mistakes and doubts, they went separate ways¹⁹ and became allies equally easy, depending on the sequence of events of the time (remember that it is the period that witnessed the fall of the German democracy, the Spanish civil war and the Moscow show trials by which Stalin eliminated his political opponents and which will be masterly depicted later by Arthur Koestler in *Darkness at Noon...*). In fact, the conclusion is rather simple: „Seized by the political turmoil, the surrealism of the '30s lives less on aesthetic experiences and on challenges and defiance compared to the '20s. It looks dated, consumed, exhausted, and harassed by its own visions and schisms. In fact, the war puts an end to this experience and turns it into a chapter in the art history handbook.”²⁰ Apparently, the surrealists had to dream politically – otherwise, they

18 ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507/6470, f. 7.

19 For instance, André Breton launched in 1930 the second essential proclamation of the movement (“Second manifeste du surréalisme”), a document that actually eliminates from the great family the surrealists who hesitated to embrace „collective action” with all its good and bad things: Raymond Queneau, André Masson, Robert Desnos and others. Later, these „dissidents” from the initial movement joined „lock, stock and barrel” the editor of the surrealist art magazine „Documents,” Georges Bataille.

20 Tănase, *Avangarda românească*, 42.

wouldn't have existed. Unfortunately for their cause, they failed to take political action. Moreover, they seemed to persist in cultivating a pessimism deriving from their awareness of the irreconcilable cleavage between human aspirations and their actualization. This did not prevent them, however, from frantically experimenting with pushing the buttons of social transformation, but that pessimism estranged them from the optimistic and much narrower minds of the simple communist militants.²¹

BIBLIOGRAPHY

Archives:

ANIC, fond 50, Dosar Nr. 1216 – Intelighenția Occidentală, Telegrama cifrată Nr. 25516/27.03.1934.

ANIC, fond 95, Dosar personal Louis Aragon, Nr. 27653.

ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507.

ANIC, fond 95, Dosar personal Gellu Naum, Nr. 13507/6470.

Books and articles:

DANCHEV, Alex (ed.), *100 Artists' Manifestos* (New York: Penguin Books, 2011).

HABERMAS, Jürgen, „Modernity — An Incomplete Project,” in Hal Foster (ed.), *The Anti-Aesthetic* (Seattle: Bay Press, 1983).

NADEAU, Maurice, *Documents Surréalistes* (Paris, 1947).

POGGIOLI, Renato, „The Avant-Garde and Politics,” in *Yale French Studies*, Literature and Revolution, No. 39 (1967).

SANDQVIST, Tom, *Dada East. The Romanians of the Cabaret Voltaire* (Cambridge, Mass and London: The MIT Press, 2006).

SHORT, Robert S., „The Politics of Surrealism: 1920-36,” in *Journal of Contemporary History*, Left-Wing Intellectuals between the Wars, Vol. 1, Nr. 2 (1966).

STERN, Radu, VOOLEN, Edward van (eds.), *From Dada to Surrealism. Jewish Avant-Garde Artists from Romania, 1910-1938* (Jewish Historical Museum, 2011).

TĂNASE, Stelian, *Avangarda romaneasca in arhivele Sigurantei* (Iași: Polirom, 2008).

21 Robert S. Short, „The Politics of Surrealism: 1920-36,” in *Journal of Contemporary History*, Left-Wing Intellectuals between the Wars, Vol. 1, No. 2 (1966): 3-25.

Educația cavalerilor în Evul Mediu

Schiță comparativă între Occident și Bizanț

■ SILVIU PETRE

[Independent Researcher]

Abstract

The figure of the warrior-scholar remains a perennial object of study embodied during the Middle Ages by the literate knight (chevalier-lettré; ritter-gelehrter). The study dwells upon knightly education during Catholic West as well as in Byzantine cosmos. Far from the prejudice that the wielders of the sword narrowed their existence solely to serving their feudal masters and preparing for future conflicts, a vast, albeit not mainstream literature uncover deeper layers with regard to the life of martial nobility. Thus, a significant portion of it was product of culture and literacy, not only by accident but because growing state bureaucracies needed people capable to shoulder monarchies in the exercise of governance.

Keywords

knights; West; Byzantium; martial arts; literate-warrior; pronoia

Jocul semantic dintre swords și words, atât de drag lui Shakespeare și Hobbes în secolul XVII,¹ ca și originea etimologică a substantivului *stil* din latinescu *stilus* (ce desemna un obiect ascuțit de scris) redau învecinarea lumii marțiale cu aceea a literelor. Chiar dacă universul practic al confruntării pare contrar activității intelectuale, bazate pe contemplație și sustragere din noianul evenimentelor, cele două domenii au numeroase puncte tangențiale.

În cele ce urmează vom prezenta sistemul de educație al clasei cavalerilor, punctând cu unele exemple concrete din epoca respectivă. Lumile alăturate spre descriere sunt Apusul catolic și Bizanțul.

Studiul de față se va concentra în speță pe secolele IX-XII, socotite a fi <mijlocul> Evului Mediu și intervalul în care trăsăturile generale ale epocii s-au cristalizat: pe plan intern este vorba despre statornicirea relațiilor de putere politico-economico-religioase, iar pe plan internațional de cristalizarea sistemului de formațiuni politice cu raporturile aferente dintre ele.

1 Pentru o zăbovire pe marginea unei istorii intelectuale care-i leagă pe William Shakespeare de Thomas Hobbes, a se vedea Nicholas Dungey, *Shakespeare and Hobbes Macbeth and the Fragility of Political Order*, (Sage, 2012)

Societatea medievală occidentală și simplissima diviziune a muncii

Imaginea încetățenită pe care omul contemporan o are asupra epocii medievale conține o diviziune tripartită a societății de atunci. Așadar, conform acestei logici, universul social era populat de trei categorii socio-profesionale: cei care se roagă și asigură activitatea intelectuală (oratores); cei care se luptă și apără (bellatores), sub ei aflându-se cei care asigură baza materială și muncesc (laboratores).²

Tabloul este unul aproximativ, granițele taxonomice dintre categorii fiind adesea încălcate. În ceea ce-i privește pe cavaleri, în ciuda imaginii superlativizate create de literatura romantică a secolului XIX și de cinematografia celui următor, aceștia nu reprezentau figuri de primă mână ale perioadei. Așa după cum afirmă istoricul francez Georges Duby, statutul purtătorilor de armă se rezuma mai degrabă la acela de vasal, de cele mai multe ori în slujba episcopului local care posedea atât prerogative spirituale cât și lumești, politico-administrative.³ Pe cale de consecință nici educația nu era la fel pentru categoriile mai sus implicate, cu precădere pentru primele două. Oratores se dedicau perfecționării calităților spiritului, iar bellatores celor trupești. Petrus Alfonsus (1062-1140) împarte domeniile de studiu în două categorii. În prima categorie intrau așa-numitele **arte liberale**: gramatica, retorica, dialectica, geometria, aritmetica, muzica și astronomia. În cea de-a doua cele șapte **arte cavaleriești**: călăria, înotul, tragerea cu arcul, escaladarea unei scări, turnirul, lupta cu sabia și, nu în cele din urmă, curtoazia (dans, bune maniere).⁴ Despre acestea ni se vorbește detaliat în lucrări precum: Johannes Rothe, *Oglinda cavalerilor* (1400); contele Baldassare Castiglione, *Curteanul* (1528); Henry Hexam, *Principiile artei războiului* (1639).⁵

Educația cavaleriească la nivel teoretic era în cel mai bun caz superficială. De la vârsta de șapte ani, copilul destinat să devină cavaler primea titlul de paj și era introdus în tainele scrisului dublate de normele creștine menite a-i asigura o conduită virtuoașă mai târziu. La vârsta de 14 ani tânărul era înaintat în grad, devenit squire, valet, paj sau demouseau (masculinul de la demoiselle).⁶ Un squire avea rolul aghiotantului din timpurile moderne: servea la mesele cavalerilor, efectua diferite servicii personale superiorului căruia îi era desemnat și, nu în ultimul rând, lupta în bătălii. Rolul squirilor în operațiunile militare este documentat în romane precum Kyng Horn, viața lui Sir Ian Ipomydon ori scrierile lui Chaucer.⁷ Gradul complet de cavaler era considerat finalizat la vârsta de 21 de ani.⁸ Cursus honorum stabilea o ierarhie clară a rolurilor, astfel că la masa cavalerilor nu puteau sta decât cei care fuseseră admiși în cadrul ordinului, indiferent de gradul de rudenie cu cavalerii. Conform cronicii lui Paul Warnefridus, citat de Charles Mills (în prima parte a secolului XIX) fiii regilor lombarzi nu puteau sta la aceeași masă cu tații lor dacă

2 Marcus Baccaga, Social Mobility and Social Stratification in Hartmann von Aue's *Der Arme Heinrich*, *Quaderni di Palazzo Serra* 22 (2013), 1-10

3 Georges Duby, *The Three Orders: Feudal Society Imagined*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1978/1982), 41 și *passim*

4 Robert J. Higgs, Michael Braswell, *An Unholy Alliance: The Sacred and the Modern Sports*, (Georgia: Mercer University Press, 2004), 142

5 Higgs, Braswell, *An Unholy Alliance*, 145

6 Vârsta aceea, considerată încă fragedă pentru standardele actuale reprezenta punctul de trecere de la copilărie la viața de tânăr adult în Evul Mediu. Vezi Ruth Mazo Karras, *From Boys to Men: Formations of Masculinity in Late Medieval Europe*, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2003), 14

7 Charles Mills, *The History of Chivalry Or Knighthood and Its Times: In Two Volumes*, Volume 1, (Orme: Longman, Hurst, Rees, Brown and Green, 1825, 31-37, 90-91, 94, 117

8 Timothy Hall, *The Complete Idiot's Guide to the Middle Ages*, (Penguin Books, 2009), 85

nu primiseră în prealabil titlul de cavaler de vreun rege străin.⁹ Educația cavalerilor era în genere asumată de către particulari, de către castelele nobililor,¹⁰ dar au fost și cazuri când regalitatea s-a implicat activ în stipendierea procesului pedagogic și aceasta din rațiuni pragmatice. Dezvoltarea birocrăției în jurul instituției Coroanei cerea oameni instruiți care să poate conduce treburile publice. Garnitura administrativă era asigurată nu numai de către prelați dar și de persoane laice, unii dintre acestea fiind purtători de spadă.¹¹ Spre exemplu, cronicile medievale scoțiene vorbesc despre numele unui: Sir Gilbert Hay, bun cunosător al limbii franceze, Thomas Boyd, earl de Arran; Sir John Ross de Montgrenan, avocat de succes pe timpul regelui James III; Sir David Lindsay, poet la curtea regelui James V.¹²

Față de acest ultim aspect- cultura lumii cavalierești- Ruth Mazo Karras insistă cu precădere, sfătuindu-ne să privim cavalerii din punct de vedere psiho-antropologic, ca pe idealuri ale masculinității ce trăiau tensiunea dintre artele marțiale și curtenie. Mazo Karras prezintă cât de important era factorul feminin –doamna/domnița- pentru imaginarul acelor timpuri, întrucât ea conferea identitate și importanță. Abilitatea de a seduce și impresiona reprezentantele sexului frumos contribuia la stima cu care purtătorul de sabie era privit de ceilalți bărbați.¹³

II. Educație militară în Bizanț

Împărțirea Imperiului Roman la moartea lui Theodosius în ianuarie 395 a fost urmată de un deznodământ asimetric corespunzător fiecăre jumătăți. Răsăritul a păstrat cea mai mare parte a capacității imperiale, în timp ce jumătatea de Apus se va fragmenta până la dispariție în următoarele două generații de la împărțire. Veștejirea autorității imperiale în Roma a mers invers proporțional cu cimentarea forței Bisericii Catolice. Dacă în Apusul european postroman peisajul politic redă mai multe formule de conducere locale, unele dintre cu pretenții de a restaura tronul Cezarilor (vezi demersurile carolingian sau ottonian), dincolo de Balcani, Bizanțul a reușit să mențină via moștenirea antichității clasice sintetizând totodată influențele ulterioare.¹⁴ Începând cu lucrarea lui Edward Gibbon din secolul XVIII, Bizanțul a devenit asociat în imaginarul public cu declinul par excellence, tirania și corupția moravurilor. În ultimele decade, diferiți istorici, printre care și strategul american de origine română Edward Luttwak au căutat să reevalueze moștenirea bizantină insistând pe punctele forte ale acesteia.¹⁵ Mergând pe aceeași linie a reevaluării, britanicul Warren Treadgold enumeră longevitatea bizantină (1200 de ani!), gradul înalt de cultură și chiar caracterul moderat al împăraților, prin contrast cu figurile neroniene ale Romei antice sau chiar cu prejudecățile pe care ni le-am format noi, oamenii modernului.¹⁶

9 Mills, *The History of Chivalry*, 36

10 Mills, *The History of Chivalry*, 31

11 Katie Stevenson in Linda Clark (ed), *Identity and Insurgency in the Late Middle Ages*, Vol.6, (Woodbridge: The Boydell Press, 2006), 44

12 Clark, *Identity and Insurgency in Late Middle Ages*, 40-41

13 Karras, *From Boys to Men*, 26

14 Pentru persistența elementului roman până târziu a se vedea și Nicolae Iorga, *Istoria vieții bizantine. Imperiul și civilizația după izvoare*, (București: Editura Enciclopedică Română, 1974), 30-31 și *passim*

15 Edward N. Luttwak, *The virtual American Empire. War, faith, and power*, (New Brunswick: Transaction Publishers, 2009), 147-180

Edward N. Luttwak, „Take me back to Constantinople”, *Foreign Policy*, 19 October, 2009
Edward Luttwak, „What would Byzantium do?”, *Prospect Magazine*, January 27, 2010

16 Warren Treadgold, „The Persistence of Byzantium”, *The Wilson Quarterly* (Autumn 1998)

Revenind la temă supusă studiului, dacă regatelor europene timpurii le-au trebuit mai multe secole până să reușească o consolidare a puterii centrale (aceasta fiind împărțită între rege și nobili), în Bizanț gradul de centralizare a fost mult mai dens. Și aici, ca și în Occidentul catolic, odată cu secolele X-XII, sub dinastia Comnenilor, se poate constata un accentuat proces de feudalizare suplimentat de dezvoltarea unei aristocrații latifundiare civil-militare. Aceasta s-a format prin acordarea de terenuri- *pronoia*, de aici și substantivul pronoiar.¹⁷ Simultan avem de-a face cu adoptarea pe scară largă a stilului catafractarilor, cavaleria grea de inspirație persană.¹⁸

Domnia Comnenilor permite o mobilizare socială, numeroși oameni de rând atingând poziții înalte ca urmare a cultivării meritocrației.¹⁹ (Procesul va continua și după 1204, ulterior cuceririi latine și fragmentării autorității imperiale.)²⁰ Scriitorii secolului XII, Theodor Prodromos și Nikeforos Bryennios au redactat numeroase panegirice ale pentru nobilii timpului care se distinseseră prin fapte de vitejie. Prodromos dedică un poem fratelui împăratului Manuel, Andronikos, prin care îl exaltă drept un ideal aristocratic ce presupunea o bună stăpânire a jocului cu mingea împreună cu abilități cinegetice și trasul cu arcul.²¹ Deci avem o aristocrație militară maturizată.

Influența occidentală nu trebuie exclusă, Cruciadele aducând ambele culturi în confluență.²² Ca atare nobilii bizantini au deprins practica turnirului, la fel ca și omologii lor catolici. Niketas Choniates descrie un turnir organizat de împăratul Manuel I în Antiochia, la scurt timp după cucerirea orașului în 1159.²³ Nici vânătoarea nu este neglijată. Împărați precum Vasile I Macedoneanul (867-886) sunt rememorați ca buni și vajnici discipoli ai pasiunii cinegetice. Ode ale vânătorii sunt scrise de cronicari precum Constantin Manases și Constantin Pantechnes.²⁴

Educația propriu-zisă se pare că era la mare preț și mai frecventă decât în Occidentul aceleași perioade. Arheologii au găsit numeroase texte redactate în piatră la lemn, ceramică ori hârtie ce compuneau un peisaj bogat grafic, pentru a cita formula lui Catherine Holmes.²⁵ Limba primelor secole a continuat să fie latina,

17 Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204-1453*, (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1997), 157-162

18 Drept corolar al stabilității, „capul statului devenise respectat pentru capul unei familii” în cuvintele lui J.Lilie. Jean-Claude Cheynet, *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)*, (Paris: Publication de la Sorbonne, 1990), 413

19 Alte interpretări menționează, dimpotrivă, o rigiditate socială accentuată pe fondul feudalizării. Lilie. Jean-Claude Cheynet, *Pouvoir et contestations à Byzance*, p.415

20 Așadar, în războiul civil din 1341-1347 ni se vorbește despre Manuel Tagaris, individ de origine umilă care escaladează cursus honorum grație abilităților sale marțiale. Savvas Kyriakidis, *Warfare in Late Byzantium, 1204-1453*, (Netherlands: Koninklijke Brill NV, 2011), 47

21 Aleksandr Petrovich Kazhdan, Annabel Jane Wharton, *Change in Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, (London/Los Angeles: University of California Press, 1985), 104

22 Influența occidentală s-a accentuat după 1204 și a continuat pe tot parcursul perioadei târzii. Unul dintre efecte a fost angajarea de către împărații bizantini a cavalerilor apuseni- *kavallarios*, cărora li se dădeau feude-*pronoia*. Mark C. Bartusis, *The Kavallarioi of Byzantium, Speculum* 63 2 (Apr. 1988), 343-350. Un alt fenomen generalizat la scară europeană se referă la angajarea mercenarilor. În Imperiul Bizantin ca și în alte regate ale vremii, soldații plătiți se încetățeniseră în peisaj și multiplicau aspectul cosmopolit al locului (italieni, franci, englezi, catalani, vlahi, turci sau chiar bizantini). Pentru a-i denumi se folosea uneori formula „*hoi Rhomaion misthophoroi*”, denumire provenită de la salariul pe care îl primeau- *misthophora*. Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army*, 139-157

23 Kazhdan, Wharton, *Change in Byzantine Culture*, p.109

24 *Ibidem*, p.110. Un secol mai târziu, în jurul războiului civil din 1341-1347, scriitorul Manuel Philes îi dedică un panegiric lui Ioan Cantacuzinul, laudând știința militară și cinegetică a acestuia din urmă; propoziția „*ca un cavaler care își urmărește prada*” încapsulează un profil aristocratic cu nimic diferit de cel occidental. Savvas Kyriakidis, *op.cit.*, p.48

25 Catherine Holmes, *Political literacy in Paul Stephenson (ed), The Byzantine World*, (New York: Routledge, 2010), 131

Hartă 1: imperiile carolingian și bizantin împreună cu marele califat arab, 814 e.n.:

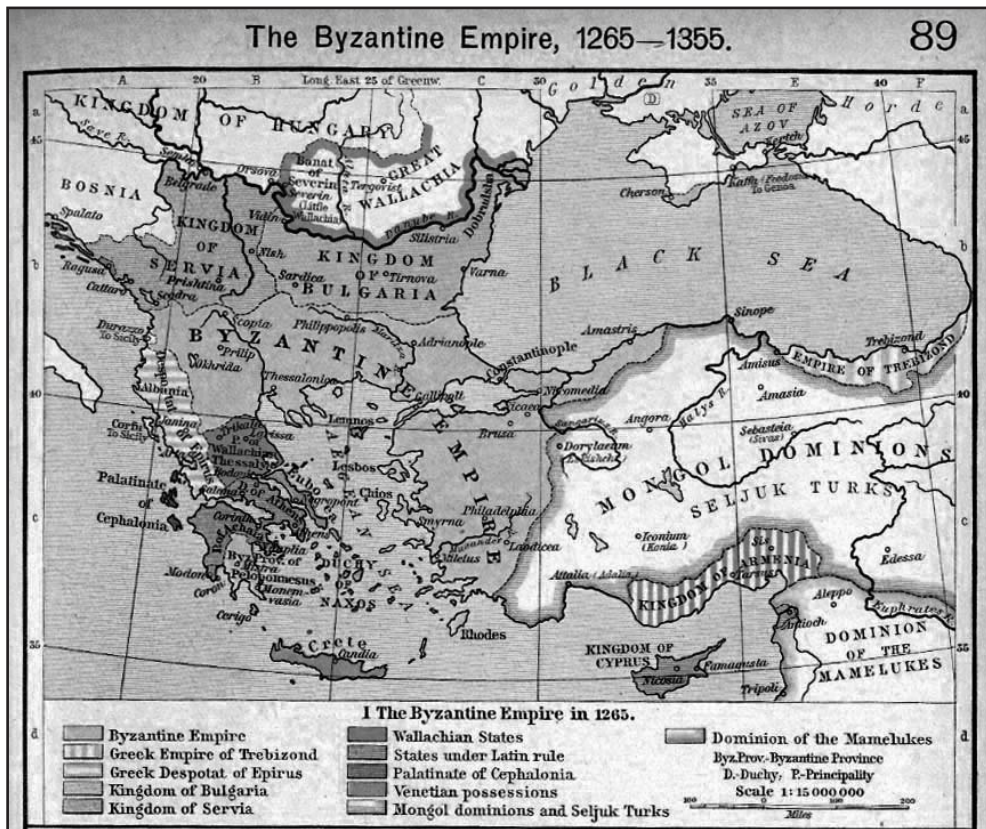
Sursa: http://www.emersonkent.com/map_archive/carolingian_byzantine_califate_814.htm

progresiv înlocuită de greacă, chiar dacă locuitorii Imperiului se simțeau în continuare romani- **romanoi**. Grosul educației era realizat de către particulari, statul având aici doar o implicare minimală. De abia cu Constantin al IX-lea se înregistrează un oarecare interes din partea autorităților pentru educația superioară.

Învățământul primar se derula de la șase-șapte până la unsprezece-doisprezece ani într-un cadru numit **propaiedeia**. Aceasta era deschis deopotrivă băieților și fetelor. Învățământul primilor ani presupunea scrisul și cititul, studiul textelor clasice și al lui Homer. Ulterior, de la 12 ani venea **paideia**, dura circa 6-7 ani și era condusă de către un maistor. Aici fetele erau mult mai rare. Maistorii se bazau pe elevii mai avansați (**ekkritoi**) care erau obligați să le predea celor mai mici. Fondul programei consta din trivium, adică: gramatică, poezie și retorică. Metoda de căpătâi este învățarea pe de rost. Unii dintre marii cărturari ca Leon Matematicianul în secolul IX și Mihail Psellos exercită meseria de maistor. Fondul programei consta din trivium, adică: gramatică, poezie și retorică. Metoda de căpătâi este învățarea pe de rost.²⁶ Scopul era acela de a crea cetățeni fideli care să poată popula funcțiile administrative și pe cele juridice.²⁷ Per total însă învățământul rămâne o meserie prost plăti-

²⁶ Michel Kaplan, *Bizanț*, traducere Ioan Doru Brana, (București: Nemira, 2010), 327-330

²⁷ Kazhdan, Wharton, *Change in Byzantine Culture*, 130

Sursa: http://www.emersonkent.com/map_archive/byzantine_1265.htm

tă și disprețuită, mai ales de către odraselele aristocrației, care și alcătuiesc grosul clientelei, după câte spune francez istoricul Michel Kaplan.²⁸

Tot în perioada Comnenă avem de-a face cu un declin al multor școli ca urmare a ascensiunii aristocrației militare menționate și mai sus. În ciuda dificultăților a *fi literat* era la mare preț printre cercurile înalte de la Constantinopol. Cărturari de mare ținută ai vremii precum Ioan Mauros, Mihail Psellos (aprox. 1018-1070), Ioan Xiphilinos își mențineau privilegiile curtând grațiile mai marilor zilei.²⁹ Librăriile erau frecventate astfel că manuscrisele puteau fi achiziționate cu ușurință. Dacă în alte părți ale lumii scrisul era considerată o activitate subalternă, de rang inferior, aici clasele superioare, inclusiv împărații practicau caligrafia. Unii dintre practicanți posedau în preajmă un asistent numit *grammatikos*.³⁰

De o importanță specială pentru subiectul supus studiului sunt acele manuale militare bizantine care împachetau experiența de teren a diferiților comandanți. Încă din zorii evului bizantin datează *Taktikonul* și *Epitedeuma* lui Urbicius (epoca

²⁸ Michel Kaplan, *Bizant*, 327-330

²⁹ Kazhdan, Wharton, *Change in Byzantine Culture*, 120-124 și 127-131

³⁰ Evelyn Patlagean, *Byzantium in the Tenth and Eleventh Centuries* in Phillippe Arias, Paul Veyne, Georges Duby (ed), *A history of private life: From pagan Rome to Byzantium*, Vol 1, (Harvard: First Harvard University Press, 1987/2003), 579

lui Anastatius, 491-518); din anii domniei lui Iustinian (527-565) îl avem pe Syrianus Magister, autorul lucrărilor *De peri strategikes*, *Rhetorica militares* și *Naumachiae*.³¹ Poate cel mai cunoscut dintre ele rămâne Strategikonul împăratului Mauritiu (582-602), text preluat în panteonul universal al artei marțiale pe același raft cu Sun Tzu, Clausewitz, Joimini.³² Alte manuale de ducere a războiului au fost: *Constituțiile tactice* ale lui Leon VI (886-912); *Pracepta Militaria* a lui Nikephoros Phocas din 965; Despre bătălii a fratelui mai mare al aceluiași împărat, Leo (acesta din urmă strategos al themei Cappadochia); *Taktika* (scrisă undeva între 999-1007) a lui Nicephoros Ouranos, unul dintre generalii de prim rang ai împăratului Vasile al II-lea Bulgaroctonul. Toate acestea se inspiră din luptele cu sarazinii și insistă asupra modului de dispunere a trupelor atât în bătălie cât și în timpul câmpăriei sau a interoperabilității dintre cavalerie și infanterie.³³

Remarci de final

Iluminismul ne-a schimbat vederile asupra trecutului și a operat o diviziune a muncii în ceea ce privește cercetările istoriografice. Astfel, ne-am obișnuit să vedem perioada ultimilor două sute de ani în tonuri optimiste, ca un progres continuu al științei și libertății umane, prin contrast cu barbaricul Ev Mediu, anotimp al barbariei, superstiției, ocultării religioase și fanatismului promovat de binomul Tron-Altar.

Reevaluarea moștenirii iluministe a reorientat și mersul istoriografiei în sensul adâncirii cunoștințelor despre timpurile medievale, citite acum mult mai nuanțat. În aceeași logică studiul de față și-a propus să aducă în prim-plan o tematică în mare parte restrânsă la gândirea de nișă și necunoscută publicului larg → anume preocupările intelectuale ale cavalerilor prin alăturarea tablourilor occidental-catolic și bizantin. Ca subșpeță, Bizanțul, experiment de marcă în sinteza civilizațiilor, nu și-a creat un halou de interes în cultura de masă globală, așa cum s-a întâmplat cu Antichitatea greco-romană mult mai solicitată de scenariștii hollywoodieni.

Pe plan prescriptiv, figura războinicului-educat (warrior-scholar; le chevalier lettré; ritter-gelehrter) se profilează ca un personaj peren, de la Tucidide și Xenophon, via Clausewitz, George Patton, de Gaulle, Andre Beaufré până la David Petraeus în zilele noastre. Lipsa unui orizont intelectual, ignorarea terenului sau a

31 Eysturliid Lee, W Coetzee Daniel, *Philosophers of War: The Evolution of History's Greatest Military Thinkers* [2 Volumes]: *The Evolution of History's Greatest Military Thinkers*, (Santa-Barbara, California, ABC-CLIO, 2013), 335-337

32 În privința identității autorului real sau a intervalului redactării există o întreagă polemică. Cel mai probabil se pare că acesta ar fi fost completat între 575-628, deci posibil chiar înainte ca Mauritiu să acceadă la tron. Unii atribuie autoratul lui Urbikios, poet și amator tactician de pe vremea împăratului Anastasius I (491-518), dar George Dennis crede că este vorba despre o eroare de transcriere a numelor care s-a perpetuat. Alții atribuie textul lui Philippicus, general și cumnat al lui Mauritiu. Strategikonul nu a fost copiat și reeditat de foarte multe ori, mai ales că între anii 650-800 producția de carte a scăzut în Imperiu. Cercetările au arătat că o copie a manualului de artă militară ar fi intrat în posesia lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913-959), apoi în aceea a lui Demetrios Laskaris Leontares, cel din urmă general și aghiotant al împăratului Manuel al II-lea Paleologul. În Occident primul editor al lui Mauritiu a fost Johann Schefer din Strasbourg (1664). În România traducerea a apărut în 1970 sub îngrijirea lui H. Mihăiescu. George T. Dennis, *Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1984), pp.xvii-xx. Pentru o analiză mai în amănunt despre scrierea lui Mauriciu a se vedea General (r) Corneliu Soare, *Gândirea militară*, prefață, general de corp de armată Dumitru Cioflină, (Prahova: Antet, an?), 31-53

33 Georgios Theotokis, „The Suare Fighting March of the Crusaders at the Battle of Ascalon (1999)” in Clifford J. Rogers, Kelly DeVries, John France (ed), *Journal of Medieval Military History*, XI, Boydell Press, Woodbridge, 2013, 57-72, esp. 63-64

datelor culturale în care se desfășoară operațiunile ca și a experiențelor trecute pot conduce spre consecințe funeste. Dificultățile întâlnite de trupele americane/NATO în punctele fierbinți ale Orientului Mijlociu ale ultimului deceniu de război contra terorismului ca și cascada de resurgențe islamice radicale demonstrează cât de imperativă este îngemănarea dintre spadă și condei pentru reușită.

Critica religioasă a socialismului și anti-modernitatea politică la René Guénon¹

René Guénon, *Autoritate spirituală și putere temporală*

traducere de Daniel Hoblea, Ed. Herald, București, 2010, 143 p. ISBN 978-973-111-152-0

René Guénon (1886-1951)¹ este un autor eclectic, criticat de unii și apreciat de alții. Umberto Eco remarcă faptul că metoda argumentativă, în general, se întemeiază mai curând pe analogie decât pe principiile raționalității occidentale (terțul exclus și non-contradicția). Astfel se explică receptivitatea diferită de care se bucură autorul de expresie franceză: de la relativă simpatie în domeniul studiilor religioase la reținere în studiile politice. Problema se pune cu mai multă gravitate atunci când în discuție sunt lucrări hibride, așa cum este cazul cărții *Autoritate spirituală și putere temporală* (în original, *Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, Paris, 1929). Socotind că debutul editorial l-a avut în 1921 (*Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues*), iar ultima carte antumă a apărut în 1946 (*La grande triade*), atunci lucrarea recenzată în rândurile de față se situează la începutul carierei de autor. Prin urmare, atenția acordată acestei lucrări se justifică nu doar pe considerentul subiectului (abordare tematică), ci și din perspectiva locului pe care îl ocupă în biografia sa intelectuală (abordare de istorie a ideilor). Oricât de folositoare ar fi aprecierea acestei cărți în contextul celorlalte pe care le-a scris și publicat, recenzia de față va da seama doar despre semnificația tematică. Astfel, așa

cum reiese încă din titlu, cartea se ocupă despre legătura dintre autoritatea spirituală și puterea temporală, cu aplecare directă asupra chestiunii socialismului. De la bun început trebuie spus că René Guénon se situează în avangarda autorilor care vor căuta să înțeleagă socialismul și comunismul din perspectivă religioasă. Dacă acesta reprezintă punctul comun al unui întreg șir de generații de gânditori (René Guénon, Nikolai Berdiaev, Eric Voegelin, Raymond Aron, Leszek Kolakowski, Alain Besançon, etc), ceea ce-i deosebește în mod categoric este abordarea.

Îmi propun să arăt faptul că René Guénon, într-un fel, reprezintă o voce singulară. Dacă mulți autori tind să creadă că ideologiile politice reprezintă variante secularizate ale teologiilor (confesionale) creștine (în orizontul de gândire al lui Carl Schmitt), Guénon explică apariția socialismului ca o consecință a întâietății pe care puterea temporală o capătă în fața autorității spirituale. În felul acesta, Guénon propune o viziune politică anti-modernă², în măsura în care înțelegem prin modernitate politică nici superioritatea religiei/autorității spirituale în fața politicului/puterea temporală (varianta teocrației/papismo-cezarisim) și nici invers (varianta totalitarismului politic/cezaro-papism), ci separația celor două care conferă fiecăruia o anumită autonomie

¹ Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.

² Mulțumesc d-nei Prof. Dr. Alexandra Ionescu pentru această sugestie, făcută în contextul unei discuții pe o variantă inițială a acestui text, în 2012.

(cu primatul legal al puterii temporale, drept unică forță legislativă)³. Prin urmare separația (Biserică-Stat, religie-politică, privat-public, etc) ca piatră de temelie a modernității exclude orice formă de organicism. Desigur că argumentația lui Guénon, în virtutea eclectismului și metodei care o caracterizează, prezintă numeroase probleme și din punct de vedere teologic, însă în paginile de față vor fi avute în vedere doar chestiunile de interes pentru știința politică. Astfel, dacă socialismul și comunismul pot fi explicate ca produse al unei anumite variante de organicism (aceea în care baza ajunge să ia locul vârfului, adică temporalul/politicul să-și adjudece primatul în fața spiritualului/religiosului), în mod sigur soluția la socialism și comunism nu trebuie să fie o altă variantă de organicism (spiritual vs. temporalul), ci separația cu respectarea autonomiei fiecărui domeniu. Greșeala de soluție izvorăște în mod direct din metoda defectuasă la care autorul recurge: regimul castelor din hinduism (în care la vârf se află spiritualul, iar la bază șerbii) nu poate fi extrapolat la tipologia Stat-Biserică din creștinism. Metoda analogiei își poate dovedi utilitatea, însă numai în anumite condiții (să fie ponderată de recursul la alte metode, să fie aplicată la domeniul specific, etc).

Din punct de vedere al structurii cărții, cele nouă capitole propun o abordare de următorul tip: problematizarea termenilor (autoritate spirituală-putere temporală, cunoaștere-acțiune), ilustrarea istorică a dependenței temporalului de spiritual ca principiu al ordinii, revolta temporalului împotriva spiritualului ca început al dezordinii și revolta domeniilor inferioare față de cele superioare, ca început al sfârșitului.

Așa cum a fost spus, apariția cărții în limba franceză are loc într-o

perioadă ce cunoaște un interes tot mai mare față de relația dintre „*religie și politică, ca formă specială a raportului spiritual-temporal*” (p. 7). Dacă aceste discuții nu au ajuns, la acea vreme, prea departe este pentru că „*nimeni n-a părut preocupat să situeze mai întâi chestiunile pe adevăratul lor teren, să distingă într-un mod precis între esențial și accidental, între principiile necesare și circumstanțele contingente*” (pp. 8-9), de unde inevitabila confuzie care caracterizează lumea modernă. Prin urmare, încă din prefață, autorul aduce la cunoștința cititorului metodologia lucrării care este una a separațiilor (aproape într-o manieră kantiană): esențial – accidental, principiu – circumstanță, necesitate – contingență. Dar pentru că separația ca principiu metodologic implică ierarhia ca valoare, abordarea relației dintre domeniile politic și religios pare destul de tradițională (pre-modernă). Acest lucru este asumat în măsura în care nu ezită să-și înștiințeze cititorii despre o anumită subiectivitate: „*[...] afirmarea supremației spiritualului asupra temporalului va face tocmai obiectul acestui studiu*” (p. 14). Ce înseamnă însă abordare tradițională? Acest lucru implică un tip de lectură, în baza metodei analogiei, care angajează filosofia grecească (într-un mod indirect), religiile orientului îndepărtat (îndeosebi hinduismul) și creștinismul în ceea ce acestea au în comun: întâietatea domeniului spiritual asupra celui temporal, al religiei asupra politicii, al cunoașterii asupra acțiunii. Strict în ceea ce privește această discuție, evidențierea similitudinilor între concepțiile hinduse, grecești și creștine (care, pe alocuri, produce confuzie!) vine să scoată în lumină „*pura spiritualitate primordială*” în care s-a aflat umanitatea la începuturi (p. 16). Această unitate sau armonie inițială a fost alterată, la început prin simple distincții, iar apoi prin distincții care au produs opoziții și rivalități (p. 20).

Plecând de la realitatea unității spirituale primordiale și a distincțiilor ulterioare, René Guénon ia ca paradigmatică religia hindusă și, implicit,

3 Această idee străbate întreaga operă a lui Pierre Manent, discipolul lui Raymond Aron. Dacă s-ar cere precizarea unei lucrări unde această temă să fie cel mai clar formulată, atunci probabil că *Pierre Manent, O filozofie politică pentru cetățean, traducere de Mona Antohi (București: Humanitas, 2003)* ar fi cea mai bună opțiune.

societatea indiană. În hinduism, autorul găsește cea mai bună ilustrare atât a armoniei inițiale, cât și a distincțiilor (sub forma celor patru caste) care au evoluat mai mult sau mai puțin în rivalități. Prin urmare, analiza societății indiene întemeiate pe caste nu pare să aibă pentru scopul autorului decât un sens didactic. Aici se poate purcede la cel mai productiv efort arheologic pentru a înțelege motivul pentru care spiritualul cunoaște întâietate asupra temporalului și, mai ales, justificarea triumfului final, în ciuda unui prezent care îi confirmă disoluția totală: „[...] în toate conflictele ce pun față în față puterea temporală cu autoritatea spirituală, putem fi siguri că, oricare ar putea fi aparențele, cea din urmă va avea întotdeauna ultimul cuvânt” (p. 139). Sensul didactic al opțiunii pentru societatea hindusă este mărturisit chiar de autor: „În cazurile normale, există întotdeauna ceva comparabil cu instituția castelor, cu adaptările cerute de condițiile proprii unui popor sau altuia; însă organizarea pe care o găsim în India reprezintă tipul exemplar, ca aplicație a doctrinei metafizice în ordinul uman, și ar fi suficient doar acest motiv pentru a justifica limbajul pe care l-am adoptat” (pp. 53-54). Pentru a-și exemplifica afirmația, Guénon remarcă paralelismul remarcabil dintre India și „organizarea socială a Evului Mediu occidental”: casta Brahmanilor își află corespondentul în cler; casta Kșatriyași are ca echivalent european nobilimea; casta Vaisyași-lor – negustorimea iar Sudrașii – șerbii (p. 54).

Fie că vorbim despre castă în India, fie despre clasă în Europa medievală, distincția reflectă clasificarea naturală, iar aceasta legitimează repartizarea funcțiilor sociale: „ordinea socială trădează raporturile ierarhice ce rezultă din natura ființelor” (pp. 18-19). Brahmanii sau clerul sunt chezașii autorității spirituale, iar Kșatriyașii sunt chezașii puterii temporale. Cum se poate remarca, René Guénon manifestă o atenție deosebită față de distincția terminologică și sensul pe care fiecare termen îl subînțeinde. Astfel că pentru ordinul spiritual

specifică este noțiunea de „autoritate” (care este interioară, „se afirmă prin ea însăși”), în vreme ce pentru ordinul temporal specifică este „puterea” care inducând ideea de forță materială, manifestându-se în afară prin mijloace externe (pp. 29-30). Întrucât, așa cum a fost spus, clasificarea acestor ordine pleacă de la naturile diferite, funcțiile care emană din acestea sunt și ele specifice. Autoritatea spirituală îndeplinește funcția de conservare și comunicare a tradiției, după care urmează în mod secundar funcția ritualică care necesită cunoașterea învățăturii; puterea temporală are funcția guvernării care trebuie înțeleasă ca instrument de menținere a ordinii (prin administrație și sistem judiciar, respectiv militar). Atributele autorității spirituale sunt adevărul, înțelepciunea, cunoașterea, iar ale puterii temporale puterea, posesiunea, dominația (pp. 30-34). Dacă ceea ce a fost spus până aici despre natura diferită și funcțiile specifice îndeplinite de cele două domenii, aceasta nu este decât clasificare. Principiul ierarhiei înseamnă că puterea temporală este subordonată autorității spirituale întrucât aceasta îi furnizează principiile și mai ales puterea de a acționa. Cu alte cuvinte, sabia, balanța și sceptrul prin care este simbolizată cel mai adesea puterea temporală n-au nicio vigoare în absența legitimării și a cunoașterii pe care o poate transmite doar autoritatea spirituală. Ierarhia este întărită de faptul că dacă fiecare castă inferioară se raportează la cea superioară, casta cea mai înaltă se raportează direct la sacru. Aici autorul din nou distinge cu precauție între sacru și religios care, departe de a fi echivalente, al doilea este cuprins în primul (p. 32).

Ierarhia înseamnă ordine. Dacă confuzia are loc, se întâmplă pentru că ierarhia a fost răsturnată, iar raporturile inversate. Acțiunea (specifică temporalului) care nu pornește din cunoaștere (apanajul spiritualului) nu înseamnă nimic altceva decât simplă agitație (p. 49). Astfel, clasificarea care a rezultat din spargerea unității primordiale, continuă mai departe în rivalitate sau separație radicală, ambele fiind manifestări ale

lumii moderne (p. 46). Dacă este vorba despre rivalitate sau chiar luptă între cele două domenii, aceasta este una pentru supremație (p. 28): „[...] se poate ajunge ca Ksatriyașii, atunci când se revoltă împotriva autorității spirituale, să nu mai admită caracterul relativ și subordonat al acestor cunoștințe, să le considere în același timp drept ale lor și să nege că le-au primit de la Brahmani [...] Rezultă de aici, în concepțiile Ksatriyașilor revoltați, inversarea raporturilor normale între principii și aplicațiile lor, sau uneori, în cazurile împinse la extrem, chiar negarea pur și simplu a oricărui principiu transcendent” (p. 38). Dacă răsturnarea ierarhiei produce dezordinea, iar acțiunea ruptă de cunoaștere produce agitația, expresiile concrete ale dezordinii și a agitației, am putea spune, sunt individualismul în relațiile inter-umane și naturalismul în relația omului cu mediul înconjurător. Motivul acestui individualism este acela că revoltându-se împotriva autorității spirituale, „singura care se raportează la supra-individual”, are loc „reducerea întregii civilizații doar la elementele umane” (p. 83). Negarea autorității spirituale nu înseamnă doar renunțarea de a se raporta la supra-individual, ci și negarea imuabilității, un alt principiu al acesteia. Astfel, omul este redus la starea de individ tocmai pentru că întreaga ființă îi este supusă devenirii, or „ceea ce permite depășirea individualității este principiul imuabil al ființei” (p. 87). Astfel, vedem starea de individ a omului modern născută din efectul conjugat al raportării doar la „elementele umane” și al capitulării în fața a ceea ce înseamnă schimbare sau devenire. Din punctul de vedere al istoriei europene, în revolta puterii temporale față de dependența de autoritatea spirituală, Guénon identifică două momente: desființarea Ordinului Templierilor de către Papa Clement al V-lea la solicitarea regelui Filip cel Frumos (începutul sec. XIV) și apogeul („reușita cea mai completă”) rupturii prin crearea Bisericii naționale de către schisma Regelui Henric al VIII-lea față de Biserica Romano-Catolică (sec. XVI).

Prin „aservirea spiritualului față de temporal”, religia devine în mâinile puterii temporale un mijloc de dominare (p. 101), adică o simplă anexă a statului. Desființării ordinului templierilor (și, în strânsă legătură acest moment, arestarea papei, mutarea sediului pontifical la Avignon, precum și schisma henriciană ce a produs anglicanismul) i-a urmat galicanismul lui Ludovic al XIV-lea. Astfel, pe parcursul perioadei cuprinse între începuturile secolelor XIV și XVIII, are loc revolta temporalului față de spiritual. Întrucât revolta față de domeniul superior nu poate avea succes decât cu ajutorul domeniului inferior, René Guénon constată că „sprijinit de regalitate, protestantismul i-a distrus acestuia dreptul divin” care înseamna „garanția stabilității și fundamentul real al legitimității sale”. Prin urmare, regalitatea și-a periclitat singură poziția prin ascensiunea burgheziei care la sfârșitul secolului XVIII avea să producă revoluția. Aceeași burghezie care în succesul său se va spirjini pe proletariat care va deveni învingător la momentul în care René Guénon scria aceste rânduri (Revoluția sovietică).

Modernitatea politică, născută în perioada revoluțiilor britanică (1689) – americană (1776) – franceză (1789) și consfințită în anul revoluționar european din 1848, reprezintă o categorie ambivalentă, cu aspecte pozitive și negative. Dacă este just să considerăm socialismul și comunismul drept proiecte de modernitate, critica acestora nu trebuie să presupună, cum este cazul cărții lui René Guénon, întoarcerea la pre-modernitate care, în condițiile validării democrației liberale ca modernitate politică bazată pe separație, ar însemna anti-modernitate. Indiferent de cum este concepută și indiferent de ce proiecte i-a dat naștere (socialism, comunism, liberalism, etc), modernitatea nu se bazează pe întoarcerea în timp, la un presupus model primar. Modernitatea presupune o evoluție, adică gândirea unor forme (politice) noi la problemele (sociale) pe care le ridică prezentul. Cartea lui René Guénon nu poate fi citită ca o soluție decât cu riscul de a greși.

Dar merită, totuși, citită din perspectiva distincțiilor conceptuale pe care le-am arătat. Un exemplu contrar la abordarea lui Guénon poate fi socotit curentul creștinismului social, cu precădere în varianta franceză, al cărui unic reprezentant în spațiul românesc interbelic a fost Bartolomeu Stănescu, Episcopul ortodox al Râmnicului Noul Severin⁴. Nucleul acestei viziuni este precizarea separației sub forma complementarității dintre spiritual și temporal, rezultată la rândul ei din principiul diviziunii mun-

4 Introdus în atenția științei politice de către profesorul Daniel Barbu în lucrarea *Șapte teme de politică românească* (București: Antet, 1997), gândirea social-creștină a Episcopului Stănescu a fost sistematizată de Cătălin Raiu în *Democrație și Statolatritie. Creștinismul social la Bartolomeu Stănescu, Episcopul Râmnicului Noul Severin (1875-1954)*. București: Editura Universității din București, 2014; a se vedea în special Cap. 6 Modernitatea politică în lectura lui Bartolomeu Stănescu, pp. 253-271.

cii în contextul diversificării nevoilor sociale din modernitate: „*Temporalul* este pentru omenire funcțiunea socială, prin care se întrețin și se organizează *puterile egoistice* ale oamenilor; și ținta lui este *pâinea*, iar sprijinul lui este *arma*. *Spiritualul* din potrivă este pentru omenire funcțiunea socială prin care se întrețin și se organizează *puterile altruistice* ale oamenilor; și ținta lui e *îndumnezeirea* omului, iar sprijinul lui sunt *dragostea și jertfirea* de sine. Prin temporal suntem legați de carne și de cele ale cărnii; și personificarea lui o avem în *Stat*. Prin spiritual dinpotrivă suntem legați de spirit și de cele ale spiritului; și personificarea lui o avem în *Biserica*”⁵

Nicolae Drăgușin

[Christian University „Dimitrie Cantemir” București]

5 Arhiereul Vartolomeiu S. Băcăoanu *apud* Raiu, *Democrație și Statolatritie*, 312.

Cum influențează întrebările parlamentare orale angajamentul cetățenilor

Rob Salmond, „*Parliamentary Question Times. How Legislative Accountability Mechanism Affect Mass Political Engagement*”

în The Journal of Legislative Studies, Volume 20, Issue 3, martie 2014, pp. 321-341

Rob Salmond arată, în articolul despre sesiunile de întrebări parlamentare orale, că natura acestui mecanism de control aflat la îndemâna parlamentului influențează într-o mare măsură gradul de angajament al cetățenilor. Astfel, în țările în care sesiunile de întrebări parlamentare orale (QT periods) sunt caracterizate de un grad mare de deschidere și spontaneitate, cetățenii prezintă un grad mai ridicat de angajament. Dimpotrivă, în acele țări în care întrebările parlamentare au un caracter închis și lipsit de spontaneitate, nivelul de implicare al cetățenilor este mai scăzut.

În argumentarea acestei ipoteze, autorul pleacă de la premisa că angajamentul cetățenilor s-a aflat în continuă scădere, în ultimii 40 de ani, în democrațiile avansate și se folosește de patru sub-ipoteze, care reprezintă, de fapt, patru indicatori de măsurare a angajamentului cetățenilor. Prin angajament, Salmond se referă la patru elemente: participare la vot, atașament partizan, cunoaștere politică și interes pentru politică. Astfel, potrivit ipotezei 1, cetățenii sunt mai interesați de politică acolo unde discursul conflictual din cadrul sesiunilor de întrebări parlamentare este mai ridicat. Ipoteza 2 ne spune că cetățenii tind să învețe mai mult despre politică atunci când nivelul discursului retoric din

întrebări este mai ridicat. Alegătorii votează într-un mai mare grad, acolo unde discursul conflictual din întrebări este mai mare, se avansează în ipoteza 3. Ipoteza 4 se referă la atașamentul partizan și spune că votanții dovedesc grade mai ridicate de partizanat, dacă discursul conflictual este mai mare.

Discursul conflictual este, potrivit autorului, rezultatul acelor întrebări parlamentare orale, cu un grad de deschidere și spontaneitate ridicat, care permit dialogul real dintre opoziția parlamentară și guvern și care permit parlamentarilor ca acest mecanism de control, existent de altfel în toate democrațiile moderne, să nu fie doar o formalitate.

În verificarea ipotezelor enunțate mai sus, autorul recurge la mai multe tipuri de analize. Într-o primă etapă, face o analiză instituțională, prin care se trec în revistă regulile instituționale privind sesiunile de întrebări parlamentare în 18 democrații avansate. Demonstrația este completată cu alte două analize cantitative, care măsoară pe de o parte, gradul de deschidere și spontaneitate al întrebărilor parlamentare în 22 de democrații avansate (analiză empirică) și legătura dintre întrebările parlamentare și angajamentul votanților, pe de altă parte (analiza statistică).

I. Analiza instituțională: reguli privind întrebările parlamentare orale în 18 democrații

Se pleacă de la premisa că întrebările parlamentare orale reprezintă o modalitate prin care interesul cetățenilor față de dezbaterile politice naționale poate crește, ca urmare a faptului că ele reprezintă cea mai confrunțională parte a agendei parlamentare. Însă, pentru a provoca interesul votanților, sesiunile de întrebări parlamentare trebuie să îndeplinească o serie de condiții: întrebările să fie deschise (să poată fi adresate și întrebări suplimentare de către parlamentari față de întrebarea principală și să se permită întreruperile răspunsurilor membrilor guvernului); să fie scurte (pentru a permite dialogul real dintre ministru și parlamentar), să fie spontane (ministrii să nu poată pregăti dinainte răspunsul). Nu în ultimul rând, pentru ca aceste sesiuni de întrebări să ajungă la cetățeni, este nevoie și de o media dispusă să preia aceste retorici parlamentare.

Salmond argumentează în continuare că nivelul de deschidere și spontaneitate al sesiunilor de întrebări parlamentare este influențat și de regulile instituționale ale fiecărei țări cu privire la acest mecanism de control. Analizând regulile instituționale din 18 democrații avansate, se constată că Marea Britanie este idealul-tip de întrebări parlamentare deschise și spontane, în timp ce Japonia, înainte de 1994 (când s-a făcut o reformă parlamentară), reprezintă idealul-tip de întrebări parlamentare formale (închise și lipsite de spontaneitate).

Modelul de întrebări parlamentare deschis și spontan, care conduce la un adevărat spectacol de confruntare între opoziție (liderul opoziției) și putere, se regăsește cel mai bine în Marea Britanie, unde: parlamentarii pot adresa întrebări suplimentare (în plus față de întrebarea principală); primul ministru trebuie să răspundă imediat și nu poate amâna (se prezintă în fața parlamentului în fiecare marți); sunt dedicate întrebărilor parlamentare, 4 ore pe săptămână; timpul

alocat răspunsului la fiecare întrebare este de 5 minute, timp în care parlamentarii pot să îi întrerupă pe membrii guvernului. Cu astfel de reguli flexibile, sesiunile de întrebări parlamentare conduc la dezbateri despre politica națională dintre cele mai vii și dinamice. În plus, aceste dezbateri chiar ajung la cetățeni, pentru că sesiunile de întrebări au devenit deja o tradiție, media fiind receptivă și transmițând aceste dezbateri pe larg.

La capătul opus Marii Britanii se situează Japonia, înainte de reforma parlamentară din 1994. Sesiunile de întrebări parlamentare foarte lente și statice, în cadrul cărora membrii parlamentului își citeau întrebările lungi iar premierul răspundea printr-un discurs foarte lung (30-40 de minute), în care nu atingea fondul întrebării, au făcut din Japonia acelei perioade un exemplu negativ de dezbateri, caracterizat de închidere și lipsă totală de dialog.

Între aceste două modele opuse de comportament parlamentar, se află țările care reprezintă cazuri intermediare, cu diverse grade de deschidere și spontaneitate a întrebărilor parlamentare. În acest sens, Germania, Olanda, Spania, Danemarca sunt țări cu proceduri de QT foarte deschise, în timp ce Noua Zeelandă, Australia, Canada se apropie și ele de modelul englez de abordare, dar cu unele defecte. Franța, Elveția și Belgia se constituie în modele de abordare mai degrabă închise și lipsite de spontaneitate: în Franța, răspunsurile miniștrilor nu pot fi completate cu alte întrebări, iar în Belgia, ministrii nu sunt obligați să răspundă întrebărilor suplimentare. O particularitate poate fi sesizată la țările nordice, unde sesiunile QT au mai degrabă un caracter electoral, în sensul în care, interesul față de întreținerea unor QT deschise se întâlnește într-o mai mare măsură la acei parlamentari vulnerabili din punct de vedere electoral sau interesul este crescut doar în perioadele electorale.

Concluzia analizei instituționale este aceea că regulile jocului influențează într-o mare măsură modelul deschis sau închis de întrebări parlamentare al unei

țări. Se va arăta în analiza empirică și dacă modelul deschis sau închis de întrebări influențează angajamentul cetățenilor.

II. Analiza empirică: cât de deschise sau închise sunt întrebările parlamentare în democrațiile avansate

O primă analiză empirică urmărește să măsoare gradul de deschidere și spontaneitate al sesiunilor de întrebări parlamentare, prin stabilirea unui scor național (22 de democrații avansate). Pentru stabilirea acestui scor de țară QT, autorul recurge la două tipuri de indicatori: instituționali și practici. Astfel, indicatori precum imposibilitatea membrilor guvernului de a-și pregăti dinainte răspunsurile (1) și posibilitatea parlamentarilor de a adresa întrebări suplimentare (2) sunt indicatori instituționali care, dacă sunt prezenți, conduc la modele deschise și spontane de QT. Numărul total de intervenții pe oră (3) sau lungimea intervențiilor (4) sunt doi indicatori utilizați de autor și care țin de practica parlamentară. Astfel, cu cât discursurile sunt mai multe și mai scurte, cu atât gradul de deschidere și spontaneitate al QT va fi mare. Pentru indicatorii instituționali, s-au folosit prevederile constituționale și legale din fiecare țară în parte, iar pentru indicatorii de discurs sau intervenții parlamentare, s-au inventariat înregistrările audio-video afișate pe site-urile parlamentelor naționale.

Cele mai bune scoruri, adică cele în care miniștrii nu pot pregăti răspunsuri dinainte, în care parlamentarii pot adresa întrebări suplimentare, iar discursurile sunt numeroase și scurte, sunt observate la Marea Britanie, Noua Zeelandă, Australia, Japonia (după 1994). Dimpotrivă, cele mai mici scoruri de țară, adică acolo unde QT sunt caracterizate de intervenții lungi și puține, miniștrii își pot pregăti răspunsurile în prealabil, iar parlamentarii nu pot adresa întrebări suplimentare, se regăsesc în țări precum: Franța, Israel, Portugalia, Elveția.

III. Analiză statistică: cum influențează întrebările parlamentare angajamentul politic

Prin analiza statistică, autorul își propune să arate dacă se confirmă cele patru sub-ipoteze, respectiv dacă modelele deschise și spontane de QT influențează pozitiv angajamentul votanților (sub toate cele patru aspecte detaliate aici), iar cele închise și rigide afectează negativ participarea cetățenilor. Sursele datelor statistice sunt barometrele naționale, eurobarometrele, datele CSES (Comparative Studies of Electoral Systems), WVS (World Values Survey) și EVSG (European Values Study Group).

În ceea ce privește primul indicator de măsurare al angajamentului cetățenilor, participarea la vot, se analizează atât nivelul macro (participarea la vot la nivelul fiecărei țări), cât și nivelul micro (gradul de participare declarat de cetățeni). La nivel macro, autorul stabilește ca variabilă dependentă rata participării la vot, iar ca variabile independente, 7 elemente instituționale: votul obligatoriu (1), campania "pe ultima sută de metri" (2), prezidențialismul (3), sistemul electoral de tip reprezentare proporțională (4), gradul de deschidere și spontaneitate al discursurilor (5), numărul mare de intervenții QT pe an (6), întrebări QT scurte (7), caracterul închis al competiției electorale (8), numărul efectiv de partide electorale (9). S-a constatat că variabile precum votul obligatoriu, „campania pe ultima sută”, sistemul reprezentării proporționale și QT deschise și spontane contribuie la creșterea ratei participării electorale în cele 18 democrații analizate (perioada analizată: 1960-2001), în timp ce variabila prezidențialism, arată un declin al ratei participării. Dimpotrivă, numărul efectiv de partide sau caracterul închis al competiției electorale nu par să influențeze în niciun fel participarea. Prin analiza acestui indicator se confirmă ipoteza 3 enunțată în acest articol, care anunță că alegătorii votează într-un

mai mare grad, acolo unde discursul conflictual din întrebări este mai mare.

Având observația statistică potrivit căreia sesiunile de întrebări parlamentare deschise și spontane influențează pozitiv participarea electorală, autorul extinde analiza și la nivelul individual de angajament politic, prin măsurarea declarațiilor indivizilor despre participare. Variabila dependentă este de această dată participarea electorală declarată, iar variabilele independente sunt: vârsta, genul, educația, venitul, contactul dintre cetățeni și politicieni în campanie, sistem electoral de tip RP, QT deschise și spontane. Se constată, analizând datele CSES, că sesiunile de QT cu caracter deschis și spontan contribuie la creșterea participării individuale declarate. De asemenea, persoanele cu nivele ridicate de venit și educație declară că votează mai mult decât de cei cu nivele mai scăzute de educație și venit. Persoanele cu vârste medii, precum și indivizii care au avut contacte directe cu politicienii se declară mai participativi decât tinerii și bătrânii sau decât cei care nu s-au întâlnit cu politicienii.

În ceea ce privește cel de-al doilea indicator al angajamentului politic, atașamentul partizan, se folosesc aceleași variabile independente ca în cazul participării electorale individuale declarate. La fel ca în cazul participării individuale, acolo unde întrebările parlamentare sunt deschise și spontane, se înregistrează niveluri mai mari de evaluare pozitivă a partidelor favorite. De asemenea, cei cu vârste medii și femeile manifestă un atașament partizan mai mare decât tinerii, bătrânii și bărbații. Educația, venitul și sistemul electoral nu par să aibă vreun efect semnificativ asupra atașamentului partizan. Și acest indicator vine să confirme una dintre ipotezele autorului referitoare la atașamentul partizan, care avansa ideea că votanții dovedesc grade mai ridicate de partizanat, dacă discursul conflictual este mai mare (ipoteza 4).

Cunoașterea politică adică totalitatea informațiilor pe care cetățenii le au despre politică, este cel de-al treilea

indicator al angajamentului și este evaluat, pe lângă variabilele utilizate și la ceilalți indicatori, printr-o variabilă nouă: capacitatea cetățenilor de a numi mai mult de două nume din politica locală. Astfel, se observă că acolo unde există QT deschise și spontane, gradul de cunoaștere politică a cetățenilor este mai ridicat. Și persoanele cu studii superioare și cu vârste medii au o mai bună cunoaștere a politicii. Se confirmă prin această analiză ipoteza 2 enunțată de autor, potrivit căreia cetățenii tind să învețe mai mult despre politică atunci când nivelul discursului retoric din întrebările parlamentare este mai ridicat.

Pentru analiza celui de-a patrulea indicator al angajamentului cetățenilor, și anume interesul pentru politică, se mențin aceleași variabile independente, constatându-se: că cei cu vârste medii sunt mai interesați de politică decât tinerii și vârstnicii; că femeile sunt interesate de politică într-o mai mică măsură decât bărbații; că nivelul mai ridicat de educație conduce la grade mai ridicate de cunoaștere politică. Surpriza vine de la variabila QT deschise și spontane în privința căreia se constată că nu este asociată cu grade ridicate de interes politic. Se invalidează astfel una dintre ipotezele autorului care avansa ideea că cetățenii sunt mai interesați de politică acolo unde discursul conflictual din cadrul sesiunilor de întrebări parlamentare este mai ridicat (ipoteza 1).

Chiar dacă nu toate cele 4 sub-ipoteze ale articolului au fost validate de analizele empirice, concluziile la care a ajuns autorul sunt importante pentru relația dintre angajamentul cetățenilor și întrebările parlamentare din diverse state democratice, din perspectiva faptului că studii legislative, în general, și studiul întrebărilor parlamentare în special sunt destul de puțin în atenția specialiștilor. Chiar dacă studiul participării politice se bucură de o atenție mult mai generoasă, aplecarea asupra relației dintre acest fenomen politic și întrebările parlamentare reprezintă un demers inovator.

Abordarea lui Rob Salmond oferă un cadru de posibilă analiză și pentru România. Am văzut că regulile instituționale pot contribui într-o mare măsură la sesiuni de întrebări parlamentare deschise sau închise. Chiar și cu modificările recente (2015), cadrul legal de la noi pare să favorizeze mai degrabă sesiunile de întrebări parlamentare închise și lipsite de spontaneitate. Numărul de ore dedicate întrebărilor orale a fost de 44 pe an, până în mai 2015 (în 2015 s-a mărit numărul de ore alocat întrebărilor orale), în comparație cu 192 de ore alocate în Marea Britanie. De asemenea, faptul că miniștrii își pot pregăti dinainte răspunsurile la întrebări, faptul că numărul de întrebări suplimentare este limitat (parlamentarii pot adresa o singură întrebare parlamentară), precum și posibilitatea miniștrilor de a amâna răspunsul reprezintă elemente care elimină spontaneitatea și formalizează acest instrument de control aflat la îndemâna parlamentarilor. Nici practica parlamentară nu pare să fie favorabilă unor întrebări deschise și spontane în România, dovada fiind lipsa totală de interes a media față de astfel de sesiuni.

Media nu este interesată de subiect pentru că cel mai probabil acest instrument nu depășește limita formalismului. Și nu depășește această limită, pe de o parte pentru că regulile instituționale sunt limitative iar pe de altă parte, pentru că parlamentarii nu sunt interesați să aducă în atenția alegătorilor conflictul retoric putere-opoziție din parlament. Media, neprezentând interes pentru întrebările parlamentare, nici potențialul conflict retoric din parlament nu ajunge la cetățeni, pentru a putea, eventual, să contribuie la creșterea angajamentului votanților. Dacă ne uităm pe site-urile celor două camere, parlamentarii români sunt foarte prolifici la întrebări scrise, în timp ce întrebările orale sunt mult mai puține, dar și mai greu de cuantificat. O analiză detaliată, atât cantitativă cât și calitativă, a sesiunilor de întrebări parlamentare în România merită însă făcută.

Ionela Gavril

[Independent Researcher]

Index de Autori

Adrian Basarabă este masterand al Facultății de Științe Politice – Studii de Securitate și Apărare în cadrul Associate Professor, PhD, West University of Timișoara, Romania, the Faculty of Political Science, Philosophy and Communication Sciences.

Dana Raluca Buturoiu College of Communication and PR, National University of Political Studies and Public Administration, Romania.

Mihai-Cristian Cojocaru Master 1 in Political Science, Nice Sophia-Antipolis University, France.

Teodora-Maria Daghie PhD Candidate, Faculty of Political Science University of Bucharest.

Dan Drăghia Lector asociat, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Nicolae Drăgușin este doctor în filosofie cu teză despre Hegelianismul de stânga. Lector universitar la Facultatea de Științe Politice (Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir din București). Cercetător post-doctoral la Universitatea din București. Interese de cercetare: teologii politice (secolele XVIII-XX), relația dintre studiile de comunicare și religie, politică.

Bogdan Ficeac, doctor în sociologie, este conferențiar universitar la Universitatea Hyperion din București, profesor asociat la Institutul Diplomatic Român și a lucrat ca cercetător științific II la Institutul de Cercetare a Calității Vieții aparținând Academiei Române. Este autorul cărților „Tehnici de manipulare”, „Cenzura comunistă și formarea omului nou”, „De ce seucid oamenii”, „România captivă. Dosarul unei tranziții eșuate” etc., a publicat articole științifice în domeniul sociologiei, politologiei, științelor juridice, științelor comunicării etc., a participat cu comunicări la conferințe internaționale din țară și străinătate și a scris peste 2500 de articole de presă.

Alexandru Florian este profesor universitar, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”; director general, Institutul Național pentru Studiarea Holocaustului din România „Elie Wiesel”.

Ionela Gavril este licențiată în științe politice, 2007, la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, și a urmat masterul de Politică Europeană și Românească, 2009, la aceeași facultate.

Andreea Gheba, National University of Political Science and Public Administration, Bucharest.

Liliana Lupescu College of Communication and PR, National University of Political Studies and Public Administration, Romania.

Ioana Muntean este doctor în sociologie al Universității din București, deține un masterat în administrație publică la SNSPA și a obținut licența în psihologie la Universitatea Babeș-Bolyai. Din 2012 este consultant de strategie la Banca Națională a României. Anterior a fost secretar de stat – purtător de cuvânt al Guvernului României, între 2009-2012, și jurnalist pe probleme politice.

Silviu Petre este cercetător independent în relații internaționale. Între 2010-2015 a activat în cadrul Centrului de Studii Est-Europene și Asiatice (www.cseea.ro) din cadrul SNSPA. În 2013 a apărut o teză de doctorat legată de India și hegemonia regională. Interesele sale de cercetare se referă la: teoria relațiilor internaționale, securitate și geopolitica Asiei de Sud.

Marius Stan, independent scholar (din 2013) și jurnalist cultural Radio Europa Liberă.

Andrei Tinu este doctor în istorie al Universității din București, cadru didactic asociat al Universității „Titu Maiorescu” din București și autorul unor articole din domeniile istoriei dreptului, relațiilor internaționale, dezvoltării instituționale și al istoriei mentalităților. În prezent este vicepreședinte al Autorității Naționale pentru Cetățenie, cu rang de subsecretar de stat.

Enache Tuşa este lector doctor la Facultatea de Istorie şi Ştiinţe Politice a Universităţii „Ovidius” din Constanţa din anul 2005 şi cercetător ştiinţific la Institutul de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale al Academiei Române unde îşi desfăşoară activitatea din anul 2006. A absolvit *Facultatea de Drept* în a Universităţii *Ovidius* din Constanţa (2000), *Facultatea de Ştiinţe Politice* din cadrul Universităţii din Bucureşti (2006) şi *Facultatea de Sociologie* din cadrul Universităţii din Craiova. Doctor în ştiinţe politice al Universităţii din Bucureşti este specializat în *sociologie politică, identităţi regionale şi antropologia comunităţilor etnice*. Ultimele publicaţii : Enache TUŞA – ***Revoluţia română prin ochii unui contemporan. Câteva reflecţii asupra unor evenimente confuze***, în „Sfera Politicii”, An. XXII, nr. 6 (182) noiembrie-decembrie 2014. Volumul editat de Henrieta Anișoara Șerban și Cristian-Ion Popa, ***Filosofie politică republicană: ipostaze moderne și contemporane*** cu o contribuție Enache TUŞA, *Proiecte și viziuni asupra formei de guvernământ republicane în societatea românească*, Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, Bucureşti, 2014, 310 p.

Sebastian Țoc, National University of Political Science and Public Administration, Bucharest.

SUMMARY

Bogdan Ficeac	
<i>Unhappy Between Worlds Cultures and People in the Post-Communist Transition – an Ethological Approach</i>	3
Andrei Tinu	
<i>The position of international political actors towards the Prague spring</i>	19
Dan Drăghia	
<i>A Theoretical Perspective on Contentious Politics</i>	29
Ioana Muntean	
<i>Selection and recruitment of the parliamentary elite</i>	39
Adrian Basarabă and Mihai-Cristian Cojocaru	
<i>Methods for Converging the Romanian Economic Policy with the Circular Economy Model in the Context of Romania's European Integration</i>	50
Dana Raluca Buturoiu and Liliana Lupescu	
<i>Minimal Effects or Not YET? Do Media Still Have a Role on Audiences' Political and Social Involvement?</i>	58
Alexandru Florian	
<i>From Ion Antonescu to the „Saints of the Prison”. Extremist symbols in the public space</i>	66
Sebastian Țoc and Andreea Gheba	
<i>Family Background, Gender and Reading Achievement in Romania</i>	83
Teodora-Maria Daghie	
<i>Migration AND Development in Post-Totalitarian Argentina</i>	93
Enache Tușa	
<i>The Monographic Movement from Dobrogea in the 20th Century and the Influence of the Sociological School from Bucharest Upon it</i>	107
Marius Stan	
<i>The Intersection between Art and Politics in Interwar Romania</i>	117
Silviu Petre	
<i>The Education of Knights during the Middle Ages. West versus Byzantium</i>	124
Reviews	
<i>The Religious Criticism of Socialism and Political Anti-Modernism at René Guénon (Nicolae Drăgușin)</i>	132
René Guénon, <i>Autoritate spirituală și putere temporală</i>	
<i>How Parliamentary Question Times May Affect Citizen Engagement (Ionela Gavril)</i>	137
Rob Salmond, „Parliamentary Question Times. How Legislative Accountability Mechanism Affect Mass Political Engagement”	
Index of authors	142
Summary	145

Open Issue

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
*Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.*

